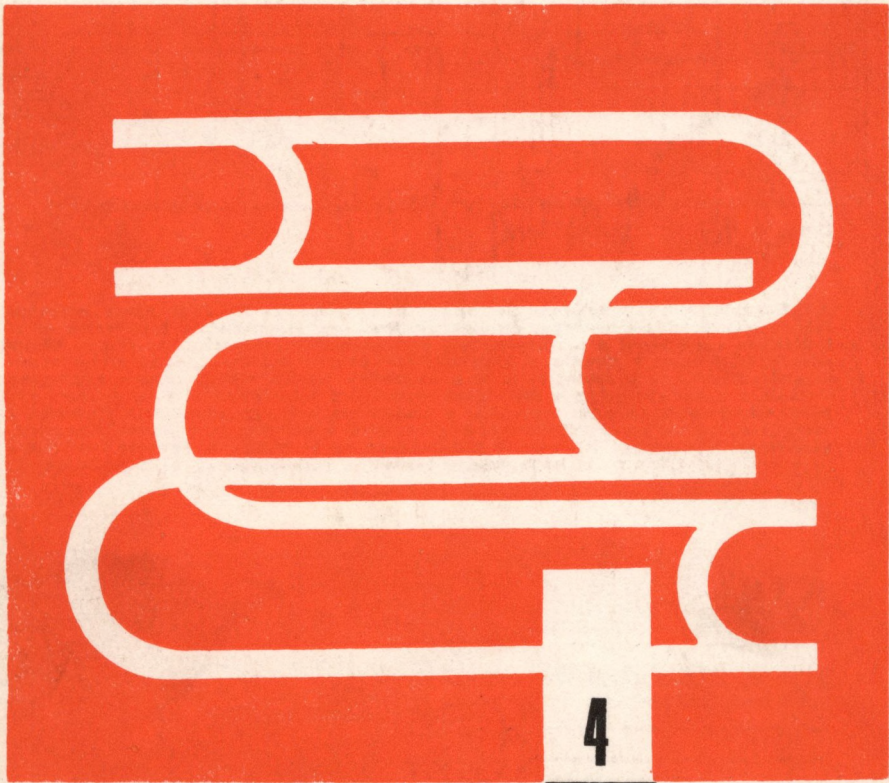

400(2)

Sz. O.

KÖNYVTÁROS

4
1977

27. évfolyam, 4. szám
1977. április

TARTALOM

GYÓRI ERZSÉBET: A könyvtár élő társadalmat szolgál	187
URBÁN LÁSZLÓ: Milyen legyen a középfokú közművelődési könyvtár?	190
SALLAI ISTVÁN: A könyvtár mint eszközközpont	195
KISS EDIT: Hogyan ismerkedhetünk meg a külföldi szakirodalommal?	200
Nem látjuk	201

FÓRUM

JANÓ JANOS: A központosított könyvtári ellátás	202
FEJÉR ERNŐ: Milyen legyen a zenetár?	206
Postánkból (Csik Lászlóné)	208
SARÁNÉ LUKÁTSY SAROLTA: Rendezvénysorozatok a gyermekkönyvtárban (Műhelykérdések)	209

A KÖNYVTÁRAK ÉLETÉBŐL

VARGA GÁBORNÉ: Munkásbrigádok a megyei könyvtárban	212
TONGORI IMRENÉ: Egy budapesti kerületi könyvtár és a Mindenki iskolája Mezőgazdasági szakirodalmi tanácskozások (Vörös Györgyné)	213
A lapokban olvastuk (Biblioteksnnytt, Öntő)	214
Tudja-e, hogy	215
Korszerű könyvtáreépületek és berendezések (—gh—)	216
Kitüntetések	217
Hírek	217

LÁTÓKÖR

ZIMÁNÉ LENGYEL VERA: A három évforduló és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár	219
FUTALA TIBOR: A komplex művelődési intézmények létesítéséről kiadott irányelvek	222

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

JÓKAI ANNA: Lélektől—lélekig	224
MAJOR TAMÁS: Könyvtárain	226
ENDREI WALTER: A könyvbejegyzésekről	228
VÉRTESY MIKLÓS: A száz évvel ezelőtt Konstantinápolyból visszakapott kó- dexek	229
Hallottuk	231
Irányelvek a Közművelődési Alap céltámogatási keretéből történő igénylésekhez A Könyvtáros kis lexikona. Mi a bibliometria? (dr. Győre Pál)	232
Kérdezz — felelek	233

KÖNYVEKRŐL

Ismerjük meg a TIT közérdekű kiadványait! (Mátraházi Zsuzsa)	235
Két könyv a könyv történetéről (Vértessy Miklós)	239
Veszprém megye irodalmi hagyományai (Katona Jenő)	240

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

Német—magyar tanulmánykötet (dr. Hiller István)	241
A Magyar Könyvtárosok Egyesületének évkönyve 1975. (Korompai Gáborné)	242
ZSÁMBOKI LÁSZLÓ: A selmeci műemlékkönyvtár (Somkuti Gabriella)	243
KÖNYVES TÓTH LILLA: Bemutatom a könyvtárat (B. É.)	244

Komárom megye a sajtóban 1965—1970 (Péter László)	245
SAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK	246
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK	247

Из содержания

Дьёри Эржебет: Вопросы рабочего времени — открытия — библиотек (187);
Урбан Ласло: Результаты конкурса планирования библиотечного здания для средней величины массовой библиотеки (190);
Шаллаи Иштван: Библиотека как центр медиотеки (195);
Кисс Эдит: Собрания переводов в Центре библиотечного ведения и методической работы Государственной библиотеки имени Сечени (200);
Ш. Лукачи Шаролта: Массовые мероприятия в детской библиотеке (209);
Футала Тибор: Комментарий к директивам о организации комплексных культурных учреждений (222).

From the contents

Erzsébet Györi: Problems of opening hours in libraries (187);
László Urbán: Results of the planning competition for medium level public libraries (190);
István Sallai: The library as media center (195);
Edit Kiss: The translations collection in the library of the Centre for Library Science and Methodology (200);
Sarolta S. Lukátsy: Program series in the children's library (209);
Tibor Futala: Comment on the guiding lines of establishing complex adult education institutions (222).

Aus dem Inhalt

Erzsébet Györi: Die Fragen der Öffnungszeit der Bibliotheken (187);
László Urbán: Die Ergebnisse der Preisausschreibung: Planung von allgemeinbildenden Bibliotheken mittleren Grades (190);

István Sallai: Die Bibliothek als ein Zentrum von Informationsmitteln (195);
Edit Kiss: Eine Sammlung von Übersetzungen in der Fachbibliothek der Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodologie (200);
Sarolta S. Lukátsy: Veranstaltungsserien in der Kinderbibliothek (209);
Tibor Futala: Kommentar zu den Richtlinien für die Gründung von komplexen allgemeinbildenden Einrichtungen (222).

Cikkeink szerzői

Endrei Walter textilmérnök, művelődéstudományi tanácsos; *Fejér Ernő*, a Miskolci Városi Könyvtár munkatársa; *Futala Tibor* miniszteri tanácsos (Kulturális Minisztérium); *dr. Győre Pál*, a Kohó- és Gépipari Tudományos Műszaki Tájékoztató Intézet műszaki-gazdasági szaktanácsadója; *Györi Erzsébet*, a Kulturális Minisztérium könyvtári osztályának főelőadója; *dr. Hiller István*, a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója; *Jánó János*, a Jászberényi Tanítóképző Főiskola adjunktusa; *Katona Jenő*, a Könyvtáros ny. főszekretője; *Kiss Edit*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Korompai Gáborné*, a debreceni Egyetemi Könyvtár tudományos munkatársa; *Mátraházi Zsuzsa*, a Könyvtáros munkatársa; *Péter László*, a szegedi Somogyi Könyvtár tudományos főmunkatársa; *Sallai István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ ny. főosztályvezetője; *Sárány Lukátsy Sarolta*, a szegedi Somogyi Könyvtár gyermekkönyvtárának vezetője; *Somkuti Gabriella*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Urbán László*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Vértessy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Vörös Györgyné*, az AGROINFORM osztályvezetője; *Zimáné Lengyel Vera*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa.

KÖNYVTÁROS

A KULTURÁLIS MINISZTERIUM LAPJA

INDEX: 25 449

Főszerkesztő: Gerő Gyula

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.

Levél cím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felölös kiadó: Siklósi Norbert

Készült az Egyetemi Nyomda fennállásának 400. évében

77.1169 Egyetemi Nyomda, Budapest

Felölös vezető: Sümeghi Zoltán Igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint. Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Könyv és Hírlap Kúkereskedelmi Vállalat, H—1389 Budapest, Postafiók 149.

A könyvtár élő társadalmat szolgál

A nyitvatartásról – tíz év múltán

Sallai István 1967-ben cikket írt a Könyvtárosba a könyvtárak nyitvatartásáról. Sok hozzászólást, élénk vitát kiváltó írását tíz év múltán újraolvasva, úgy érezzük, hogy legfontosabb megállapításai, sajnos, ma is időszerűek. Nem szükséges az akkori tényeket felidézni, ki-ki — ha kíváncsi az egyezésekre — megetheti, hogy felüti a lap 1967. évi 8. számát, és összeveti az akkori adatokat a maiakkal.

Nézzünk inkább szembe azokkal a tényekkel, amelyek az elmúlt tíz évben lényegesen megváltoztatták a követelményeket, és azokkal, amelyek gátolták, hogy e változásokhoz kellőképpen alkalmazkodjanak a könyvtárak!

Sallai István még csak a szabad idő növekedésének reményéről szólhatott, ma már általános a 44 órás munkahét. — Új, nagy alapterületű könyvtárak épültek, ha nem is az igények diktálta számban. — Erőteljesen megnövekedett — különösen a városokban — a könyvtárhasználók száma. — Lényeges változások következtek be a könyvtárhasználati szokásokban: a pusztá kölcsönzés igénybevételén kívül a tájékoztatói kérések száma is rohamosan szaporodott, a helyben használat mindennapos szokássá vált. — A nyomtatott dokumentumok mellett megjelentek és folyamatosan áramlanak a könyvtárakba a hangos-képes dokumentumok, a hanglemezek, a filmek stb. is. — Ma már természetesen, hogy a könyvtárak otthont adnak a különféle előadói esteknek, zenei előadásoknak, és élőszavas vitaforumai bármelyik tudományterületnek.

A könyvtárak szervezeti és funkcióváltozásait, a könyvtári „léptékek” és arányok ugrásszerű átalakulását a művelődéspolitikai irányítás új jogszabályai, intézkedései szintén tükrözik. Különösen az elmúlt öt év hozott igen fontos irányelveket, szabályzatokat, sőt törvényben rögzített követelményeket is: 1971. március 29-én a SZOT elnöksége állást foglalt a szakszervezeti könyvtárak követelményrendszeréről; 1971. december 16-án megjelent az *Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság ellátásának javítására* c. dokumentum; 1972-ben napvilágot látott a *Szakmai irányelvek a tanácsai közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez* c. állásfoglalás, amely a könyvtár típusonként kívánatos nyitvatartási időt is meghatározta; 1973-ban a művelődésügyi miniszter külön utasításban (176 1973. M. K. 22.) szabályozta a könyvtári szolgáltatások folyamatosságát; 1976-ban az Elnöki Tanács törvényerejű rendeletet alkotott a könyvtárakról [A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1976. évi 15. sz. törvényerejű rendelete és a Minisztertanács 17/1976. (VI. 7.) sz. rendelete a törvényerejű rendelet végrehajtásáról]; ugyancsak az elmúlt évben született meg a közművelődési törvény [az 1976. évi V. sz. törvény és a Minisztertanács 1035/1976. (XI. 13.) sz. határozata a törvény végrehajtásáról]. A két utóbbi dokumentum a könyvtárügy és a könyvtári intézményrendszer társadalmi fontosságát deklarálja, s egyértelműen és nyilvánvalóan magas követelményszintet állít fel.

Ezekkel a kedvező tendenciákkal szemben nem hallgathatjuk el a fejlődést zavaró jelenségeket sem. A legfontosabbakat vegyük sorra: A könyvtári szolgálati helyek nagyobbak lettek, megváltozott bennük az időigényes és a rutinmunkák aránya, a létszámok viszont alig emelkedtek. A teljesen elnőiesedett pályán a szociálpolitikai kedvezmények utat nyitottak a könyvtári gyakorlat nélküliek igen erős beáramlásának, s mivel ezzel ellentétes irányú folyamatként az utóbbi években mind több jele mutatkozik a szakmából történő „elvándorlásnak” — különösen a felsőfokú szakképzettségűek keresnek és találnak másuttal munkát —, nagymértékben romlik a szakképzettek aránya. Ráadásul a képzés jelenlegi útvesztőiben nagyon nehéz a szakmai színvonal megtartása, fejlesztésről pedig szinte már merészség beszélni. A 44 órás munkahét bevezetése a könyvtárakban a nyitvatartási idők változatlanul hagyásával és a létszám emelése nélkül történt meg. A könyvtárosok bérezése közismerten elmarad más, hasonló pályák dolgozóinak anyagi elismerésétől.

Mérlegre téve ezeket a tényeket kiderül, hogy az egyik oldalon a társadalom egyre növekvő és differenciálódó művelődési és tájékoztatói igényeket támaszt, a másik részen viszont a kielégítésükhöz szükséges eszközök elégtelensége okoz igen nagy feszültségeket, ellentmondásokat. Ám nem lehet hallgatni arról sem, hogy nincs minden rendben a könyvtári belső szervezetekben, és számtalan ésszerűsítési lehetőség marad kihasználatlanul azért, mert a napi nyomasztó gondok miatt már nincs kellő erő a belső vizsgálódásokra, és a megszokások is visszahúzó erőként hat-

nak. Azt szintén érdemes volna számba venni, vajon a szakfelügyeleti rendszer létrejötte óta hány helyen tájékoztódtak a könyvtárak nyitvatartásáról. Természetesen nem egy-egy intézményre gondolunk — bár bizonyos nagyságon felüli könyvtárak esetében ez sem volna haszontalan —, hanem arra, hogy egy-egy megye, járás adatait időről időre elemezni kellene. Azt is megkérdézhethetnénk, hány hálózati központ elemezte ilyen szempontból intézményeinek munkáját az Irányelvek megjelenése után?

A könyvtári híradókban, szakfelügyeleti jelentésekben, módszertani megbeszélések napirendjén általában nem szerepelnek a nyitvatartás kérdései. Kevés olyan kiadvány kerül elénk, mint a Pest megyei Könyvtár 1976-os helyzetelemzését tartalmazó munkaokmány. (Ld. a Könyvtáros 1977/2. sz. 93. l.) Ez úgy veti össze egymással a számokat, hogy azokból a létszámhelyzet és a nyitvatartási idők tarthatatlansága kiderüljön. Annak, amit a könyvtárosok maguk és fenntartóik számára feltartak, következménye: béralapot kaptak, hogy nagy településeiken főhivatású könyvtárosokat alkalmazhassanak, és emelték a nyitvatartási órák számát, mégpedig nemcsak a külső eszközök felhasználásával, hanem belső átcsoportosításokkal is. Azt mondhatná valaki, hogy elemzések nélkül is fény derül ezekre a kedvezőtlen adatokra az éves jelentések alapján. Nézzük azonban a statisztikát! Elegendő és megfelelő adatokat szolgáltat talán a döntésekhez, annyit, hogy tanulmányozásuk után már nincs szükség egyedi vizsgálódásokra? A Könyvtáros 1976 júliusi—1977 januári számaiban lezajlott statisztikai vita tanulságait erősítve kijelenthetjük: az eddigi statisztikák a nyitvatartási időről sem nyújtottak elégséges és korszerű tájékoztatást. Mert kit nyugtat meg az a statisztikából kiolvasható tény, hogy egyetlen megyei könyvtár sincs, ahol a nyitvatartási órák száma ne érné el a heti 13 órát? Ez a kívánatos és lehetséges optimum, amit számon kell tartanunk? A jelenlegi adatszolgáltatási rendszer mindenesetre csak erre felel, bizonyítván, hogy benne még mindig kísért a jellegzetesen kölcsönkönyvtári szemlélet. Hisz ma már az alapellátást nyújtó „C”-típusú könyvtár felnőtt szolgáltatásnak is heti 20—24 órában kell nyitva tartania.

A másik oldalon viszont érdemes lenne felvetni a kérdést, vajon megkérdézték-e egyetlen könyvtártól valaha is az elmaradt nyitvatartási napok számát, s következett-e bármilyen, a legcsekélyebb felelősségrevonás is az indokolatlan zárvatartásokért?

A hiányos adatgyűjtés ellenére a jelenlegi statisztikákból megállapítható annyi, ami fel kell hogy ébressze a szakma lelkiismeretét. Nézzük csak meg például az 1975-ös Statisztikai Tájékoztató 23. sz. tábláját, s elegendő okunk lesz a sötétben látásra. A tanácsi önálló szolgáltató helyek több mint fele, 52,6 százaléka ugyanis csupán heti 1—2 napon tart nyitva, 19,9 százalékuk heti 3—4 napon. Alig több, mint negyedrészüik, 27,5 százalékuk kereshető fel heti 5 vagy több napon. A nyitvatartási órákat tekintve hasonlóan kedvezőtlen a kép: az összes önálló szolgálati helyeknek csupán 34,4 százaléka van heti 13 órában, vagy annál hosszabb ideig nyitva. Még rosszabb a helyzet, ha a tanácsi könyvtárak fiókjellegű szolgálati helyeit számítjuk: az 5056 szolgálati hely 68,7 százaléka csak heti 1—2 napon tart nyitva, további 14,4 százaléka heti 3—4 napon, s csak 16,9 százalék azoknak a szolgálati helyeknek az aránya, amelyek heti 5 vagy annál több napon állnak az olvasók rendelkezésére. Jogosan mondhatjuk ugyan, hogy az átlagot a községi könyvtárak létszámhelyzete és általános könyvtári viszonyai rontják le, de ez is arra figyelmeztet, hogy vizsgálódásainkban *elsősorban a nagy lélekszámú községek helyzetére kell figyelnünk, az itteni állapotokon kell mindenekelőtt javítanunk.*

Mi a helyzet a városokban? Ezek adatai szintén nem nyugtatnak meg: a tanácsi szolgáltató helyek — beleértve a fiókkönyvtárakat is — csupán 28,5 százaléka tart heti 13 óránál hosszabb ideig nyitva. Valamivel jobb a helyzet a megyeszékhelyeken, ahol ez az arány 43,2 százalék. Bár a városi könyvtárak létszámhelyzete egyáltalán nem jó, a társadalom szempontjából mégis elkeserítő, hogy ilyen rövid ideig állnak a lakosság rendelkezésére.

E nagyon felszínes adatok is figyelmeztetnek, s megkövetelik a hálózati központok mélyreható elemzéseit, nyomukban pedig a sürgős intézkedéseket, változtatásokat.

Külön kell szólnunk a jelenlegi nyitvatartási idők ritmusáról. Nincs bosszantóbb, mint a megjegyezhetetlen, naponta változó nyitvatartás. Bár tudjuk, hogy a jól megalapozott könyvtári tevékenység nem nélkülözheti a belső munkára és a közönségkapcsolatok szervezésére fordított időt, mégis elképesztőnek tartunk egy-egy olyan táblát, mint aminek képe a következő oldalon látható.

Elképzelhető, hányszor állnak bosszankodva az ilyen időbeosztással dolgozó könyvtár aajtaja előtt az olvasók, s még inkább elgondolkodtató, hogy hány új, beiratkozni szándékozónak szegi kedvét úgy, hogy egyhamar nem is tér vissza az illető.

Nem feltétlenül uniformizált, minden városban vagy városrészben egyforma nyitvatartási rendet szeretnénk látni egy általános rendezés következményeként, sokkal

NYITVATARTÁSI IDŐ:		NYITVATARTÁSI IDŐ:	
FELNÖTTEKNEK		GYERMEKEKNEK	
HÉTFŐ	1-8	HÉTFŐ	1-7
KEDD	10-4	KEDD	10-2
SZERDA	2-7	SZERDA	2-7
CSÜTÖRTÖK	1-5	CSÜTÖRTÖK	1-5
PÉNTEK	1-7	PÉNTEK	1-7
SZOMBAT	1-6	SZOMBAT	1-6
ZENEMŰTÁR		FONDTÉKA	

inkább az adott város vagy városrész természetes életritmusához igazodó, de ahhoz következetesen alkalmazkodó *állandóság* hiányát kifogásoljuk. Nem lehet hallgatni arról, hogy a közművelődési könyvtárak jelenlegi nyitvatartási rendszere nem felel meg a követelményeknek, sem a nyitvatartási idő óraszámát, sem annak megoszlását tekintve.

Milyen tennivalóink vannak tehát? — Először is alapos elemzésekkel fel kell deríteni azt, hogy ésszerűbb létszámgazdálkodással, munkaelosztással milyen mértékben növelhetők a szolgáltatási idők, a könyvtár alapfeladataihoz tartozó belső szakmai munkák színvonalának visszaesése nélkül. Nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy nem szabad olyan javaslattal előállni, amelynek előre látható következménye a könyvtár információs értékét növelő belső munkák elhanyagolása, lezülése lesz. A vizsgálódásoknak erről a pontról kell kiindulniuk, itt kell elsősorban meghatározni a mellőzhetetlen feladatokat és ezek létszámkövetelményeit. S csak mindezek pontos ismeretében szabad hozzáfogni a *kétféle olvasószolgálat* megszervezéséhez, az ésszerű nyitvatartási idő megállapításához.

Másodszor: a könyvtárak fenntartóit megbízható, pontos adatok alapján tájékoztatni kell egyrészt a használók igényeiről, másrészt azokról a nehézségekről, melyek a fejlődést gátolják: nevezetesen a létszám gondokról, a magasabb üzemeltetési költség-ről. Pontos számadatokkal bizonyított igényeket kell megfogalmazni, s javaslatot tenni az igények tervszerű és fokozatos kielégítésére.

Nem hallgathatunk arról sem, hogy a népgazdaság teherbíró képességét szem előtt tartva, országosan *rendezni kellene a könyvtárakban dolgozók bérét*, mégpedig úgy, hogy ezek nemcsak más, hasonló szellemi és fizikai munkát igénylő pályák dolgozóinak béréhez közelítsenek, de lehetővé tegyék a kedvezőtlen munkaidő-beosztásból fakadó hátrányok kiküszöbölését is.

Végül pedig határozott intézkedésekkel mielőbb ki kellene lábalni a szakképzés mai útvesztőiből, hogy ne fordulhassanak elő olyan, eléggé nem indokolható intézkedések, mint például az egy éve — helyesen — megszüntetett tanítóképzőbeli népművelő-könyvtár szakos képzés levelező tagozaton való újraindítása Debrecenben, az 1977/78-as tanévben. Azok a hallgatók, akiket erre az évfolyamra felvesznek, aligha tehetnek már kiegészítő államvizsgát, vagy ha igen, miért kényszerítjük eleve kerülő utakra a pálya iránt érdeklődőket?

Nem lehet megkerülni s elhallgatni mindezeket a gondokat. Beszélni kell róluk, de még inkább tenni értelmes és célravezető megoldásuk érdekében! Annak a tudatában kell cselekedni, hogy a szocialista társadalmunk javát szolgáló kulturális juttatások *politikai üggyé teszik a könyvtárügyet*. A könyvtárhálózatok pedig élő társadalmat szolgálnak, gazdasági, politikai és ideológiai kapcsolódásaik olyannyira erősek, hogy nyilvánvaló: csak ezek harmonikus volta esetén tudják teljesíteni a társadalom számára rendkívül fontos, nélkülözhetetlen feladataikat.

Győri Erzsébet

IRODALOM

- BOZOKY Eva: A nagykönyvtárak nyári nyitvatartása. = Könyvtáros, 1965, 8. sz.
 SALLAI István: Rendben van-e minden a könyvtárak nyitvatartása körül? = Könyvtáros, 1967, 8. sz.
 REMES Elemér: A közművelődési könyvtárak nyitvatartása. = Könyvtáros, 1967, 11. sz.
 PALDY Róbert: Margó a Pest megyei könyvtárak nyitvatartási idejének rendellenességeiről. = Könyvtáros, 1967, 11. sz.

Rendben van-e minden a könyvtárak nyitvatartása körül? c. cikkünknek nagy visszhangja támaradt... = Könyvtáros, 1967. 12. sz.

PÁL Ernő: Az önálló könyvtárak nyitvatartási ideje. = Könyvtáros, 1968, 1. sz.

GERŐ Gyula: Nyitvatartás, építkezés, állományellenőrzés... = Könyvtáros, 1968, 3. sz.

SIMAY Norbert: Nyitvatartási problémák a budapesti kerületi könyvtárakban. = Könyvtáros, 1968, 11. sz.

SIMAY NORBERT: A növekvő szabad idő és a könyvtárak nyitvatartása. = Könyvtáros, 1969, 2. sz.

BERECZKY László: A tudományos és szakkönyvtárak nyitvatartása. = Könyvtáros, 1969, 6. sz.

PAL Ernő: A könyvtárak nyitvatartása. = Könyvtáros, 1970, 1. sz.

TANKA János: Csukott ajtókkal nem lehet vendégeket fogadni! = Könyvtáros, 1970, 3. sz.

NAGY Ernő, B.: Új utasítás a könyvtári szolgáltatások szüneteltetéséről és korlátozásáról. = Könyvtáros, 1974, 1. sz.

Statistikai tájékoztató 1975. Közművelődési könyvtárak. Bp. 1976. Egyetemi Számítóközpont.

Kimutatás Pest megye közművelődési könyvtárainak működési adatairól. Szentendre, 1976. Házi soksz.

Milyen legyen a középfokú közművelődési könyvtár?

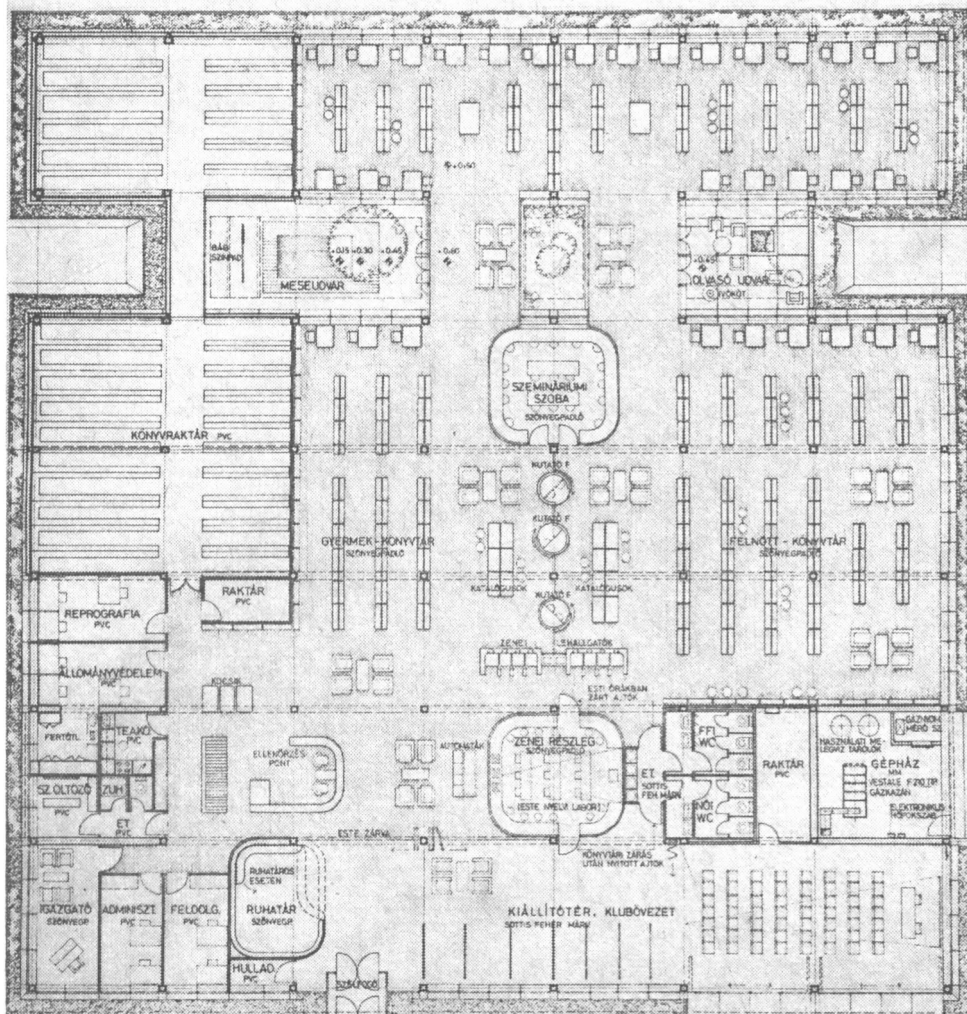
Egy építészeti tervpályázat eredménye

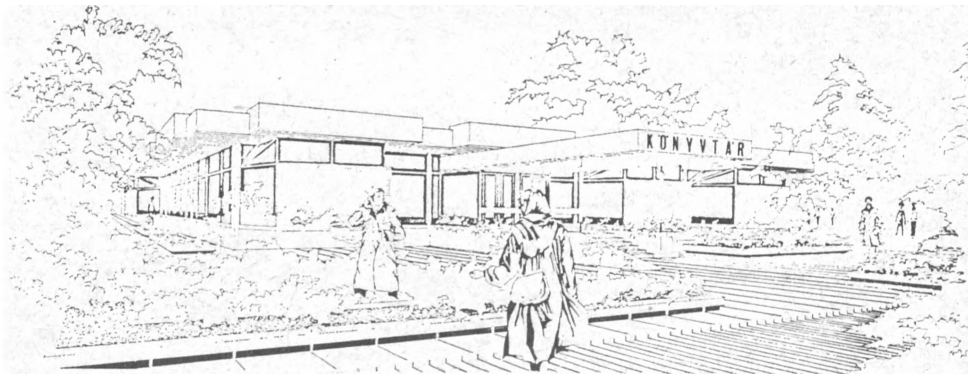
Jó néhány település akad az országban, ahol a középfokú könyvtárak elhelyezési gondokkal küszködnek: épületük alkalmatlan, helyiségeik szűkösek, térelosztásuk nem felel meg a könyvtári funkcióknak. Szerencsére időnként egy-egy városunkban jó megoldás is születik, szakszerűen megtervezett és kialakított új könyvtár épül. Reménykedünk abban is, hogy előbb-utóbb valamennyi intézmény sorra kerül. Ha ezek az építkezések olyan ütemben történnének, mint ahogy kívánatos volna, a tervezésben-építésben tetemes egyidejűséggel kellene számolnunk, ennek összes hátrányával együtt. A párhuzamosan folyó tervezőmunka ugyanis túl sok erőt kötne le, és mégis előfordulhatna, hogy egy-két igazán jó terv mellett néhány kevésbé sikerülne. Ezeket hosszasan kellene javígtatni, aminek következtében eltolódna a beruházás, időhiány esetén pedig kieléretlen tervek valósulnának meg. Az ilyen veszélyek elhárítása végett hirdetett pályázatot a Kulturális Minisztérium az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériummal közösen a középfokú közművelődési könyvtárak tervezésére. A feladat lényege egy 900 m²-es épület megtervezése volt oly módon, hogy az szervesen bővíthető legyen további 400 m²-rel. A pályázatnak különös időszerűséget adott az a körülmény, hogy 1975 végén hatályba lépett a közművelődési könyvtárak tervezésére vonatkozó ágazati szabvány, s ez kellő támpontot adhatott a tervezőknek a részletek kidolgozására vonatkozóan is.

A pályázat határidejéig, 1976. november 8-ig 45, a kiírásnak megfelelő pályamunka érkezett a bíráló bizottsághoz, melynek munkájában a meghirdető hatóságokon kívül részt vettek az Országos Tervhivatal, a Művelődésügyi Beruházó Vállalat, a Magyar Építőművészek Szövetsége, az Építőipari Tudományos Egyesület, a Budapesti Műszaki Egyetem és az Országos Széchényi Könyvtár képviselői is.

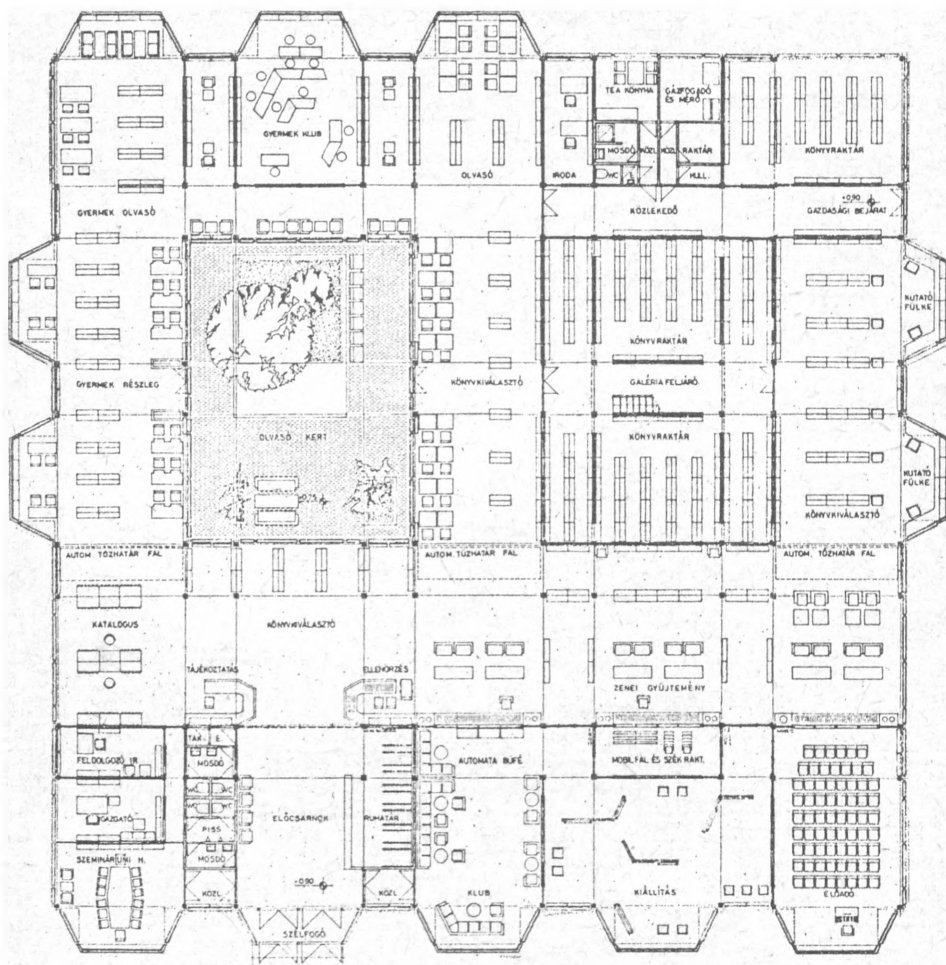
Az elbírálás során a bizottság mérlegelte, hogy a tervek miként oldották meg a könyvtáros jelenlétét igénylő, és így a könyvtáros mozgáskörzetét meghatározó funkcionális terek alaprajzi kapcsolatát. Különösen vonatkozik ez az ellenőrzési pont és a tájékoztatás, a tájékoztatás és a feldolgozás, az ellenőrzés és a zenei részleg térbeli kapcsolataira. Hibásnak minősítette a bíráló bizottság azokat a terveket, amelyeknek térszervezése szerint a reprográfiai műhelyt az olvasószolgálati térből csak bonyolult útvonalon, vagy az ellenőrzési ponton kívül kerülve lehet megközelíteni. Ugyancsak

Az I. díjat nyert pályamunka. Szerzői: Gyüre Zsolt, Gyüre Zsoltné és Kovács István. Az alaprajz az első ütemben a gyermek- és felnőttolvasót egyetlen, flexibilis térben helyezi el, melyet két oldalról vesz körül a klubövezet, illetve az iroda-műhely-könyvraktár helyiségcsoportja. A jól telepitett ellenőrzési pont viszonylag kevés személyzettel is megoldhatóvá teszi az olvasó kiszolgálását. Az alaprajz előnye, hogy a feldolgozást, az igazgatást és a reprográfát a fő funkció részeként kezeli. A zenei részleg elhelyezése a klub, a gyermek- és a felnőttolvasó kiszolgálását egyaránt lehetővé teszi. A terv az összes pályaművek között a legjobb javaslatot adja a bővítésre azzal, hogy az átépítés a legkisebb homlokzatot érinti és a könyvtár működését a legkevésbé zavarja

Kovács Sándor, Kozma Sándor és Nemes Lajos megvásárolt terve átrium köré szervezi az olvasószolgálati terek nagy részét. A bővítés alkalmával a raktárteret fonja körül. Mindenhol a természetes világítás irányába törekszik. Látványos megoldásából következően alkalmas arra is, hogy egy monoton környezetben az egyhangúság ellensúlyozására szolgáljon

helytelennek ítélte a gyermekrészt túlzott elkülönítését is, mert ez nehezíti a gyermek és a tájékoztató könyvtárosok közvetlen kapcsolatát, vagy a tájékoztató apparátus megkettőzését teszi szükségessé. Ez a hiba több tervben is előfordult. A díjazott és a megvásárolt tervek között is akad, amelyet majd ebből a szempontból módosítani kell. Az értékelés egyik szempontja az is, mekkora a távolság a bejáratától a fő funkció, tehát az olvasószolgálat teréig. Egyaránt hibának minősült, ha egyes állományrészek túl közel kerültek a kijáratához, de az is, ha az állományt csak a járulékos funkciójú terek csoportja mögött lehet megtalálni. Több pályázó túlzásba vitte az ún. „egyter”-elvet, s nem gondoskodott kellő mértékben a közösségi terek és az olvasószolgálati tér elválasztásáról. Az ilyen elv merev alkalmazása esetén a klubban elhelyezett televíziókészülék csak fejhallgatókkal használható, továbbá ellenőrzés szükséges az olvasóterben minden olyan időszakban, amikor kiállítás vagy egyéb rendezvény közönségével kell számolni.

A pályaműveket alaprajzi rendszerük jellege szerint három típusba lehetett sorolni: a *többszerű*, a *sávjellegű* és az *oldott* alaprajzi megoldásúak csoportjára. A többsítés előnye a különféle funkciójú terek koncentráltságában, a rövid belső útvonalakban és a kedvezőbb tájékozdási lehetőségben mutatkozik. Ez a megoldás azonban magával hozza a természetes világítás elégtelenségét, s így felülvilágító szerkezetek alkalmazását teszi szükségessé. A nagyobb arányú oldalvilágítást a sávjellegű alaprajzi rendszerek tették lehetővé. Ebben a formálási módban a pályázók a terek egy részét — többnyire a raktárat — emeletre, vagy a talajszint alá tették. Az oldott kontúrral kialakított alaprajzi rendszerben tervezett megoldások a változatos tömegalakításra való törekvéssel kívül a részletenkénti bővítés lehetőségét is kínálták a beruházóknak.

Az értékelés külön szempontja volt, hogy milyen megoldást kínál a *terv a könyvtár bővítésére*, és annak munkálatai az üzemeltetést mennyire érintik. E tekintetben is három típust lehetett megkülönböztetni. A pavilonos rendszer előnye, hogy szükségelenné teszi a belső átrendezést, hátránya azonban, hogy a homlokzatokat több helyen kell megbontani, noha ilyen esetben előnyös, hogy a bővítés szakaszosan is elvégezhető. A tervezők többsége — ők a többszerű megformálásra törekedtek — a bővítést az épület egy, vagy két oldalának megbontása árán tették lehetővé. Ezeknél a tervekben a belső terek átrendezésével is számolni kell. Néhány tervező a második ütemben elkészült új épületrészeket nyaktaggal csatolta a már meglevő épülettömbhöz. Közülük került ki az elsődíjas munka is.

A megoldások gazdaságosságának megítélésében a bizottságot az vezette, hogy a díjazott és a megvásárolt tervek hazánkban mindenütt megvalósíthatók legyenek, és a tervezett könyvtár felépítéséhez az országban rendelkezésre álljanak az előírt anyagok, épületszerkezeti elemek. A kivitelezés technológiája legyen korszerű, de közepes felkészültséggel is megépíthető legyen a könyvtárárpület. A bővítés során az elbontott szerkezetek legyenek újra felhasználhatók. A formai túlzásokat tartalmazó megoldásokat a bizottság elvetette. Előnyben részesítette azokat a terveket, amelyek a szerkezetből fakadó egyszerű formáikkal adták meg az épületnek közintézményhez illő hangulatát.

A pályaművek egyenkénti bírálata alapján a bizottság megállapította, hogy a tervpályázat sikeres volt. A díjazott és a megvásárolt munkákból megfelelő választék állítható össze a középfokú közművelődési könyvtár megépítéséhez ajánlott tervek gyűjteménye számára. A tervek a kiíró hatóságok tulajdonába kerültek, hasznosításukról a Könyvtártudományi és Módszertani Központ gondoskodik. Első lépésként kiállításon ismertetik meg őket a szakmai nyilvánossággal. Katalógus is készül, amely az alaprajzi elrendezéseket és a hozzájuk tartozó külső képeket mutatja be. A kiállítást követően minden tervről fotó és fénymásolat készül, amely az építetők rendelkezésére áll. A pályázat feltételei nem követelhettek meg a végleges kiviteli tervek elkészítését, emiatt az építkezések alkalmával szükség van az egyébként szokásos csaknem teljes tervezési folyamatra, de meg lehet takarítani a leginkább időigényes szakaszt, a beruházási javaslat kidolgozását. A beruházási programot és az engedélyezési tervet egy ütemben lehet elkészíttetni, ha az építési terület adottságai nem térnek el lényegesen a pályázatban feltételezett körülménytől. A díjazott tervek jól szemléltetik a korszerűnek tartott megoldásokat, ezért abban az esetben is kedvező helyzetben vannak a tervezők, ha bizonyos kötöttségek más formájú épületeket követelnek meg.

A „Könyvtáros” hasábjain nincs mód arra, hogy mind a tizenhét díjazott, illetve megvásárolt pályamunkát ismertessük, de a legjellegzetesebbeket bemutatjuk. Természetesen elsősorban a legsikeresebbeket, de néhányat a megvásároltak közül is,

Urbán László

A könyvtár mint eszközközpont

Páldy Róbert *Komplex művelődési intézmények* című, a Könyvtáros januári számában megjelent sajtószemléje is jelzi, hogy az oktatási és a művelődési intézmények világszerte végbemenő átalakulása hazánkban is széles körű vitát váltott ki. Kezd kialakulni feladatrendszerük, kirajzolódnak szervezeti és gazdaságossági előnyök, építészeti követelményeik, a vélemények azonban — amint a szemle is tanúsítja — még lényegesen eltérnek egymástól, a megnyugtató szintézis még várat magára.

E kérdéstömegből elsősorban az foglalkoztat minden könyvtárost, milyen is lesz a könyvtár, amely a komplex művelődési intézményben helyet kap.

A társadalom és az iskola

Felesleges részletes elemzésbe fogni. Az bizonyos, hogy a jövő könyvtára az eddiginnél sokkal szorosabb kapcsolatba kerül az oktatásüggyel, és egész munkájával alkalmazkodni fog korszakának pedagógiai követelményeire. A könyvtárosok képzésének az eddiginnél nagyobb mértékben kell pedagógiai irányban kiszélesednie. A könyvtáros mindenekelőtt a modern pedagógia által alkalmazott módszereket figyeli, hogy ezeket megfelelően szolgálhassa.

A jövő társadalmában a szakemberek, a mérnökök és a tudósok kulcspozíciókat fognak betölteni. Az emberek helyét a társadalmi munkamegosztásban döntő mértékben a képesség és a műveltség fogja meghatározni. (L. Tornsten Husén: *Iskola az ezredfordulón*. Bp. 1972.) A társadalom szerkezete ennek megfelelően úgy alakul, hogy benne a szakemberek, mérnökök aránya hallatlan mértékben megnövekszik, s ők alkotják majd a társadalom többségét.

Ez a folyamat rendkívüli mértékben ró új feladatokat az iskolára. Egyrészt időben kiterjed és minden életkort befogad, másrészt irányítói nem csupán pedagógusok lesznek, hanem a különféle munkakörök hivatott szakemberei, többek között a könyvtárosok is.

E változással együtt az iskola szükségletei is átalakulnak. Az az oktatási program, amely öt évvel ezelőtt még kitűnőnek minősült, ma már csak közeps, a következő években pedig gyenge minőségű lesz, ha hiányzik az a képessége, hogy lépést tartson a társadalom és az egyén felmerülő szükségleteivel. Az oktatás új pedagógiai vállalkozásban sohasem lehet statikus, végleges. Ezért folyamatos újraértékelésének, megjavításának kell bekövetkeznie egy-egy nevelő életútján is.

A jövő oktatási alapelveit (Tornsten Husén véleménye szerint) ezek jellemzik:

- a hangsúly a tanuláson lesz és nem a tanításon;
- a tanulást segítő eszközöket mind nagyobb mértékben használja fel az iskola;
- a nevelés hangsúlya az elméleti tantárgyakról — mint a történelem és a földrajz — a készséget fejlesztő tárgyakra tevődik át, például az anyanyelvre és a matematikára; a tanulókat az önálló ismeretszerzés módjára fogják megtanítani;
- az iskolai munka új szervezete megszünteti majd a tantárgyak évfolyam szerinti széttagolását, és lehetővé teszi, hogy az osztálylétszámokat rugalmasan, a tanítás módszerétől függően állapítsák meg.

A tanítás gyakorlata is megváltozik. Plasztikus képet ad erről Davies, Ruth Ann *The School library media center c. művében* (New York — London, 1974.) a hagyományos és az új gyakorlat szembeállításával.

A hagyományos gyakorlat:

A tanítás és a tanulás a tankönyvre szorítkozik mint az ismeret egyetlen forrására.

A tanítás és a tanulás a nyomtatott szövegre korlátozódik.

A tanítás és a tanulás a tanterem falai közé van szorítva.

Az új gyakorlat:

A tanítás és a tanulás a tankönyvet mint a tájékozódás eszközt alkalmazza.

A tanítás és a tanulás az ismerethordozók minden típusát és fajtáját alkalmazza.

A tanítás és a tanulás a „nyitott” tanteremre alapozódik.

A tanítás az osztályra irányul.

Az oktatásban és a tanulásban a ténybeli adatok túlbecsülése és ismétlő memorizálása élvényesül.

A tanítás és a tanulás főleg az értelem területére korlátozódik.

A tanításban és a tanulásban a korlátozó megegyezés a kíváncsi.

A tanítási anyag elszigetelten fejlődik osztályról osztályra, fokozatról fokozatra.

Az osztálytanító elszigetelten dolgozik.

A könyvtáros a szolgálatát az oktatói kar-tól elszigetelten látja el.

A növendéket egyedül tartják felelősnek a tanulásért.

A tanítás az osztály egyedeire irányul.

A tanítás és a tanulás hangsúlya a kutatóra, felfedezésre, a probléma megértésére, megoldására és felhasználására esik.

A tanítás és a tanulás az értelem területére is kiterjed.

A tanításban és a tanulásban az alkotó találékonyság a kíváncsi.

Az integrált tanítási programok az összefüggésre, összetartozásra és az egységre épülnek.

A tanítás mint együttműködő munkacsoport vállalkozása érvényesül.

A könyvtáros az oktatói együttes funkcionális tagja.

Az oktató osztozik a felelősségben a növendékekkel mind a tanulással, mind annak eredményével kapcsolatban.

A könyvtár szerves része az oktatásnak

Mintegy harminc éve még úgy vélték, hogy a tanuló inkább a tanteremben szerzi ismereteit mint egyebütt, és a növendék fejlődéséért és előmeneteléért a tanítót tartották az egyedüli felelős személynek. A tömegkommunikációs eszközök: a rádió és a tv beköszöntése, továbbá az egyéb audiovizuális eszközök iskolai és iskolán kívüli használatba vétele következtében az ismerettartalom egy része kiesik a tanító ellenőrzése alól, és ezért szükségessé vált, hogy az oktató felülvizsgálja jelentőségében nem csökkenő, de tartalmában feltétlenül változó szerepét a maga, a tanítvány és a közlő eszközök háromszögében. Az új közlő eszközök megjelenése új eljárásokat hoz, az új módszerek pedig nemcsak a tanterem falát törik át, hanem magasabb fokú szervezetet is követelnek.

Az új közvetítők, az úgynevezett mediák gyűjteményei kezdetben egyes oktatók kezdeményezésére vásárlás vagy a tanítványokkal együtt szervezett gyűjtés, illetve közös munka révén jöttek létre. Csakhamar világossá vált azonban, hogy ha a pénz felesleges és pazarló felhasználását el akarják kerülni, és egyben a hatékonyságot is fokozni kívánják, egyesíteni kell a szétszórta gyűjteményrészeket és forrásokat. Így alakult ki az iskolai eszköztárak (media center) az eszköztári szakemberek irányításával.

A hagyományos könyvtár mellett, vele párhuzamosan működő eszközközpont azonban nagy pazarlás, ezért került csakhamar előtérbe a két információs forrás szervezeti egyesítése, illetve a könyvtárnak eszköztárral való bővülésével magasabb fokú szervezetté fejlesztése. A hangsúly a források egységére tevődött át. Nem mindenkinek és minden helyzetben tartalmazza ugyanis a könyv a választ, különösen, ha az egyedi tanulásra esik a hangsúly. Egy négytemű motor leírását könyvből is sokan megértik, de egy színes, hangos film, vagy filmcsík — a hozzá kapcsolt hangszalagról hallható magyarázattal — a mechanikai dolgokban kevésbé jártas tanuló számára sokkal hatékonyabb lehet a pusztán szövegmagyarázatnál. Egy József Attila vers hangszalagon, egy kedvelt művész előadásában többet nyújthat a növendéknek, mintha azt a tanára maga olvasná.

A rádió vagy tv-n sugárzott oktatási anyag hangszalag vagy képmagnó-kazetta segítségével bármikor meghallgathatóvá és tetszés szerint megismételhetővé teszi a kérdéses produkciót.

A könyv hatékonyságát növeli, ha az megfelelően szervezett együttesben, a könyvtárban foglal helyet. Ez a megállapítás egyéb közvetítőkre is érvényes, de ezek felhasználása az új anyagok természete miatt sokkal nehezebb. A könyvhöz, annak kezeléséhez, katalógusok, indexek tanulmányozásához nagyjából már hozzászoktunk; az egyéb közvetítők használatához azonban — kevés kivétellel — készségek szükségesek, ezek kezelésében viszont nemegyszer jártasabbak a növendékek, mint maga a pedagógus vagy a könyvtáros.

Mindig is fontos feladat volt az olvasók bevezetése a könyvtár használatába, a könyvtár eszköztárra bővülésével azonban megnőtt a tennivaló fontossága. Csak úgy válhat az iskolai könyvtár az oktatómunka tényezőjévé, ha a növendékeket alaposan

megtanítja és rászoktatja a készülékek kezelésére, és a különféle „tár”-akban történő bűvárkodást meg is kedvelteti velük. Az új követelményekhez alkalmazkodás létkérdése a könyvtárnak. Ellékel jelentéktelenségbe sülyed, vagy marad, ha azonban alkalmazkodik az új oktatási követelményekhez, nagy befolyásra tehet szert és az oktatásügy szerves részévé válhat. Amilyen mértékben csak lehetséges, a könyvtár „önfeltáró” módon rendezze anyagát, tegye könnyen kezelhetővé katalógusait. Megszívlelendők a Kanadai Könyvtáros Szövetség következő ajánlásai (Riddle, J. — Lewis, S. — Macdonald, J.: Non book materials. Canadian LA. 1971.):

1. Minden könyvtári dokumentum egyetlen térben őrizendő. A nem könyv alakú dokumentumokat nem szabad valamiféle hátul fekvő helyiségbe száműzni, amely csak a személyzet számára hozzáférhető.

2. Minden anyag számára — ahol csak lehetséges — a nyitott, szabadpolcos kihelyezés legyen a megszokott tárolási mód. A fiókokban és a szekrényekben történő tárolás a legkisebb mértékűre csökkentendő.

3. A tárolás ne merev, hanem flexibilis, változtatható legyen.

4. Ha a közvetítőt tartókban kell őrizni, a tartók anyaga áttekinthető legyen.

A szabad hozzáférés megvalósítása igen munkaigényes feladat. Ha az anyagok felhasználása tanteremben történik, s a szükséges gépeket (vetítógép, magnó stb.) állandó használatra valamelyik szaktanteremben tartják is, a könyvtárban mindenképpen lehetővé kell tenni megtekintésüket, meghallgatásukat.

Gyűjteményszegletek

A könyvtár hagyományos megjelenési formáját — a könyvek és a folyóiratok gyűjteményét — leginkább a zenei és a helyismereti részleg bővíti, mégpedig hangzó és vizuális dokumentumokkal. Az eszköztár az ilyen irányú gyűjtést tovább szélesítette. A helyismereti gyűjteményt viszonylag szűk kör vette igénybe (főleg kutatók és újságírók), az új közvetítők használóinak köre elsősorban tanulókkal és tanárokkal bővült.

Több mint ötven könyvtárunkban van már kisebb-nagyobb *hanglemezgyűjtemény*. A lemezek tárolási módja — nem annyira a magyar könyvtárosok konzervatívizmusa, hanem inkább szegénységünk és a megfelelő tárolóeszközök hiánya miatt — meglehetősen elmaradt a külföldi gyakorlattól. A beszerzés rendszerint egy példányos, a gyűjteményt folyószámok szerint rendezik. A használó a hanglemezhez csupán a katalóguson keresztül fér hozzá, ráadásul szinte kizárólag helybeni meghallgatásra. A készülékekhez nem nyúlhat, azt a könyvtáros kapcsolja be számára, s a hanglemezt csupán fejhallgatóval hallgathatja az érdeklődő, mivel kevés helyen van csoportos hallgatásra berendezett, akusztikailag is elkülönített helyiség. A külföldi gyakorlat szerint a beszerzés legalább kétpéldányos, egy példányt a helybenhasználatra tartanak meg, a többi kölcsönzik. Az anyagi eszközök megteremtése után mi is ezt a gyakorlatot szeretnénk követni. A mezezen pótolható hanglemezt a könyvtáros szalagra (tekercs, kazetta) másolja át, és úgy kölcsönzi. Kíváncsi, hogy a teljes állományt szabadpolcon, függesztett táskákban tárolja a könyvtár. Remélhetőleg rövidesen kaphatók lesznek a Bútorértékesítő Vállalat által forgalomba hozott „Allmedia” könyvtári bútorok. (Ezekről Urbán László a Könyvtáros novemberi számában ismertetést adott, és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ könyvtárában is megtekinthetők. Felvilágosítást ad róluk a Bútorértékesítő Vállalat Mintaterme. 1052 Bp., Apáczai Csere János u. 5.) Az „Allmedia” rendszer a könyvek, folyóiratok és hanglemezek tárolásán kívül alkalmas diafilmek, dialemezek, hangkazetták, képmagnó-kazetták elhelyezésére is.

Mivel ez a tárolási rendszer még nincs forgalomban, s egyéb szabadpolcos hanglemeztároló eszközök sem kaphatók Magyarországon, a szabadpolcos tárolásnak még nem alakulhatott ki a gyakorlata. Raktározási útmutató megjelenéséig a könyvtárosok a maguk alkotta rendszerre szorítkozhatnak. Egyelőre azt javasolhatjuk, hogy a helybeni használatra és a kölcsönzésre szánt dokumentumok külön raktári csoportot alkossanak. Egybeosztásuk csak a prézens használatra utaló, feltűnő színű csik felrakása után ajánlatos. E csikot a hanglemez címkéjére, borítójára és raktári tartótáskájára egyaránt rá kell tenni. A hanglemez címkéjére és borítójára kerül a raktári jelzet és a tulajdombélyegző. A függőtáskára a hanglemez címét és jelzetét feltűntető tasakot ragasztunk a kölcsönző kártya számára. A függőtáskák könnyen átrendezhetők, s újak is közéjük ilktathatók. A raktári elrendezés alapja a fő csoportokon belüli betűrend. (Az előadóművész, zenekar, karriermester stb. szerinti részletes feltárás a katalógus feladata. A zeneművek katalógusára kiváló példát ad az FSZEK zenei könyvtára.) Amíg a pontos és egyértelmű útmutatót ki nem dolgozzák, érdemes figyelembe venni Sinay Jenő: *A hangtárak gyarapítási és működési szabályzata* (Győr,

1976.), vagy dr. Rexa Gyula: *A közművelődési könyvtárak fonotékáinak feladata a zenei ismeretterjesztésben* (Bp., 1971.) című kiadványában, illetve módszertani leveleiben foglaltakat. Sinay Jenő négy alapvető műfaji csoportot ajánl: 1. Zenei felvételek. 2. Irodalmi felvételek. 3. Nyelvtanulmányok. 4. Egyéb felvételek. Rexa Gyula ugyan a katalógusrendszerekről ír, de igen figyelemreméltó rendezési elvet is javasol, amelynek lényege az ABC sorrend. Megfontolandónak tartjuk és javasoljuk, hogy a jelzet alapja a zeneszerző nevének Cutter-száma legyen. Olyan lemezek esetében, amelyek nem kötődnek ismert zeneszerzőhöz, illetve igen vegyes tartalmúak, ezeket az előadó-művész vagy együttes (például a Sebő-együttes) neve alapján látjuk el betűrendi jellel. Az egyes szerzők műveinek megkülönböztetésére ismét a hanglemezen feltüntetett cím alapján kialakított Cutter-számot alkalmazhatjuk. Bartók: Divertimento című művének kötőjeles kettős jelezete például: B39-D69 lehet. (Ha például a két lemezoldalon két különböző mű szerepel, az első lemezoldal címét vesszük figyelembe, a másikkra pedig a katalógusban utalunk.) Sinay Jenőnek az ETO alapján kialakított csoportosítása annyiban hátrányos, hogy egy-egy szerző művei több szakcsoportba szóródnak szét.

Egy folyóméter állványra három, esetleg négy sor lemez fér. Egy polcfolyóméterre 70, egy állványfolyóméterre kb. 280 lemez helyezhető. A lemezek kölcsönzéséhez azonban bizonyos óvatossági rendszabályok betartása is szükséges. A könyvtáros a kölcsönzés alkalmával tudakolja meg, hogy az olvasó milyen márkájú lemezjátszót használ, liftes szerkezetű-e az, és alkalmas-e sztereólemezek játszására.

A *hangszalag, magnókazetta* könyvtári alkalmazása nálunk elenyésző a hanglemezekéhez képest, pedig különösen a kazetta használata elég biztonságos, kényelmes, ráadásul raktározása is a könyvekéhez hasonló lehet. A kazettázás való idegenkedést a könyvtárosok a lopás és a letörlés veszélyével indokolják. Az Iskolarádió előadásai, nyelvtanulmányok a magnó segítségével könnyen illeszthetők a tanítási óra keretébe, emellett azonban a tanulók önállóan is használhatják a magnót. A pótolhatatlan hanglemezek kazettára való átmásolása különösen javasolható. Ügyelnünk kell azonban a kazetta játékidéjére. (A C30, C60, C90 és C120 jelzések a kazetta két oldalának együttes játékidéjét jelzik percekben. Lehetőleg ne vegyünk fel a kazettára egynél több művet.)

Itt jegyezzük meg, hogy kották és zeneelméleti művek nélkül nem beszélhetünk zenei részlegről.

A *vizuális dokumentumok* közül a nagyobb közművelődési könyvtárak gyermek-részlegei már régóta kölcsönzik a *diafilmet*, ennek azonban meglehetősen előtérbe került a könyv helyébe lépő „pótszer” jellege, s ezért sok könyvtárunkban elsorvasztották ezt a gyűjteményrészleget. A diafilmek legnagyobb hibája az volt, hogy háttérbe szorult szemléltető szerepük, s eluralkodott a „képregény dián” jellegük: képek, alattuk vérszegény szövegek. Pedig a filmszék, vagy ennek szétvágása és keretbe helyezése után a dialemez kitűnő szemléltető eszköz, ha a könyvtár a tantárgyakhoz (földrajz, művészettörténet stb.) az iskola tantervét figyelembe véve, jól feltárt gyűjteményt nyújt az oktatóknak és a tanulóknak, s ezzel felmenti a pedagógusokat a „házi” gyűjtemény létrehozásának fáradságától.

A filmszék és a dialemezek tárolása dobozokban, függő tasakokban, albumokban történhet. Könyvtári használatra asztali vetítőkészülék vagy nagyítólúpeges nézőke szolgál. Az albumokba vagy függő tasakokba gyűjtött lemezek átnézésének eszköze a tejlúpeges világító doboz.

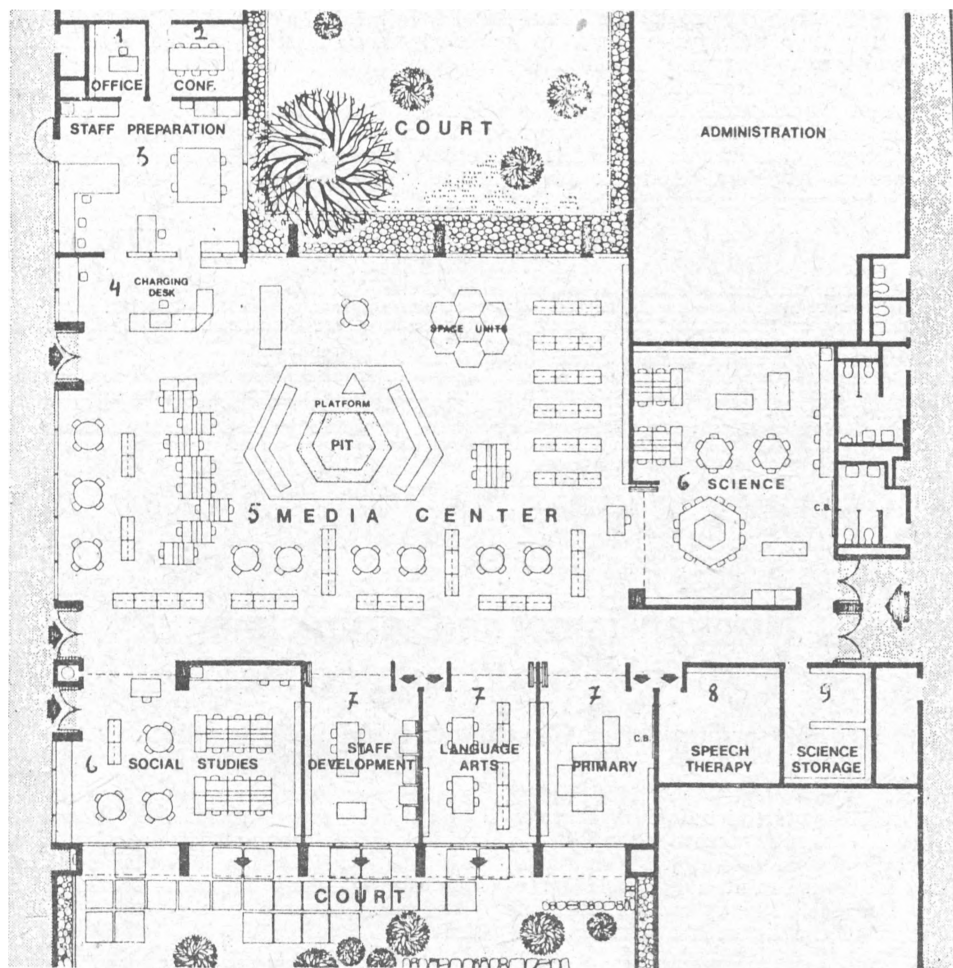
A vizuális állományt térkép-, kép-, levelezőlap- és reprogyűjtemény egészítheti ki.

Eszköztár, szertár, programcsomag

Ha az iskolai könyvtár az iskola teljes értelemben vett eszközközpontjává fejlődik, a legtöbb szertár anyagát magába olvaszthatja, s ebben az esetben állománya bizonyos szemléltető tárgyakkal is kiegészül. E változás lényege, hogy ilyen körülmények között a jövő iskolájának tanulója az iskola szemléltető eszközeinek már nem pusztán nézője, de aktív használója is lesz.

A könyvtár személyzete a könyvtáron kívül néhány eszköztári szakembert is magába foglal. Az ő feladatuk a gyűjtő és feltáró munkán kívül az is, hogy a nevelők számára alkalmanként előkészítsék a szemléltető anyagokat, és segítsenek a könyvtárat használó tanulóknak.

A programozott oktatás elterjedésével a könyvtárban új típusú állományegységek jelennek meg, az ún. „programcsomag”-ok. Nyelvtanuláshoz például a nyelvtanulmányokat tartalmazó hanglemezre vagy hangszalagra közös tasakban tartjuk a programot (szövegváltozat), a szemléltető képeket, dialemezeket. Csomagot alkothat például a dialemez és a hozzá tartozó, hangszalagra vagy kazettára felvett magyarázó szöveg. A jövő könyvtári közvetítői közé a 16 és a 8 mm-es keskenyfilmek is felsorakoznak.

A Dawenport Ridge School (Stanford, USA) eszköztárának földszintje. 1. iroda, 2. tárgyalószoba, 3. személyzet, feldolgozás, 4. kölcsönző asztal, 5. könyvtár-eszköztár, 6. tantermek, 7. a kisebb munkacsoportok helyisége, 8. a beszédterápia helyisége, 9. természettudományi szertár

Egyéni vagy néhány személyes csoport által történő közös megnézésük olyan, olvasótermi asztalra helyezett vetítőszerkezet segítségével történhet, amely nappali fény mellett is használható. A jövő eszköztárának nélkülözhetetlen része lesz a képmagnó is, ez az olvasói asztalra helyezett képernyő segítségével, fejhallgatóval használható.

Végül röviden szeretném bemutatni egy kísérleti iskola taneszköztárát. A Dawenport Ridge School (USA) 38 tantermes, és 830 tanuló befogadására készült. Könyvtárában — és eszköztárában — egy könyvtáros és két eszköztechnikus tevékenykedik. Területe 855 négyzetméter, ebből a központi tér 391 négyzetméter. A központi térhez két raktár, egy munkaszoba és egy iroda, továbbá két (természettudományi, illetve társadalomtudományi) osztályterem, valamint három munkacsoport helyisége tartozik. Az eszköztárat, amely megnyitásakor 110 000 kötet könyvvel és 100 000 audiovizuális egységgel rendelkezett, a növendékek egész nap szabadon használhatják.

*

Nálunk ma még egyetlen könyvtár sem mondhatja magáról, hogy betölti a tanulás eszközközpontjának szerepét is. Ennek megvalósulásához az uralkodó pedagógiai felfogásnak is meg kell változnia, de meg kell szűnnie az új közvetítők gyűjtésétől való, elég gyakori könyvtári idegenkedésnek is. Csak azután léphet ki a könyvtár eddigi, meglehetősen alárendelt szerepköréből, ha ennek könyvtári feltételei is meg-

teremtődtek. Az új pedagógiai módszerek kifejlődésének az is akadálya, hogy a könyvtár ma még nem alkalmas a vázolt funkciók végzésére. A jelen körülmények között az oktató maga kényszerül eszközöket teremteni alkalmazni kívánt módszereihez. Ez ördögi körnek látszik, de ha nem akarjuk, hogy ez a kör végleg bezáruljon, az iskolai könyvtárnak már most, mai lehetőségeinket figyelembe véve is meg kell kezdenie az eszköztár kialakítását. A könyvtárosnak mindenekelőtt részletes útmutatókra van szüksége, elsősorban a különféle közvetítők tárolási, feltárási szabályzataira és tezauruszára. A dologi feltételek megteremtése, költségnormák, helyiségnormák kialakítása ugyancsak központi feladat.

Sallai István

IRODALOM

- Margaret Allan: The school library resource centre. London, 1974.
 D. Philip Baker: Building a media center. — School Media Quart. 2. vol. 1973—1974. 3. no.
 Ruth Ann Davies: The school library media center. A force for educational excellence. 2. ed. New York—London 1974.
 B. J. Enright: New media and the library in education. London, 1972.
 Warren B. Hicks—Alma M. Tillin: Developing multi-media libraries. New York—London, 1970.
 Wolfram Henning: Möbel für die Aufbewahrung von Schallplatten, Tonbandkassetten und Dias = BuB, 1974. 10. no.
 Duzs János—Kovács Dezső: Az audiovizuális technika az építésügyi szakmai tájékoztatásban. Bp. 1976. 157 l. (E könyv az audiovizuális anyagokhoz és gyűjteményekhez kapcsolódó új technika általános kérdéseire is elég részletes választ ad.)

Hogyan ismerkedhetünk meg a külföldi szakirodalommal?

Fordításgyűjtemény a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Könyvtártudományi Szakkönyvtárát igénybevevők között sokkal több a könyvtárosképzés valamilyen formájában részt vevő olvasó, mint a gyakorló könyvtáros. Pedig e könyvtár számukra is könnyen elérhető, mert a gazdag állomány heti 45 és fél órában áll a használók rendelkezésére.

A könyvtárban nemcsak a teljes magyar szakirodalom található meg, hanem az állomány jelentékeny hányada idegen nyelvű. A csaknem négy- és félezer fordítás lehetővé teszi, hogy a nyelvismerettel nem, vagy csak kisebb mértékben rendelkezők is megismerkedhessenek a külföldi szakirodalom nagy részével. Ezért most a fordításban tanulmányozható irodalomra, a szakkönyvtár egyik fontos szolgáltatására kívánjuk felhívni a figyelmet.

A fordítások feltárása

Mint ismeretes, a KMK kiadásában megjelenő *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap* című kiadvány nyújt információt a külföldi szakirodalomról. (Ismertetését l. a Könyvtáros 1972. évi 5. számában.)

A fordítás munkája szorosan kapcsolódik a KDSZ-hez, hiszen a fordítások zö-

me az elolvasott referátumok alapján érkező kérésekre történik. A lefordított cikkek vagy monográfiák részfordításai közül egy példányt a könyvtár beköttet, és lehetővé teszi helyben olvasását. A fordítások további példányai kölcsönözhetők is.

A szakkönyvtárban található fordításokról számsoros jegyzékek tájékoztatnak. 1950 és 1976 között öt jegyzék jelent meg. A legutolsó 1976 szeptemberében látott napvilágot, és az 1968—1974 közötti évek anyagát tárja fel. A jegyzékek tételei a lefordított művek szerzőjét, címét, a cím fordítását és az eredeti művek impresszumadatait tartalmazzák. A tételek egyúttal a fordítások raktári jelzetei is. Az első két jegyzékhez még nem készült szakmutató, a harmadikhoz már igen. A legutolsó jegyzékben már árnyaltabb visszakeresési lehetőségekkel találkozhat a kutató: e kötetnek betűrendes, földrajzi és szakrendi mutatója van.

A betűrendes mutató a regisztrált dokumentumok szerzőjének nevét, a szerző nélkülieknek pedig eredeti címét tartalmazza, valamint azoknak az intézményeknek, testületeknek, rendszereknek a nevét, amelyekről a dokumentum szól.

Földrajzi mutató most készült először a fordítások jegyzékéhez, mégpedig az országok és a világrészek egységes betű-

rendjében. A földrajzi mutató segítségével a kutató, aki egy-egy meghatározott ország könyvtárügye iránt érdeklődik, könnyen megtalálja az őt érdeklő dokumentumokat.

A szakrendi mutató — amely új jegyeket hordoz a korábban kiadott szakmutatókhoz képest — a KMK tájékoztatói osztálya által szerkesztett *könyvtári és tájékoztatói tárgyszójegyzék* alapján készült. A tájékoztatói osztály kiadványainak indexei — mint például az említett KDSZ, vagy a Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája (MAKSZAB) — szintén a tárgyszójegyzék alapján készülnek, sőt 1975 januárjától a szakkönyvtár is ezt használja állományának feltárására.

Miről készülnek fordítások?

Az 1976-ban kiadott fordításjegyzék tárgyszómutatóját lapozgatva feltűnnek az utóbbi években különösebb hangsúlyt kapott témák. A könyvtárak közötti együttműködésre vonatkozó tárgyszó alatt például 35 fordítás van felsorolva. A gépésítés iránt megnövekedett érdeklődést tanúsítják a gépi információ-keresési rendszerekkel, a gépi indexeléssel, a gépi úton előállított kiadványokkal foglalkozó munkák fordításai. Az utóbbi években a hazai sajtóban lényegesen megnövekedett az iskolai könyvtárakkal foglalkozó cikkek száma, s ez az érdeklődés a fordításjegyzékben is tükröződik. Nevezetesen az „Iskolai könyvtár” tárgyszó alatt 11 fordítás sorakozik, egy-egy érdekes munka az angol, amerikai, ausztráliai, sőt a singapore-i iskolai könyvtárügyről is. Könyvtárosok számára mindig izgalmas kérdés saját munkájuk hatékonysága. Az olvasóval, az olvasási szokásokkal foglal-

kozó külföldi szakirodalomból angol, cseh, francia, lengyel, szovjet tapasztalatokat ismerhetünk meg a fordítások révén.

Köztudomású, hogy a könyvtárügyi, tájékoztatói jogszabályokból következtetni lehet egy-egy ország kulturális életére, illetve a könyvtáraknak a társadalomban betöltött szerepére. A fordítások között lengyel, cseh, NDK, jugoszláv, szovjet, bolgár, kanadai, spanyol könyvtárügyi jogszabályokra, vagy azok elemzésére is lelhetünk.

Sok fordítás eredetije foglalkozik a tájékoztató munka elemzésével, a központosítással, a könyvtárügyi hálózatok kiépítésével, megszervezésével.

A figyelmes szemlélőnek a földrajzi mutató is sokat elárul: az amerikai könyvtárügyre 41, a szovjetre 39 fordításból kaphatunk bepillantást. A népi demokráciák közül Csehszlovákia, utána az NDK és Lengyelország könyvtárügyéről olvashatunk a legtöbbet. Nem lehet érdektelen számunkra az sem, milyen hazánk könyvtárainak híre a nagyvilágban. A fordításgyűjteményben angol, cseh, dán és német szaklapokból fordított cikkek tanúszkodnak a Magyarországon járt külföldi könyvtári szakemberek jó tapasztalatairól.

Az 1974 után fordított munkákról az ismertetett jegyzékekkel egyező szerkezeti felépítésű cédulakatalógus segítségével tájékozódhatnak az érdeklődők. Ily módon a legfrissebb fordítások is hozzáférhetők a szerző neve, a cím, a téma vagy akár valamely földrajzi fogalom alapján. A fordításokról közzétett jegyzékek készítését a szakkönyvtár folyamatos szolgáltatásnak tekintik, és már tervezi is az újabb összesítés kiadását.

Kiss Edit

Nem látjuk

még a közép- és a nagyobb könyvtárak olvasószolgálatában sem a vasúti menetrendet. Az ok: a legtöbb helyen a figyelmetlenség és valamiféle „filosz” kelleitlenség, de esetenként a pénzügyi gazdák bürokratikus értetlensége is. Vagy öt évvel ezelőtt az egyik megyei könyvtárban szóvá tettük, hogy az olvasószolgálat kérése ellenére sem kapott a gazdasági vezetéstől közhasználatú példányt a menetrendből. E könyvtárban ma sincs ott a menetrend a tájékoztató könyvtárosok asztalán. Pedig a vasúti menetrend, meg az autóbusz-menetrend, és olyan egyéb tájékoztatói segédeszközök, mint például a telefonkönyv (vidéken a budapesti, a fővárosban a vidéki is!), a postai irányítószámok jegyzéke, a helységnévtár és a különféle címtárak annyira nem hiányozhatnak az olvasószolgálat munkaeszközei közül, hogy nélkülük a könyvtár nem nevezheti magát könyvtárnak, legfeljebb kölcsönzési nagyüzemnek. Ezért ott, ahol kell, a könyvtárvezetés magyarazza meg a nehézkes gazdasági embereknek: a menetrend nemcsak az útszámlák ellenőrzésének becses segédlete, hanem a könyvtári szolgálat alapvető munkaeszköze is, az oktan, filléres garasaskodás tehát ronthatja a könyvtár hitelét.

A központosított könyvtári ellátás

Az utóbbi években több híradás jelent meg a könyvtári szaksajtóban, amely a külföldön megvalósított vagy megvalósítás előtt álló központosított könyvtári ellátásról tudósított. Ezek az írások visszhang nélkül maradtak, feltehetően azért, mert a központosított ellátás különféle formái a kezdetektől jelen voltak és jelen vannak ma is a közművelődési és más könyvtári hálózatokban, s nem hatott újdonságként a gondolat. Még akkor sem, ha a „központosított ellátás” szokatlanul hangzik, mert korábban a „letéti ellátás” megjelölést használta könyvtári szakirodalmunk szinoním fogalomként.

Ha a szaksajtóban nem is, a gyakorlatban visszhangot keltettek a külföldi példák. *Varga Béla* például olyan írást tett közzé a Könyvtáros elmúlt évi hatodik számában, amely nem egyszerű reagálás a már említett publikációkra, hanem a Veszprém megyében megvalósuló központosított könyvtárak gyakorlati megoldására kidolgozott határozott elképzelések ismertetése. Ugyancsak a központosítás gondolatkörébe vág *Pacsai László* cikke Dombóvár vonzáskörzetének, az ún. városkörnyéki közigazgatásba vont községeknek könyvtári ellátásáról (Könyvtáros, 1976. 11. sz.).

A központosított ellátás kérdéseinek országos fontosságára utal a Könyvtáros múlt évi novemberi számában megjelent rövid tudósítás is arról, hogy az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács közművelődési tagozatának ülésén a központosított ellátásról szóló előterjesztést vitattak meg és fogadtak el, s ezzel hamarosan foglalkozik az Országos Közművelődési Tanács is.

Szolnok megyében szintén készült egy tervezet 1976 elején, amely a megye központosított könyvtári ellátására vonatkozó elképzeléseket rögzíti. Nem célom e tervezet ismertetése, csupán azokat az érveket próbálom összegezni, amelyek a központosított ellátás hosszabb távon történő megvalósítása mellett szólnak. Előbb azonban néhány szót kell ejtenem könyvtáraink jelenlegi helyzetéről.

A letéti ellátás

A letéti ellátás fogalmát azért használom, hogy ezzel tegyek különbséget a jelen és a jövő ellátási formái között. Gondolom, többen kifogásolhatják, hogy a náluk megvalósított ellátási formát letéti ellátásként említettem, holott az majdnem teljes egészében megfelel a központosított ellátás követelményeinek. A már meglevő ellátási formák között ugyanis vannak olyanok, amelyek csaknem vagy teljesen azonosak a központosított ellátás tervezett modelljével.

A letéti ellátásnak sok változata él könyvtári hálózatainkban. Ezek maradéktalan szabavételére nem vállalkozom, csupán néhányat említek.

A legismertebb és legelterjedtebb változat esetében a település központi könyvtára a közigazgatási területen belül létesített fiókkönyvtárainak, kölcsönzőinek könyvállományt ad letétbe, s így oldja meg a lakosság területi ellátását. Ez a látszólag egyszerű és tiszta ellátási forma sem mentes azonban a problémáktól. Megyeszékhelyeink egy részében ugyanis, ahol megyei és városi könyvtár működik önállóan, arra is akad példa, hogy mindkét könyvtárnak vannak letéti könyvtárai. Ez nem feltétlenül indokolt, mert jobb szervezéssel egyetlen könyvtár is képes volna ellátni a letéti feladatokat. Sajátos ellátási változat valósult meg Törökszentmiklóson, ahol a városi könyvtár és az általános iskolák könyvtárának összevonása után a városi könyvtárból kapnak letéteket az iskolai könyvtárak is (Könyvtáros, 1975. 8. sz.). A tanácsai közművelődési és az iskolai könyvtár összevonásával máshol is kísérleteznek, különösen a kisebb településeken.

A letéti ellátás egyik jónak aligha mondható formájában a megyei, a járási hálózati központ évente jelentékeny összeg felhasználásával gyarapítja a letéti állományt, és ezt jórészt az önálló állománygyarapítást végző községi könyvtárak állományának kiegészítésére adja ki. Különösen kifogásolható a módszer, ha ugyanabban a körzetben a megyei és a járási könyvtár is működtet letétet. Központi katalógus hiányában az ilyen letéti állomány alig szolgálja a kiegészítést, sokkal inkább a főlép példányok számát gyarapítja.

A letéti ellátás egyik formájának tekinthető a művelődési autók állomáshelyeinek könyvvél való ellátása is. Meg kell azonban jegyezni, hogy a művelődési autók egy része ma már egyáltalán nem végez letéti ellátást, emiatt időszerű volna felülvizsgálni a működésüket szabályozó miniszteri utasítást.

Közzismert, hogy az elsődlegesen munkahelyi könyvtári ellátást nyújtó szakszervezeti könyvtárhálózat tagkönyvtárainak túlnyomó többsége letéti könyvtár. Célszerű és szükséges, hogy a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak összehangolják letéti munkájukat. Sajnos, az összhang helyenként és időnként nem mondható teljesnek. Korántsem általánosítható példaként, csupán érdekességként érdemes megemlíteni azt az esetet, amikor ugyanazon a helyen a tanácsi és a szakszervezeti könyvtár is működött letéti könyvtárt ugyanazon személy kezelésében anélkül, hogy a két letétadó könyvtár tudna egymás letétjéről.

Es még tovább is lehetne sorolni a megoldási módokat a jogszabályban soha el nem ismert, csak a könyvtári statisztikában szereplő ún. körzeti könyvtári szisztemától a hálózatközi „vegyesvállalkozásokig”. (Nyilván ki-kí tudná szaporítani a sort.) A letéti ellátás tartalmi, technikai, nyilvántartási és egyéb problémáiról sem szólnak részletesen, csupán a letéti állományok tartalmi összetételének, cseréjének esetlegeségét, feltáratlanságát említ meg.

A közigazgatás és a könyvtárak

A közigazgatás és a könyvtári hálózatok kapcsolatáról azért érdemes szólni, mert két hálózat — a tanácsi és az iskolai — fenntartása hárul közvetlenül vagy közvetve a tanácsokra. Ezért úgy „illenék”, hogy a közigazgatási rendszer változása, fejlődése hatással legyen a két hálózatra is. Ha pedig ilyen szoros a kapcsolat a közigazgatás és az említett könyvtári hálózat között, akkor érdemes pár mondatban vázlatosan utalni azokra a változásokra, amelyek hatással voltak és vannak a könyvtárakra.

Több mint két évtized alatt — 1951 és 1973 között — a megyék száma nem változott, 43 járás viszont megszűnt, 54-ről 83-ra emelkedett a városok száma, 33 városhoz 102 községet csatoltak, és a 3169 községből 3106 maradt. Az ún. városkörnyéki községek száma pedig 23 volt 1973-ban.

A tanácsrendszer létrehozásakor, 1950-ben 170 közös tanácshoz 361 társközség tartozott, míg az 1973-as tanácsválasztáskor 685 közös tanács és 2122 társközség szerepelt országunk közigazgatási térképén. Az a folyamat, amelyet az említett adatok tükröznek, 1973 óta sem állt meg, inkább gyorsult. Míg korábban elsősorban a kis-közsleges megyéket érintették a közigazgatási változások, az utóbbi években már a nagyközsleges megyékben is sokasodnak a változás jelei, amelyek nyilvánvalóan összefüggnek e megyék településhálózatának fejlődésével is. Szólnok megyében például 1970 és 1975 között 2-ről 7-re emelkedett azoknak a községeknek a száma, ahol a lakosok száma nem éri el az ezret. A statisztikai előrejelzések szerint hamarosan újabb községek népessége csökken ezer alá. A közigazgatási egységekre vonatkozó adatok azt bizonyítják, hogy a közigazgatásban az ország településhálózatának változását, fejlődését figyelembe vevő központosítás valósul meg.

Hatottak-e és hogyan a közigazgatás változásai a könyvtárakra? A könyvtárak tanácsi fenntartásából az következne, hogy hasonló központosítási folyamat ment végbe a könyvtárügyben is. Ez azonban csak részben következett be. A járások megszűnése okozta a legkevesebb gondot, mert a volt járási könyvtár városi, nagyközségi vagy községi könyvtárrá vált, s területével együtt átadta másnak a hálózati központi funkciót. Azonban ma is működnek az országban volt járási könyvtárak, amelyek körzeti könyvtári címmel a hálózati alközpont szerepkörét próbálják betölteni. Az effajta átmeneti megoldások — a járási szerepkörű könyvtár megerősítése helyett — aligha célra vezetők. Az ilyen megoldások arról tanúskodnak, hogy a hirtelen megnövekedett járás gondjával nem képes elfogadható színvonalon megbirkózni a járási szerepkörrel megbízott könyvtár.

A közös tanácsok létrehozásával kialakuló közigazgatási egységek könyvtárainak sorsa sem lehetne kétséges, mert az érvényben levő 146/1964. (MK 16.) MM sz. utasítás 14. pontja értelmében: „Közös tanácsú községekben csak egy községi könyvtárt lehet — a közös tanács székhelyén — létesíteni. A társközségekben elhelyezett könyvtárak ennek fiókjaiként működnek.” A tapasztalatok szerint azonban a közös tanácsok többsége nem ismeri az utasítást, vagy figyelmen kívül hagyja, mert az abban megjelölt forma csak kevés helyen valósul meg. Ezért persze némileg felelősek a hálózati központok is, bár a kötelező ellátási forma megvalósításának sok helyen hiányoznak a személyi és a tárgyi feltételei.

A városi könyvtárnak és a városkörnyéki községek könyvtárosainak kapcsolatában sokkal több a bizonytalanság, mert a viszonylag újkeletű és sajátos közigazgatási egy-

ség könyvtárainak helyzetét nem rendezi könyvtári jogszabály. Mindezek alapján azt is mondhatnánk, hogy a központi irányítás, a központi akarat még nem érvényesül maradéktalanul a könyvtárügyben sem.

A közigazgatási átszervezések előkészítéskor az illetékesek nem eléggé mérlegelik az adott közigazgatási egységben működő könyvtárak jövőendő helyzetét. Márpedig ezek a gondok nem hanyagolhatók el, mert valamilyen módon érintik a tanácsai köz-művelődési könyvtárhálózatban működő több mint ötezer könyvtári egység többségét.

Mi legyen a központosított ellátás tartalma?

Az ellátó központ, azaz központi könyvtár az ellátási körzetébe tartozó könyvtárakat ellátja könyvekkel, periodikákkal, hangzó anyagokkal és egyéb szükséges dokumentumokkal, s gondoskodik ezek szakszerű feltárásáról is. Ezenfelül egyéb szolgáltatásaival (bibliográfiákkal, sokszorosítással, kiállítási anyaggal stb.) is segíti könyvtárait. A központosítás nem terjedhet ki az ellátott könyvtárak üzemeltetésére és a bennük dolgozó könyvtárosok kinevezésére. A központosított szervezetbe vont könyvtárak elhelyezéséről, felszereléséről, a könyvtárosok alkalmazásáról továbbra is az érintett tanácsoknak kellene gondoskodniuk, amint azt a tanácstörvény is előírja. A központosított ellátási rendszer megvalósításához szintén az érintett tanácsok hozzájárulása szükséges, amíg új jogszabály másként nem intézkedik.

A kisközséges településeket magukba foglaló ellátási rendszerekben megoldhatónak látszik az iskolai és a tanácsai könyvtár összevonása, de csak akkor, ha az oktatás közvetlen szolgálata nem szenved sérelmet. A nagyobb településeket átfogó ellátási körzetek esetében kevésbé egyszerű az összevonás mellett dönteni, bár a törökszentmiklósi példa nem egészen igazolja ezt az aggályt.

Az egyéb hálózatközi összevonásokat igencsak meg kell fontolni.

Mi szól a központosított könyvtári ellátás mellett?

Mindenekelőtt a *gazdaságosság*, amely a jól kialakított szervezeti keretekben a tartalmi munka javulását is eredményezi. Miben jelentkezhetne a központosított ellátás gazdaságossága?

Az önálló állománygyarapítást végző könyvtárak közül kevés dicsekedhet azzal, hogy nincs elhelyezési, főként raktározási gondja. A raktározási gondokkal nem küszködő könyvtárak egy része is csak pillanatnyi, egy-két évre szóló gondnélküliséget élvez. Nem tudom, hány település könyvtára gyarapítja önállóan az állományt, de számuk feltételezhetően megközelíti a kétezret, ami azt jelenti, hogy csaknem ennyi könyvtár elhelyezési gondja vár sürgősen megoldásra. Erre aligha lesz belátható időn belül anyagi lehetőségünk. Az elaprózódó pénzek egyébként is csak ideig-óráig elegendő bővítéseket tesznek lehetővé. Sokkal célszerűbb lenne a könyvtárpépítésre, bővítésre fordítható pénzeszközök nagyobb hányadát a központosított ellátást nyújtó könyvtárak felépítésére, kialakítására fordítani, mivel így a hozzájuk tartozó könyvtárak elhelyezési gondjai is részben megoldódna (tudniillik az ellátott könyvtárban nem növekednék folytonosan a raktározási igény), ugyanis az állomány egy része rendszeresen visszakerülne a központi könyvtárba. Az ellátó könyvtárakban viszont jóval nagyobbra kellene tervezni a raktári területeket az irányelvekben szereplő előírásoknál. Az ellátott könyvtár anyagát Varga Bélával egyetértve egy állandó és egy változó, cserélődő, de viszonylag azonos nagyságú állománytestnek képzelem el. Így, ha az ellátott könyvtárak alapterülete eléri a szakmai irányelvekben előírt nagyságot, hosszú időre megoldottnak tekinthető az állomány elhelyezése.

A közigazgatási változások nyomán növekedhet a községekben az ilyen „megoldott elhelyezési” könyvtárak száma. Ugyanis a közös tanácsok létrehozásával, az iskolák körzetesítésével stb. középületek szabadulnak fel, amelyekben a könyvtár jól elhelyezhető. Szolnok megyében például néhány évvel ezelőtt még egyetlen könyvtár sem volt, amelynek az alapterülete megfelelt volna a szakmai irányelvekben szereplő normáknak. Az 1975-ös év végére viszont a 76 település közül tizben már elérte a könyvtár alapterülete az előírt nagyságot. Tiszasáson a könyvtár alapterülete csaknem kétszerese a szakmai irányelvekben javasoltaknak. Ez a folyamat természetesen folytatódik az egész országban.

Miközben azonban a társközségek könyvtárai kedvezőbb körülmények közé kerülnek, egyre reménytelenebbé válik a közös tanácsok székhelyén működő könyvtárak helyzete. Különösen akkor, ha megpróbálják teljesíteni a már említett 146/1964. sz. miniszteri utasításból rájuk háruló feladatokat. A közös tanácsok székhelye ugyanis többnyire kisközség, amelynek könyvtára maga is inkább ellátásra szorul, mintsem hogy jól betölthesse ellátó szerepét. Olyan ellentmondásról van itt szó, amelyet a központosított ellátás kiépítése oldhatna fel. Ugyanis nem lenne célszerű és gazdaságos,

ha a közös tanácsok székhelyén működő könyvtárak nagyarányú fejlesztését hirdetnénk meg, az ellentmondás megszüntetésének szándékával.

Másik ellentmondás: miközben csaknem százezeres vagy azt meghaladó lélekszámú városokban egyetlen könyvtár szerzi be a lakosság ellátását szolgáló dokumentumokat, addig 20—30—40 ezres lakosságú járásokban 15—20—30 vagy még több könyvtár szerzeményez önállóan. Ha volna megfelelő ellátó könyvtár, aligha okozhatna nagyobb gondot az ilyen járási könyvtárainak egyetlen helyről történő ellátása, mint amilyen gonddal jár egy város fiókhálózatának ellátása. Ugyanez a szétaprózottság nehezíti az országos könyvtárellátást is: a közművelődési könyvtárhálózat állománygyarapításának decentralizáltsága miatt a Könyvtárellátó túlzottan nagyszámú könyvtárral áll szerződéses viszonyban.

Az állománygyarapítás decentralizáltságának másik velejárója, hogy sok olyan művet megvásárol egy-egy kisebb könyvtár, amire ott nincs igény, csupán az elfekvő kötetek száma gyarapodik, és a raktározási gondok növekednek. A településeink könyvtári ellátásáról évről évre közrebocsátott KMK-kiadvány közlése szerint 1975-ben 59 457 571 forintot fordítottak állománygyarapításra a tanácsi közművelődési könyvtárak. Ha ebből az összegből csak 1—5% között mozog a különféle okok miatt (például szakmai hozzá nem értés, egyéni elfogultság és érdeklődés stb.) indokolatlan beszerzések aránya — amit központosított állománygyarapítással csökkenteni lehetne —, máris százezrekkkel, esetleg milliókkal több jutna a szükséges könyvtári dokumentumok beszerzésére. Nem beszélve arról, hogy központosított állománygyarapítás esetén az egész országban kiegyenlítettebbé válhatna a könyvtári ellátás.

A központosított ellátással járó ugyancsak *központosított állománynyilvántartás és feltárás* számtalan szakmai probléma megoldását segíti elő. (Az ellátott községekbe kerülő állomány feltárását, a szakszerű és rendszeres állományapasztást stb.) Az állománygyarapítás, nyilvántartás, feltárás munkálataitól mentesített könyvtárosok tájékozottságuk javítására, az olvasók igényeinek jobb kielégítésére fordíthatnák felszabaduló munkaidejük nagy részét. Azt is elképzelhetőnek tartom, hogy a felszabaduló munkaidő egy részét a nyitvatartási idő növelésére használják fel.

A központosított ellátást nyújtó könyvtárak állományának sokoldalú gyarapítása — feltételezhetően — a *könyvtárközi kölcsönzés* problémáinak egy részét is megoldaná. A központosított ellátás talán előre lendítené az állománynyilvántartás és feltárás *gépesítését* is, ami a kis állományegységek esetében mindenképpen ésszerűtlen és gazdaságtalan volna.

Vajon hol vannak meg a központosított ellátás kiépítésének feltételei?

Ismereteim szerint jelenleg még a feltételek egy része is csak kevés helyen van meg, valamennyit pedig sehol sem sikerült megteremtteni. Éppen ezért alapos előzetes számítások és vizsgálódások szükségesek, nehogy sikertelen és kudarcra ítélt kísérletek kezdődjenek országszerte. Hiszen az ellátó könyvtár csak akkor tudja jól betölteni feladatát, ha mintegy „szerviz-szolgálatként” képes az ellátott könyvtárak rendelkezésére állni, s a jelentkező átlagos igényeket szinte egy telefonhívásra ki tudja elégíteni.

Véleményem szerint csak hosszabb távon, fokozatosan lehet kialakítani a központosított ellátási rendszert, abban az ütemben, ahogyan egy-egy területen megteremthetők az anyagi, tárgyi, személyi, szakmai feltételek. (Például központi katalógusok nélkül aligha lehet ésszerű és gazdaságos állománygyarapítást végezni manapság, amikor egész sereg mű sokadik kiadásai jelennek meg.)

Befejezésül *Pozsgay Imre* kulturális miniszter sajtónyilatkozatára hivatkozom, amelyben bejelentette, hogy hamarosan megkezdik — a Tervhivatallal közösen — a kulturális ágazat távlati tervének kidolgozását. E munka során, a könyvtárügy távlatának meghatározásakor, talán nem lenne célszerűtlen mérlegelni a központosított könyvtári ellátási rendszer kialakításának, kiépítésének lehetőségét sem.

J a n ó J á n o s

○ Ki merem mondani, hogy kulturális fejlődésünk: tudományos és egyéb értelmi és lelki energiánk gyarapodása a legszorosabban összefügg könyvtárügyünk állapotával.

Szabó Ervin

○ A műveltség nem a jóllakottság, hanem az éhség érzete.

Marx György

Milyen legyen a zenetár?

A Könyvtáros 1976. novemberi számában megjelent „Hanglemezek a közművelődési könyvtárban” c. cikk (szerző: Gyimes Ferenc) elolvasása után hiányérzetem támadt. Hogy miért? Azért, mert a közművelődési könyvtárak zenei részlegei nagyon sok tennivalót igényelnének, s erről a cikk nagyon keveset mondott. Immár 7–8 éve kezdtek el működésüket, de az egységes irányelveket ma is nélkülözik. S bár készül a „Hangtárak gyarapítási és működési szabályzata” c. tervezet, azonban már most vitát kellene kezdeni olyan egységes irányelvek kidolgozásáról, amelyekre már a zenemű- és hangtár (zenetár) tervezése idején támaszkodni lehetne.

Véleményem a használó oldaláról alkotott és vitatható vélemény. Mi az, ami a használót érdekelheti? Az, hogy tágas, megfelelő számú szolgáltató hellyel rendelkező, magas műszaki színvonalú berendezésekkel ellátott, kellően szeparált, korszerűen berendezett zenetár álljon rendelkezésére sokoldalúan feltárt zenei anyaggal. Ehhez volna néhány javaslatom, amely talán felhasználható az irányelvek kidolgozásakor is.

A szolgáltató helyek száma és a szolgáltatás mélysége

A zenetári szakmai irányelv első és legfontosabb feladata a szolgáltató helyek, illetve a csatornák számának meghatározása. Ezen azoknak a fejhallgatóknak a számát értem, melyek mindegyikén más-más műsor hallgatható. Egy-egy csatornára több fejhallgatót is lehet csatlakoztatni. A zenetári irányelveknek a szakmai irányelvekben megadott könyvtártípusok szerint kellene tartalmazniuk az adatokat. Nagyon fontos követelmény, hogy a csatornák számát ne a rendelkezésre álló pénzügyi keret szabja meg, hanem a zenetár hatósugarában élő embereknek várható, a szakmai irányelvekben is kifejezendő igénye. Egy-egy csatorna kialakításához nem kevés anyagi fedezet szükséges. A jó minőségű hanglemezek vagy hangszalagok lejátszása ugyanis csak jó minőségű berendezéseken történhet.

A zenei részlegek alapszolgáltatásai közé tartozik a hanglemezek helyben hallgatása. Emellett azonban feltétlenül szükséges a hanglemezállomány egy részének kölcsönzése. A hanglemezek helyben hallgatása és kölcsönzése mellett általánosan be kellene vezetni a magnetofon használatát is. A magnetofon-felvételekkel a hanglemezállományt kitűnően ki lehet egészíteni. A hangszalagok kölcsönzését nem javaslom, de lehetővé kell tenni zenei felvételek átjátszását a hozott szalagra. *Ma már alapkövetelmény a sztereó berendezések használata.* A hanglemez, a magnetofonok többsége, a rádiózás ebbe az irányba fejlődik. A szalagtár kialakításának, azaz a hanglemezgyűjtemény kiegészítésének alapbázisa ma már a sztereó rádió. A sztereó rádió segítségével a zenetárak új szolgáltatások sorozatát vezethetnék be. A rádió komolyzenei programjainak, sorozatainak sztereós rögzítése technikailag nem bonyolultabb a hagyományosnál, és anyagilag sem jelentékenyen drágább. A kellően felszerelt zenetárakon belül lehetőség volna a komolyzenei klubok létrejöttére is. A komoly zene és a válogatott könnyűzene helyben hallgatása, kölcsönzése mellett gyűjteni kellene a különféle művészeti, irodalmi, helytörténeti hangdokumentumokat is. Természetesen a zenetárak a hangzó dokumentumokon kívül zenei szakirodalmat, kottákat, zenei szaklapokat is gyűjtenek, túl kellene lépni az ún. „fonotéka” világ-szerte túlhaladott egyoldalúságán.

A helyigény, belső környezet

A zenei részlegnek és szolgáltatásainak jelentékeny helyigénye van. Egyelőre ez a követelmény sem tisztázott, és eddig különféle kényszerűségek határozták meg a zenei részlegek alapterületét. Sajnos, az új könyvtárak tervezői sem támaszkodhatnak megalapozott tervezési irányelvekre.

A zenei részleg kívánatos alapterületét a csatornák száma, a szükséges műszaki berendezések hely- és kezelési igénye, a hallgatók kényelmes elhelyezése, a tárolási mód, valamint a helyiséggel szemben támasztott egyéb igények, szeparáltság — közös zenehallgatás, klubfoglalkozás stb. — határozzák meg. Fejleszthetőségét is figyelembe kell venni. A műszaki berendezéseket általában a zenetári dolgozók kezelik, emellett azonban lehetővé kell tenni egyes használóknak, hogy az erre a célra rendszerezett néhány fejhallgatós lemezjátszót maguk is használhassák. Így van igazán értelme a hanglemez szabadpolcának. Az alkalmi közös zenei foglalkozások zavartalanlásáért a zenei szolgáltatás kellő elkülönítést, szeparáltságot igényel. A zenetár

kellően átgondolt elhelyezésével meg lehet teremteni a zenehallgatáshoz, de a könyvtár munkájához is a szükséges csöndet. A műszaki berendezések elhelyezése akkor a legjobb, ha azok nem külön helyiségben, hanem a hallgató előtt vannak. A lejátszó berendezéseket szerintem nem szabad rögzítve beépíteni, hanem az összetartozó berendezéseket megfelelő magasságban felszerelt polcon egységenként sorba kell rakni. Az ilyen hallgatótér kialakítása esetén nincs szükség különféle elektromos oda-vissza jelzőkre, mert a zenetáras és a hallgató között közvetlen a kapcsolat. Az általam látott svéd zenetáras is ilyen egyszerű kialakítással éri el céljukat.

A zenetáras kölcsönzőterében szabadpolcos rendszerben, helybenolvasási lehetőséggel kívánatos gyűjteni a zenei szakirodalmat, kottát, szaklapokat. A kölcsönzőtérből továbbhaladva külön helyiségben lehetne kialakítani a helyben hallgatási terét.

Esztétikai okokból, de kényelmi szempontból sem tartom célszerűnek az asztalnál való lemezhallgatást. Nem tudom, miért kell asztal és kényelmetlen szék a lemez hallgatásához, hiszen a nálunk még alig előforduló párhuzamos partitúra-olvasástól eltekintve, nem szoktak egyszerre olvasni és zenét hallgatni. Sokkal célszerűbb az „otthoni” kényelem kialakítása.

A lejátszó berendezések műszaki színvonala

A mai gyakorlat nem fektet elég súlyt a zenetáras műszaki berendezéseinek színvonalára. Nem lehet ugyanis mindegy, hogy a hallgató milyen minőségben kapja a zenét. Nem szabad tehát a lejátszó berendezések egyikének sem a hanglemez minősége alatt maradni.

Feltétlenül szükséges a zenetár műszaki felszerelésébe nagy gyakorlatú szakembert bevonni. Az általában használt, saját erősítővel rendelkező lemezjátszók minősége közepes, s nem mindig csatlakoztatható hozzájuk fejhallgató. Sokkal jobb minőséget szolgáltatnak az ún. chássis-k (lemezjátszó alvázak) külön erősítővel. Ez lehet jó minőségű sztereó rádió is. Itt kell megemlítenem az ún. kristályfejes vagy mágnesfejes (dinamikus) lemezjátszók mérkőzését. A kétféle fej hívei közötti vitát könnyen eldönti az e fejek között fennálló nagy árkülönbözet. A jó minőségű, kristályfejes chássis-k használatát tartom célszerűnek. Anélkül, hogy túlságosan elidőznék a műszaki lehetőségek és követelmények körében, összefoglalásképpen megismétlem: *jó szakember bevonása nélkül nem szabad zenetárat létesíteni.* Jó lenne, ha a szakmai irányelvek műszaki irányelveket is tartalmaznának.

A zenetáras gyűjtőkör

A gyűjtőkört a szolgáltatás mélysége dönti el. Említettem már, hogy célszerű lenne különböző kategóriájú zenetárasokat létrehozni attól függően, hogy milyen nagyságú területet látnak el. (Mint pl. a könyvtáras „A”-, „B”-, „C”-, „D”-típusai.) Ez a kategóriákba való sorolás már eleve meghatározza a szolgáltatás milyenségét. A hanglemez gyűjtését és kölcsönzését alapkövetelménynek tartom. Nálunk jelenleg *a hanglemez az egyedüli eszköz, amely a legváltozatosabb zenei anyagot a legjobb minőségben tárolja.* A zenei kazetták választéka egyelőre még nem bízható. Általános bevezetése még várthat magára. Marad tehát a hanglemez. Hanglemezt, de melyet? Itt nem a hanglemez márkára gondolok, hanem a könnyű- vagy komoly zenére. Igazából nem tudom eldönteni, ki kell-e úzni a könnyűzenét a zenetárából. Amikor könnyűzenéről beszélek, nem gondolok a hanglemezen megjelenő összes könnyűzenei, pop stb. felvételre, hanem azoknak egy színvonalasabb válogatására. A dzsessz-lemezek gyűjtésétől már csak azért sem lehet elzárkózni, mert olyan kevés jelenik meg belőlük, hogy beszerzésük anyagilag nem okozhat nagyobb gondot. A komolyzenei állomány gyűjtése véleményem szerint sok helyen ugyancsak nélkülözi a kellő szakértelmet. Mindenekelőtt törekedni kell egy, a zeneirodalom megkövetelte alapgyűjtemény kialakítására, ami nem könnyű feladat. A zenetárostól megköveteli a boltokban való jó tájékozottságot, ismereteket, energiát igényel, afféle vadász-szenvedélyt. A komolyzenei állomány kölcsönzését általánosan be kellene vezetni. Ám a kölcsönzéssel folyamatos elhasználódás is jár, s emiatt pótolhatatlan lemezeket is kell esetenként selejtezni. Az elhasználódás — ha mindenből csak egy lemezt vesznek — egy idő múlva kipusztítja az állományt. Általánossá kellene tenni a több példányos beszerzést. Szándékosan nem említettem itt az anyagiakat, hiszen egyebek között az irányelvekkel is épp ezek feltételeit kell megteremteni.

A szalagtár feladata volna a hanglemezállomány kiegészítése, a rádió harmadik műsorának sztereó adásaira támaszkodva. A szalagtár lehetőséget ad a zenetáras egymás közötti hangfelvétel-cseréjére. A szalagtár mindezek mellett különféle hangdokumentumokat is gyűjthetne.

A hanglemezek egy részét véleményem szerint szabadpolcon kellene tárolni. Erre jó megoldást láttunk az 1976 szeptemberében Budapesten, a Bútorértékesítő Vállalat bemutatótermében rendezett svéd könyvtári bútorkiállításon. Az ott bemutatott függőtasakos hanglemeztárolót általánossá kellene tenni annál is inkább, mivel nálunk is megkezdik a gyártást. A hanglemezek védett része a zenetár dolgozói számára legyen hozzáférhető. A zenetár fontos része a sokféle feltárást nyújtó katalógus.

Személyi feltételek

A jól működő zenetár elképzelhetetlen szakmailag, műszakilag felkészült személyzet nélkül. Jelenleg ez a kíváncsi — kevés kivételtől eltekintve — alig teljesíthető. Nagyobb zenetárakban még csak megoldható egy-egy műszaki munkatárs beállítása, de kisebb helyeken a műszaki feladatokat is a zenetárosnak kell ellátnia. Mivel ez a feladat nem is olyan egyszerű, a zenetárosoknak a szakmai képzés mellett műszaki képzést is kellene kapniuk.

A szakmai irányelveknek kategóriáiként meg kellene határozniuk az elvégzendő feladatokhoz ajánlott létszámokat is. A beszerzés, az állomány feldolgozása, a többszempon-tú katalógus szerkesztése nem kis munka, de mellettük el kell végezni a kölcsönzést, a helybenhallgatást és más szolgáltatásokat is. E feladatok ellátásához még a kisebb helyeken is két személyre van szükség. Sajnos, a létszámigény meghatározása még várat magára, pedig e nélkül jó hatások nem várható a munkában.

Sok mindent el kellene még mondani. Nem akarok azonban hanglemezek, azaz zene helyett irányelveket. De az belátható, hogy az induláshoz és a működéshez nagyon is szükséges valamiféle egységes „kapaszkodó”.

Fejér Ernő

Postánkból

Vállalati könyvtárunk évek óta visszaterő gondja a felsőfokú marxista képzésben részesülők tananyaggal való ellátása. A könyvek, füzetes kiadványok vagy megtalálhatók állományunkban, vagy kisebb-nagyobb utánjárással beszerezhetők, de a *Társadalmi Szemle, Béke és Szocializmus, Gazdaság, Közgazdasági Szemle* korábbi évfolyamait sehonnan sem lehet megszerezni. Noha vállalatunkhoz ezeknek a folyóiratoknak jó része jár, a könyvtár adottságai nem teszik lehetővé, hogy azokat több évre visszamenőleg rak-tározzuk.

Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központtól, a műgyetemi központi könyvtártól és tanszéki könyvtáraitól, a Szabó Ervin Könyvtártól való könyvtárközi kölcsönzés lehetőségét igen gyakran vesszük igénybe, de, mint közismert, a periodikumok kölcsönzését ezek a könyvtárak csak helyben teszik lehetővé. A cikkekről xeroxmásolatok készítése kissé drága mulatság, ha azt tekintjük, hogy a xeroxlapok a hagyományos papíryanagnál gyorsabban használódnak el. A helybenolvasást a továbbképzésre is járó vezetőink gyakran estébe nyúló „kötetlen” munkaideje, igénybe sem vett tanul-

mányi szabadsága részükre vágyálommá teszi. A vállalati könyvtártól várják, azaz várnák el, tananyaggal való ellátásukat.

Mindennek alapján javasolok egy megoldást a régebbi periodikumok tananyag-gá vált cikkeinek hozzáférhetővé tételére. *Vajon nem adhatná-e ki a Marxizmus-leninizmus Esti Egyetem oktatási osztálya a tananyaghoz tartozó cikkeket folyóiratokként külön füzetben, gyűjteményes formában, a Kossuth Könyvkiadó terjesztésében és propagálásában?* Így egy-egy évfolyamnyi újság helyett kb. csak egy-egy újság terjedelmű dokumentum-mennyiséget kellene tárolni évfolyamonként. Ez jóval kisebb helyigényénél fogva még a kis könyvtárak számára is lehetővé teszi a hosszú megőrzési időt. Napilapok anyagára támaszkodó, vegyes tartalmú és eredetű cikkgyűjteményt már eddig is hozott forgalomba a marxista képzés, s ez be is vált. Előzetes igényfelméréssel tisztázni lehetne, hogy könyvtárunkon kívül lenne-e még és hány megrendelője egy ilyen jellegű kiadványnak. Meggyőződéssem, hogy effajta gondjainkkal nem vagyunk egyedül.

Csik Lászlóné,
a Hídeptő Vállalat könyvtárosa

Rendezvénytársorozatok a gyermekkönyvtárban

Óriási energiát fektet bele a gyermekkönyvtáros egy-egy rendezvénybe, hiszen több órát, esetleg egy egész munkanapot is igénybe vesz az anyaggyűjtés, a technikai előkészítés, nem is beszélve a szervezési feladatokról. Egy valamirevaló gyermekkönyvtár nem adja alább heti egy rendezvényt, mivel így is csak kéthetenként (vagy havonta) kerül sor ugyanarra a korcsoportra. Ez tanévenként általában 40 rendezvény, a lebonyolítással együtt kb. 60 munkanap. Ugyanakkor azonban a kölcsönzést, a rengeteg adminisztrációs tennivalót éppúgy el kell végezni, mint a felnőttek könyvtáraiban, s emiatt bizony előfordul, hogy a belső munka hátrányt szenved.

Az említett okok miatt *koncentráltabb* módszereket kell alkalmazni. A rendezvényeket mindig hosszabb időre — fél évre, évre előre — tervezzük, tehát összefüggő, nagyobb témát válasszunk ki. A nagyobb témakör lehetővé teszi a komolyabb célkitűzését, a rendezvényeknek valamilyen egységes gondolat szolgáltatába állítását. A főtéma vázához szervesen kapcsolhatjuk a részterületeket, elidőzhetünk a fontosabbaknál, beilleszthetjük a kevésbé lényegeseket is. Példával illusztrálva: ha az esztétikai érzék, az ízlés, a látásmód alakítását tűzzük ki célul, igen nehéz lesz másfél-két órába sűríteniünk bármit is a művészetek szerteágazó, gazdag világából. Mindenképpen csak egy témára szorítkozhatunk, például Tavasz a művészetekben címmel, hiszen a komplex megközelítési módok — vers, zene, festmények bemutatása stb. — is csak mozaikszerű, egyszeri élményt adnak. Viszont ha egész sorozatot (8—10 foglalkozást) építünk fel a művészetek egyes ágaiból kiindulva — például ilyen témakörökkel, mint a művészet a lakásban, ipari formatervezés stb. —, akkor újra és újra „megfertőződnek” a gyerekek a művészi szép látásával, ismerőssé lesznek számukra az eddig csak homályosan sejtett gondolatok, s érzelmileg is alkalmassá válnak a szép befogadására.

A gyakorlat oldaláról nézve is előnyösebb a nagyobb lélegzetű sorozatok indítása: egyrészt a könyvtárosnak csak egyszer kell nagyobb energiát fektetnie a tervezésbe, másrészt könnyebb a dolga a szervezéssel is: az egész tematika ismeretében sikeresebben mozgósíthatja a közönséget. Közben pedig a gyerekek megszokják a rendszerességet, ők maguk is tudják, mit várhatnak a rendezvényen, hiszen nem „zsákhamacsát” kapnak. Ráadásul kialakul egy kis törzsgárda, amelynek lelkes ügybuzgalma, hozzáértése átragadhat az alkalmi vendégekre is. — Ezzel a módszerrel általában a gyermek-ismeretterjesztés műhelyeivé („*gyermek-TIT*”) szeretnénk tenni a gyermekkönyvtárakat, hogy minél szélesebb kapukat nyissunk érdeklődésüknek.

A tervezés és a szervezés

A tervezés első lépéseként a témát kell meghatároznunk, természetesen mindig figyelembe véve azt, hogy milyen korú gyerekeknek szánjuk a sorozatot. Ebből nem következik, hogy nem beszélhetünk ugyanarról a témakörrel kicsiknek, nagyoknak egyaránt — az előbbi példánál maradva — a művészetekről, csak más-más megközelítésben. Elemi követelmény viszont, hogy legalább két korcsoportra bontsuk gyerekközönségünket: alsó tagozatosokra és felső tagozatosokra. A kicsi gyerek vérmérséklete más, zajosabban örül, befogadást színtje a konkrét valóság síkján mozog, a nagyobbak viszont már rendszerezettebb ismeretekre támaszkodnak, képesek önálló véleményt alkotni és összefüggéseket meglátni. Ennek megfelelően a kisebbeknek sok manuális munkával (festés, agyagmintázás, mozaikragasztás stb.) és játékkal megtűzdelt foglalkozásokon adjuk a művészetek alapelemeit; a nagyobbak meg színes diaképek révén,

műalkotások összehasonlításával, később elemzésével, történelmi, irodalmi, zenei ismereteik felhasználásával ismerkedhetnek meg a művészetek világával.

A témaválasztás lehetősége szinte olyan gazdag, amilyen sokszínű és sokrétű maga a körülöttünk levő világ, de feltétlenül az iskolai tananyag ismeretében kell dönteni a témáról. Általában törekedünk arra, hogy más szempontból közelítsünk a tanult ismeretekhez, vagy egészítsük ki azokat, de mindenképpen más módszerekkel dolgozunk, ne váljanak „iskolás ízüekké” ezek a foglalkozások. Vannak olyan témakörök, amelyek csak érintőlegesen vagy egyáltalán nem kerülnek szóba az iskolában, például az úrkutatás, a különféle találmányok serege, a társadalmi-erkölcsi magatartás és beilleszkedés vagy éppen a görög—római mondavilág, mégis érdekli a gyerekek többségét. Természetesen a könyvtáros nem polihisztor, ezért a tőle távol álló szakterület rendezvényeire célszerű képzett előadót — többnyire tanárt, szakíró, helyi szakembert — hívni, aki sok esetben ellenszolgáltatás nélkül is szívesen beszél munkájáról, kutatási területéről a gyerekeknek. Ilyenkor a könyvtárosnak előzetesen mindig tájékoztatnia kell az előadót a gyerekek koráról, előismereteiről, illetve a pedagógiai kívánalmakról, meg kell beszélnie a szemléltető eszközök alkalmazását, sőt azt is, hogy milyen könyveket javasolt a gyerekeknek az előkészítés során. A bibliográfiai anyagot természetesen úgy kell összeválogatni, átnéznie, mintha ő maga vezetné a rendezvényt, hiszen a gyerekek érdeklődését is csak így keltheti fel. Ez utóbbi tényező azonban bizonyos értelemben szűkíti a témák választékát, mivel a könyvtár mindenféle eszközzel — a rendezvényekkel is! — elsősorban a könyvek olvasására, azok használatára buzdít, tehát csak meglevő vagy beszerezhető könyvanyagra építhet.

A tervezés folyamán kell eldöntenünk a rendezvények gyakoriságát is: feltétlenül egy meghatározott nap meghatározott óráját jelöljük ki a rendszeresség érdekében, előzőleg tájékozódva a számításba jövő gyerekek szabad idejéről. Elsősorban a témaválasztástól függ, hogy kéthetenként vagy havonta kövessék-e egymást a rendezvények. Kisebb gyerekeknek vagy szorosabban összefogott sorozatok esetében célszerű kéthetenkénti periódust tervezni, míg a nagyobb lélegzetű, külső előadóval megoldott, a gyerekektől komolyabb felkészülést, nagyobb szellemi erőfeszítést igénylő sorozat rendezvényeit inkább négyhetenkénti váltásban érdemes tartani. Mivel rendezvényeink általában egy tanévre szabottak, több sorozat is futhat egymás mellett — ahol több munkatársa van a könyvtárnak — más-más ismétlődéssel.

Mivel szeretnénk minél több gyereket megnyerni az ügynek, fel kell derítenünk érdeklődési körüket, részben az olvasott könyvek, részben beszélgetések alapján. A beszélgetések alkalmával érzelmileg kell közel kerülnünk a gyerekekhez, az érdekességek felvillantásával kíváncsiságot kell bennük ébreszteni, illetve a könyvek olvasása során felkeltett érdeklődésüket kell tovább fokoznunk a rendezvény iránti várakozásig. Helyes, ha egy kis füzetben vezetjük a téma iránt figyelmet mutató gyerekek névsorát, hogy meghívóinkat ne vaktában küldözzessük szét.

A propaganda azonban csak akkor hatásos, ha a szóbeli és az írásos hírverés kihasználja egymást, ezért legalább egy hónappal a sorozat megindulása előtt nagyobb tájékoztató plakátot kell készítenünk — lehetőleg az utcáról is látható helyen kifüggesztve —, a részletes tematikát és a kisbibliográfiát pedig stencilezett vagy egyéb sokszorosítási eljárással készített szóróanyagként is terjesztünk kell.

Legalább ilyen fontos az iskolák érdekeltté tétele, azaz a szaktanárok meggyőzése a téma hasznosságáról, érdekességéről, hogy a tematika ismeretében a szakköri munkába, esetleg órakeretbe is beépíthessék a foglalkozások anyagát. Éppen ezért a leghelyesebb egy-egy témakör rendezvénysorozatának megindítása előtt konzultálni a tanárokkal. Mindenképpen el kell kerülnünk a közönség szervezésnek azt a módját, amely az egyéni érdeklődést figyelmen kívül hagyva napközis vagy egyéb „kivezényelt” csoportokkal tölti meg a széksorokat.

Ugyancsak az iskola segíthet a szükséges irodalmi betétek betanításában vagy legalábbis az alkalmas gyerekek kijelölésében. Mivel az irodalmi illusztrálás az élményadásnak, a figyelemfelkeltésnek igen jó módja, s ez a tantárgyak összekapcsolásában is segít, érdemes rendszeresen alkalmaznunk.

A lebonyolítás

Részben még a szervezés körébe tartozik a soron következő témakör kiállítással való megjelenítése, hiszen ezt már két héttel a rendezvény előtt közszemlére kell tenni, de az adott napon hangulati-szemléltető háttérként is jelen van, ezért a kiállítást a lebonyolítás első lépésének is tekinthetjük. A kiállításnak feltétlenül tartalmaznia kell a szóban forgó témakörhöz javasolt könyveket, mégpedig továbbgondolkodásra készítő kérdésekkel megtűzdelve és ezeket kiemelve. A kiállítás a legalkalmasabb keret néhány, könyvből megoldható feladat, rejtvény közlésére, amely azonnal aktivizálja a gyerekeket. Megfejtésük közben bizonyos készségekre tesznek szert, és kíván-

A szegedi gyermekkönyvtár, amely a felszabadulási emlékkönyvtár akció keretében épült

csian várják a foglalkozást, mert ott derül ki, helyesen válaszoltak-e. Nagyon vigyázunk arra, hogy a rejtvényt megoldó gyerekek mindenképpen megtudják a helyes választ, s ha erőfeszítéseiket még bizonyos pontszámmal is jutalmazzuk, akkor az egész sorozat folyamán sikerül fenntartanunk az érdeklődést. A sorozatot esetlegesen lezáró szellemi vetélkedőn ők adják a törzsközönséget.

A klubszerűen megtartott foglalkozásokon — ahol állandó tagok jelenlétére számítunk — megtehetjük azt is, hogy tagkönyvet adunk, kiküszöbölve ezzel a meghívó-írás időt és pénzt rabló munkáját. Technikailag könnyen megoldható ez: kétrét hajtott kartonpapír címdlalára géppel vagy házi- (játék) nyomdával ízlésesen felírjuk a sorozatcímét és a tárgyévét, a belső lapokra pedig akár maguk a tagok is felírhatják a következő foglalkozás időpontját és témakörét, esetleg a legközelebb vitára kerülő könyv címét. Ez a kis „emlékeztető” könyv szolgálhat egyúttal az egyéni pontszámok, teljesítmények nyilvántartására is.

Az adott napon elsősorban a helyiség berendezése (átrendezése) szükséges, de legalább ilyen fontos az apróbb-nagyobb kellékek összeszedése és előkészítése is a krétától a vetítővászonig. Ezért lényeges a forgatókönyv papírra vetése akkor is, ha nem a könyvtáros tartja a foglalkozást, nehogy véletlenül valami kimaradjon, s kinos perceket okozzon. Nem elegendő a könyvtáros ügybuzgalma, feltétlenül legyen néhány gyerek-segítőtársa, aki a terem berendezésében, a technikai előkészületekben, társai és az előadó fogadásában működhet közre.

Bármilyen rendezvényhez jó hangulati indítást adhat a témához illő zene, ezt követheti az irodalmi részlet és az előadó kötetlen beszélgetése a gyerekekkel, sok illusztrációval, szemléltetéssel élénkítve. A komoly beszélgetést azonban játékos, kézügyességi vagy kutató, de egyénre szabott feladatok zárják le.

Milyen témakörökkel érdemes foglalkozni?

Nagyon hálás témák lehetnek a kicsik számára a különböző szempontok szerint összeállított mese-sorozatok, például a Történetek az állatokról stb., a nagyobbaknak pedig rendezhetünk képzeletbeli utazásokat hazai vagy egzotikus tájakon, járhatunk velük a múltban (Nagy idők tanúi), a jelenben (Ismerd meg városodat!) és a jövőben (A jövő regényei). Felfedezhetjük velük együtt a technikátörténet állomásait (Verne Gyulától a modern technikáig), a felnőtté válás buktatóit (Ha én felnőtt lennék) vagy a környék régi, nevezetes mestersegeit (Mesterségek dicsérete), többnyire szellemi vetélkedővel vagy író-olvasó találkozóval zárva le a sorozatot.

Az említett témájú rendezvények mind beváltak a szegedi gyermekkönyvtár gyakorlatában, rengeteg könyvvel barátkoztatták meg a gyerekeket, sok ismerettel gazdagították őket, így valóban az ismeretszerzés műhelyévé vált a könyvtár.

Sáráné Lukátsy Sarolta

Munkásbrigádok a megyei könyvtárban

Számos művelődési intézményhez hasonlóan könyvtárunk, a Békéscsabai Megyei Könyvtár is keresi azokat az új lehetőségeket, amelyek segítségével a könyvtárhasználók körébe vonhatja a város munkásbrigádjait. Az 1975-ben beiratkozott olvasók között kerekén négyszáz fizikai dolgozót tartottunk számon. Ennél jóval többen vannak azonban azok a munkások, akik közelebb szeretnének kerülni a kultúra olyan értékeihez, mint a könyvek. Számukra mi is keressük a könyvtár használatához vezető utakat.

Az elmúlt években munkánkhoz a *közművelődési vetélkedőkben résztvevők névsora* szolgáltatta az egyik kiindulópontot. A brigádvezetőknek személyre szóló levelet írtunk, melyben felajánlottuk olvasószolgálatunk segítségét a felkészüléshez. A levélhez könyvtárhasználati útmutatót melléeltünk.

A feltételezett igények valódiak voltak. A kiküldött 50 levélre 38 válasz érkezett, és a közművelődési vetélkedőre történő felkészülés időszakában 28 brigád — több ízben is — meglátogatta könyvtárunkat. A politikai felkészüléshez szükséges forrásokat három brigád használta; a zeneművek hallgatására öt brigád tartott igényt, húsz brigád pedig az irodalmi felkészüléshez kért segítséget. (A kijelölt olvasmányokat többen kölcsönözték ki, itt csak a foglalkozásokon részt vett brigádokról szólnak.)

A vetélkedő követelményeként tíz irodalmi mű elolvasását szabták meg a rendező szervek. Ezekről a résztvevőknek önállóan, saját gondolataik közlésével kellett beszámolniuk. Munkánk célja az volt, hogy a nyilvános szerepléshez nem szokott munkásoknak példát és előgyakorlati lehetőséget nyújtsunk, csökkentsük azokat a vélt vagy valódi akadályokat, melyek válaszáadásuk elé tornyosultak.

Az olvasószolgálat munkatársai felkészültek a beszélgetésekre: újraolvasták a műveket, átnézték a hozzájuk kapcsolódó irodalmat, majd 10—15 perces kis beszámolóban foglalták össze mondanivalójukat. Megkísérelték bemutatni, hogyan lehet saját olvasmányélményünk alapján egyszerűen beszélni egy-egy könyvről. A brigádtagok számára is lehetőséget adtak beszámolójuk megformálásához. Megszokott munkatársaik jelenléte kedvezően hatott a brigádtagok aktivitására, s többször előfordult, hogy az előirányzott időt régen túlhaladva még mindig együtt ült és vitatkozott egy-egy társaság. A könyv elolvasása, az egyéni élmény így a közös téma forrásává vált.

Gondoltunk arra is, hogy jó lenne magnószalagra rögzíteni ezeket a megnyilvánulásokat, ám a készülék jelenléte elvette a brigádok beszélő kedvét. Ezért a szalagra csak a könyvtárosok beszámolóit kerülték.

Biztató eredményként könyveltük el, ha a kis közösséget már az első alkalommal sikerült szóra bírni. Ezt még a számokban kifejezhető hatásnál is többre tartottuk.

A beszélgetések mellett fontosnak tartottuk a könyvtár és a könyvtári munka megismertetését is. Az első alkalommal érkező brigádokat szívesen látott vendégként vezettük végig intézményünk helyiségein. Közöltük a könyvtárhasználat legfontosabb tudnivalóit, bemutattuk az állományt, annak sokrétűségét, és beszélgettünk a szolgáltatásokról. Beiratkozásukat nem sürgettük, de mindenkor lehetőséget adtunk rá.

Ily módon húsz brigáddal ismerkedtünk össze; közöttük voltak érettségizett hirdástechnikai szakmunkások, betanított ruhagyári dolgozók, termelőszövetkezeti növénytermesztők, gépszerelők, cipőfelsőrész-készítők — hogy csak néhány szakmát említsünk az előforduló köztül. A legtöbb brigád két alkalommal kérte a beszélgetést, de voltak olyanok is, amelyeknek tagjai többször is felkerestek bennünket.

Néhány adat a foglalkozásokról: a résztvevők 15 munkahelyről jöttek el, számukra 35 foglalkozást tartottunk, s ezeken 106 brigádtag vett részt.

Az olvasószolgálat munkatársai szabad idejükben készültek fel a foglalkozásokra, amelyek lebonyolításához a könyvtárbemutatóval együtt összesen 99 munkaóra volt szükség. Az elért eredményekkel egybevetve nem is tűnik soknak ez az idő.

Az 1977-es év hasonló vállalkozását már a szerzett tanulságokkal indítottuk. A levelek kiküldésével kevesebb a gondunk, mert az elmúlt évben résztvevők közül 5 brigád újra jelentkezett, segítségünket kérte. Emelni szeretnénk a beszélgetések színvonalát, és visszatérő vendégeink fokozott aktivitására számítunk.

Próbálkozásunk még sok módosításon, változtatáson megy keresztül, mert mindig az adott körülményekhez kell igazítanunk. Az azonban bizonyos, hogy a könyvtárhasználatra, olvasásra nevelés egyik új, közösségi formájának tekintjük.

Varga Gáborné

a Békéscsabai Megyei Könyvtár olvasószolgálati csoportvezetője

Egy budapesti kerületi könyvtár és a Mindenki iskolája

Budapesten nyolc konzultációs központ segíti a Mindenki iskolája c. rádió- és tv-előadássorozat hallgatóinak, illetve nézőinek felkészülését. Közülük az egyik a VIII. kerületi, 9-es számú Szabó Ervin könyvtár olvasótermében működik. Mi, könyvtárosok azért vállaltuk ezt a feladatot, mert úgy gondoltuk, jó kiegészítője lesz az „Olvasó munkásért” pályázat keretében folytatott szervező munkánknak, s reméltük, hogy olyan embereket tudunk a könyvtár vonzáskörébe vonni, akik máskülönbén nem jönnének el hozzánk. Feltételeztük, hogy a műsorok a lakosság bizonyos csoportjaiban érdeklődést váltanak majd ki, s felkészültünk, hogy mindenki számára a céljainak, érdeklődésének legmegfelelőbb segítséget nyújthassuk. Külön programot készítettünk elő a vizsgázni szándékozók és a csupán művelődni vágyók számára. Nagy példányszámban szereztük be a Mindenki iskolája olvasókönyvét s a Ballagi Ágnes ajánló könyvjegyzékében felsorolt műveket. A könyvek forgalmáról, az adások és az olvasás kapcsolatáról még nem számolhatunk be, mert vizsgálataink kezdetén állunk. Az oktatási év végére megfelelő számú és megbízható adattal rendelkezünk majd e témakörben. Most csak annyit, hogy a könyvek forgalma elég élénk, akár a kiállító polcon, akár a szokott raktári helyükön vannak (kontroll csoport). A Mindenki iskolája olvasókönyvének forgalma a pedagógiai irodaloméhoz hasonlítható, ha ebből le-számítjuk az egyetemi és a főiskolai kötelező olvasmányokat.

A műsorok alapján készült hangzóanyagot még nem sikerült megfelelően hasznosítanunk. Igaz, hogy könyvtárunkban a zenei részleg szorgalmazása egészen új, az olvasók még csak ismerkednek vele, de azok sem veszik igénybe, akiknek a figyelmét már ósz óta felhívtuk rá, hogy a rádió teljes műsoranyaga bárkinek rendelkezésére áll. Természetesen nem nyugodtunk bele a kudarchba, és a vizsgára készülő csoport számára olykor „hangos félórakat” tartunk.

1976 októberében kezdtünk foglalkozni a vizsgára készülő csoporttal. A hallgatók többsége a kerület és a környező kerületek üzeméből jött. Tizennégy hallgatóval kezdtük meg a munkát; az oktatói kar a VII. kerületi dolgozók általános iskolájának tanárai közül került ki. Csak elismeréssel lehet szólni tevékenységükről. A hallgatók, bár már régen vettek részt szervezett iskolai tanulásban, a vizsgák idejére a szellemi értékek iránt fogékony emberekké váltak. (Egyéni beszélgetések során kutatjuk: vajon miért is hagyták abba tanulmányaikat gyerekkorukban?)

A vizsgára készülőök a 80 órás tanfolyam anyagáról szóló előadásokat hallgatták meg a tv-műsorok esetenkénti elemzése mellett. Matematikából a budapesti tudományegyetem természettudományi karának hallgatói is végeztek hetenként korrepetálást, de ezt csak kevesen vették igénybe. Igaz, a csoport tagjai elfoglalt emberek, sokan különmunkákkal, túlórákkal is megterhelve. Örülünk kell, hogy gondjaik közepette időt kerítettek régi mulasztásuk pótlására. Előttük természetesen nyitva áll az út, hogy sikeres vizsga esetén könyvtárunk segítségével elvégezzék a nyolcadik osztályt is. Reméljük, az év végére nemcsak az általános iskolai végzettséget szerzik meg, hanem megszokják a könyvtár használatát is.

A mi számunkra a „hogyan tovább?” sok tényezőtől függ. Természetes, hogy az elért eredményektől, de attól is, milyen gyorsan javíthatók ki a felfedezett hibák, kutatjuk-e, és fel tudjuk-e fogni a társadalom visszajelzéseit az alapoktatás e formájával kapcsolatosan, megmarad-e vagy változik a műsorok adásrendje. (A közművelődés például sokkal könnyebben kapcsolódhatna az adásokhoz, ha tantárgyak szerint — blokkosítva — közvetítenék a tananyagot. A könyvtárakban hiányoznak a gazdagon illusztrált, érdekesen megírt és kifejezetten az adások feldolgozásához készült könyvek, amelyek az olvasóknak a műsorok által felkeltett érdeklődését maradéktalanul kielégítenék. Természetesen tárgyanként külön-külön könyvre gondolunk, mert eddigi vizsgálódásaink szerint az adásokat sem csak úgy általában, a „most jön a Mindenki iskolája” jegyében nézik, hanem egy-egy tárgyat kísérnek figyelemmel, ami az adott olvasót különösen érdekli.

Az, hogy a Rádió és a Televízió ilyen nagy részt vállal az alapoktatásból, évtizedek múlva hozza csak meg a gyümölcsét. Hiszen a műsorokat a gyerekek is látják-hallgatják otthonukban, s ez felmérhetetlenül sokat jelent számukra.

Ha el tudjuk érni, hogy a tömegkommunikáció, a közművelődés és az oktatás intézményei az azonos célokért azonos időben, egységes, kísérletekkel igazolt jó módszerekkel közvetítsék a legfontosabb ismereteket, sokat tehetünk az ország műveltségi színvonalának emeléséért.

Tongori Imréné
a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 9. sz.
kerületi könyvtárának vezetője

Mezőgazdasági szakirodalmi tanácskozások

Jó szakkönyvtárak nélkül elképzelhetetlen a mezőgazdasági szakirodalom terjesztése és fordítva: a jó könyvtáros igyekszik felkelteni az olvasótábor érdeklődését a saját szakkönyvgyűjtemény kialakítása iránt is. Ezért vesz részt a mezőgazdasági, erdészeti és élelmiszeripari könyvtári hálózat és annak központja, az AGROINFORM a szakkönyvek és folyóiratok céltudatos propagálásában és a mezőgazdasági könyvhónap rendezvénysorozatában. Az előző években könyvhónapi pályázatok meghirdetése, szakíró-olvasó találkozók szervezése, szakirodalmi vetélkedők, kiállítások, könyvterjesztési akciók rendezése, üzemi szakkönyvtárak rendszeres szakmai támogatása volt a cél. Ezekről a vállalkozásoktól azt reméltük, hogy az ország különböző területein működő mezőgazdasági szakkönyvtárak környékük üzemi szakkönyvtárainak állandó segítőivé válnak. Ebben a várakozásban nem is csalódtunk: több helyen meg erősödött, állandósult a kapcsolat az egyetemi, kutatóintézeti és az üzemi szakkönyvtár között.

1976-ban rendezvénysorozatunkat új formával gazdagítottuk. Az volt a törekvésünk, hogy könyvhónapi rendezvényeinknek legyen egy központja, az egész hálózattal közösen kialakított és szervezett programja. Így került sor az országos megnyitó-ünnepség színhelyén, Debrecenben az AGROINFORM és az Agrártudományi Egyetem Könyvtára által közösen megrendezett *szakirodalmi tanácskozásra*. Az ankét szervezésébe és lebonyolításába a Mezőgazdasági Kiadó, a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat mellett bekapcsolódtak a könyvtárosok, valamint a szakirodalom felhasználói (oktatók, kutatók, gyakorlati szakemberek) is.

Ebben az évben a 20., jubileuminak is tekinthető mezőgazdasági könyvhónap, valamint Sopron szabad királyi várossá nyilvánításának 700. évfordulója alkalmából Sopronban — február 24—25-én — tudományos tanácskozásra került sor. A házigazda a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára, a tanácskozás központi témája „A szakirodalom jelentősége a mezőgazdaság nagy változásai korában” volt. A mezőgazdasági, erdészeti és élelmiszeripari felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek, országos szervek szakkönyvtárainak megjelent képviselőit *dr. Igmándy Zoltán* egyetemi tanár, a biológiai tudományok kandidátusa üdvözölte.

Dr. Hiller István könyvtárigazgató „A magyar erdészeti szakirodalom kialakulása és változásai az Erdészeti és Faipari Egyetem történeti könyvgyűjteményének tükrében” címmel tartott, vetítéssel egybekötött előadásában a 700 éves város nagyhirű egyetemének több mint félszáz történeti művéből — ezeket méltán a legbecsesebb könyvritkaságok között tartjuk számon — válogatta ki, és mutatta be azokat a legfontosabb munkákat, amelyek leghívebben tükrözik a hazai erdészeti tudomány, erdészeti szaknyelv és szakirodalom létrejöttét, eseményeit és eredményeit. Majd *dr. Csapody István* környezetvédelmi felügyelő előadása következett „A környezetvédelem és a szakirodalma” címmel. Ez az előadás azt bizonyította, hogy a különféle tudományágakban sokszor hihetetlen gyorsasággal jelentkező új kutatási feladatok csak több tudományág eredményeinek ismeretében és felhasználásával oldhatók meg. Nem elég tehát csak a mezőgazdasági tudományok területére korlátozódó tájékozottság, szükséges az információk áramlása a társ-, illetve a határtudományok területéről is. Végül „A bogyósgyümölcsűek szakirodalma” témakörben *dr. Szilágyi Kálmán*, a Gyümölcs- és Dísznövénytermesztési Kutató Intézet fertődi állomásának igazgatója tartott előadást: Egy, a kormányprogramhoz kapcsolódó, szűkebb szakterület szemszögéből vizsgálta a mezőgazdasági tudományokban és a termelésben nélkülözhetetlen szakirodalom jelenlegi és távlati szerepét. Utalt arra, hogy a komplex tájékoztatás csak jól szervezett információs rendszerek segítségével oldható meg, s a gépesített-automatizált eszközök alkalmazásának különösen a kutatók információ-ellátásában van jelentősége.

Vörös Györgyné

Pölös Endre emblémája

Magyarországon olvasnak az emberek...

Egy gyorsvizit alkalmával meghívtak bennünket Hódmezővásárhelyre, a Németh László Könyvtár megtekintésére. A könyvtár egy régi nagygazda egykori házában van elhelyezve. A volt tulajdonos nyilvánvalóan nem azzal a céllal húzatta fel a falakat, hogy 170 ezer könyvet halmozzon mögéjük. A hely szűkös, mégis nagy az aktivitás, sok a program. És nemcsak az előadó jön el az írói estekre, hanem odatéved néhány hallgató is. Körülbelül 150! Több nem fér be, szabadkoztak a kollégák. Elképzeltem, hogy ezzel a szerény helyigénnyel hány kultúrszomszjas magyar férne be tervbe vett új könyvtárunk olvasótermébe. Gyorsan elfojtottam magamban a mi rendezvényeink emlékeit, például azt az esetet, amikor kirendelt személyzetünket beleszámítva tíz hallgató jelent meg. Lázasan kutattam emlékezetemben valami siker után, amit össze lehetne mérni az itteniekkel. Igen, volt a programunkban egy sikeresnek ígérkező írói esténk Sonja Akessonnal, amikor is a mintegy 50 főnyi közönség szavatozta volna az est sikerét, ha az író névalami homályos okból nem maradt volna távol...

Magyarországon gyakran színészek adják elő az írók műveit. Okos megoldás, mert az író előadóképessége bizony ritkán éri el műve színvonalát.

A kultúra népszerűsítésében nincsenek kötött szabályok. Megengedett minden eszköz, ami embereket csábít a rendezvényekre. A könyvtár tevékenységéhez a bérletes ismeretterjesztő előadások szervezése szintén hozzátartozik.

A város 53 000 lakosából kb. 10 000 él a környező vidéken, de a tanyai könyvkölcsönzést még a petróleumlámpa győne fénye sem tudja zavarni.

A könyvtárba 300 folyóirat jár, ennek 10 százaléka nyugati. Az irodalmi érdeklődés abban is megmutatkozik, hogy a három nagy fővárosi irodalmi folyóiraton kívül még további tizet adnak ki nagy példányszámban az ország különböző részeiben.

A nemrég épített gyermekrészleg is megnyerte tetszésem: vidám és világos. Nagy sztereofelszerelést láttam ott, és fülhallgatós rekeszeket. Arra a kérdé-

semre, hogy van-e a könyvtárakban fejelemzési probléma a gyerekekkel, feleletként csodálkozó pillantásokkal válaszoltak, mintha távoli, ismeretlen bolygóról jöttem volna. Oly magától értetődően adtak tagadó választ, hogy beláttam: a gyerekek Magyarországon azért járnak könyvtárba, hogy ismereteket szerezzenek és zenét hallgassanak! Számos esetben tanúja voltam, hogy a gyerekek itt még járatosak egy Svédországban már nagyon ritkán fellelhető beszédmodban, ami az ötvenes években még nálunk is előfordult, és ami abból állt, hogy a hangok kiejtése meglehetősen alacsony decibelnívón történt. A kifejezés részletesebb magyarázata az értelmező szótár „sutlog” címszáva alatt található.

Az egész könyvtárban csak egy félműszakos adminisztrátort alkalmaznak, és így a könyvtárosok feladata lett mind a tájékoztatás, mind a könyvek kölcsönzése és helyretele. A gyermekrészlegben viszont csak a hét egy napján kell a könyvtárosnak besorolnia a könyveket. A többi napon ezt maguk a gyerekek végzik, és ahogy én láttam, ez nem vezetett a magyar ABC-től való komolyabb eltérésre. Az óvodásoknak is bőséges a programválaszték. (Szobrászművész, aki mesék bemutatásával gyümölcsöztette tudását, zenei nap mesével, mesefigurák előállításával színes posztóból stb.) Az iskolával magától értetődően alakult ki szoros együttműködés. A tanárok munkáját a különféle tárgykörökhez kapcsolódó foglalkozásokkal segítik.

Mivel csak a „Kamratposten”-t tudtam emlékeimben felidézni, irigykedve néztem a nagyszámú ifjúsági folyóiratot, az irodalommal, nyelvvel stb. foglalkozó ifjúsági szemléket. Gösta Knutsson „Nalle Lufs”-át még itt is megtaláltam. Az szinte természetes, hogy „Nils Holgerson csodálatos utazásai” eljutott ide.

Azzal a szilárd meggyőződéssel hagytuk el a régi nagygazda volt lakóházát, hogy minden eszközt és minden lehetőséget kihasználunk.

(A göteborgi városi könyvtár igazgatónőjének írását rövidítve közöltük a svéd Biblioteksnytt 1976/34-es száma alapján. — A szerk.)

A könyvtárra panaszkodik egy dühös ember

Mintakészítő a KÖVAC-ból (Kőbányai Vas- és Acélöntöde). A könyvtárostól jutott el hozzánk szava: elégedetlen az üzemi könyvtárral. Meghökkenőt talán, de kicsit megörvendeztetett a hír. Mert csak az panaszkodik, aki oda bejáratos. És mert e kevesek közül valaki nem volt rest szót emelni.

Csordás Pál nem szabadkozik, amikor panaszára emlékeztetem. De kijavít: nem egészen erről van szó.

— Amikor még sűrűn vonatoztam, mindig olvasással csaptam agyon az időt. Talán eleinte csak azért, mert untam a kártyázást. Aztán akárhol laktam, mindig igyekeztem sürgősen beiratkozni a közeli könyvtárba. Most Csepelről járok be, tag vagyok ott is, de az üzemi könyvtárból is kölcsönzők. Egy-két munkatársamat is csalogattam, de úgy látszik, nem fogott rajtuk a szó. Azóta „házhoz szállítom” nekik az olvasnivalót. Amít a kezükbe nyomok, azt elolvassák. Valahogy nehezen állom meg, hogy másnak ne ajánljak könyveket.

— Hogy én miért olvasok? Mert nem szeretek könyv nélkül lenni. Talán mert kicsit jobban ismerem a könyvekből az életet, a disznóságokra is hamarabb rájövök.

— A könyveknek az a haláluk, ha a polcokon porosodnak. Azért vagyok elégedetlen, mert a gyáriak nem fedették fel a könyvtárat, illetve nem fedeztették fel velük. Elég balszerencse, hogy nincs éppen szem előtt, de reklámja is annyi,

mintha jobbnak látnák eltitkolni. Miből állna, ha a gyárodvaron közszemlére tenének egy mini kirakatot? Na, nem valami flancos dologra gondolok. Csak jó lenne, ha az ember látná: milyen könyveket tárolnak abban a könyvtárban. Sajnos, éppen a mai irodalomból a legszegényebb a gyűjtemény. A kultúrteremben sem ártana néha-néha egy-egy kiállítás rendezni az új szerzeményekből, hátha még vásárolni is lehetne belőlük. A gyári „utcákon” jelzőnyilak is eszébe juttathatnák az embereknek, merre van a könyvtárak.

Már menne is, hisz sürgős munkáját szakította félbe. Ő sem hiszi szinte pofonegyszerű javaslatairól, hogy a spanyolviaszt találta volna fel. Csak azt a kevéske hírverést hiányolja, amennyit egy új könyvtár, vagy bármiféle újdonság népszerűsítéséért illene megtenni.

Csordás Pál egyelőre „csodabogár”. Sajnos, öntödéinkben még mostanra annak nézik a könyvtárakban otthonos, az ebéd-szünetekben is szívesen olvasgató munkást.

Nincs népművelő a kőbányai gyárban, de lett végre egy könyvtár. Ahol sok érdekes, izgalmas kiadványt talál a látogató.

Csordás Pál dühe talán átragad azokra, akik tehetnek is azért, hogy a gyáriak valóban birtokba vegyék a könyvtárat. Mondjuk, a szakszervezet és a KISZ kultúrosaira...

— só —
(Öntő, Budapest)

Tudja-e hogy

a Jászberényi Városi-Járasi Könyvtár kisgrafikai gyűjteményéből szívesen kölcsönöz kiállítási anyagot az érdeklődő könyvtáraknak. A jászberényi könyvtár öt éve gyűjti rendszeresen az ex librist, alkalmi kisgrafikát, s gyűjteményéből az elmúlt időszakban számos kiállítást rendezett. Kisgrafikai kiadványainak száma (eredeti metszeteket tartalmazó katalógusok, mappák) lassan eléri a 20-at. A könyvtár kamarakiállításai 12 db 50×70 cm-es táblán vannak feldolgozva: egy-egy kiállítás átlagosan 150 kisgrafikát mutat be. A táblák két üveglap között könnyen felfüggeszthetők, bemutathatók. A könyvtár kiállításainak témaköre igen változatos: mai észt ex librisek; German Ratner moszkvai grafikus kisgrafikai és könyvjegyei; műemlékek az ex libriseken és kisgrafikákon; Varga Nándor Lajos fametszetei és a könyvnyomtatás; Perei Zoltán kisgrafikai stb.

A jászberényiek kívánságra nagyobb kiállításokat is rendeznek. Legutóbbi kiadványuk a *Perei Zoltán* — ötven, az eredeti dűről kézzel nyomtatott — fametszetét tartalmazó mappa, amely 130 számozott, aláírt példányban jelent meg, s a grafikusművéstől meg is rendelhető (1037 Budapest, Ürömhegyi út 22 164/3). Ára 200 Ft.

Korszerű könyvtáráépületek és berendezések

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára érdekes kiállítást rendezett a korszerű könyvtáráépületek és berendezések hazai és külföldi irodalmából, dokumentumaiból. A kiállítás hét tárlóban és két táblán elrendezve mutatta be a megvalósult vagy csak tervekben megálmodott korszerű könyvtári „bel- és külvilágot”, az ezekről számot adó vagy ezekkel számot vető szakirodalmat.

A főleg a műegyetemi könyvtár saját állományában fellelhető irodalomból összeállított kiállítás rendezője, Majtényi Árpádné arra törekedett, hogy a magyar, illetve külföldi könyvtáráépítkezésnek és berendezésnek a legutóbbi húsz esztendőben tapasztalt új kezdeményezéseit illusztrálja. Nem szorítkozott kizárólag az egyetemi vagy az egyéb tudományos könyvtárakra, hanem számos közművelődési könyvtár építéséről, korszerűsítéséről, felszereltségéről is képet adott. Külön tárlókban mutatta be a könyvtáráépületeket, a belső terek (olvasó- és kölcsönző helyiségek), a raktárak és a modern raktári berendezések (tömör raktárak, telelift, könyvcsőzda, bibliophon) képeit, dokumentumait, a könyvtárgépesítéssel foglalkozó szakirodalom válogatott darabjait, a sokszorosító és a másológépeket (fotó- és xerox-berendezések, mikrofilm-másolók és -olvasók, gyorsmásolók), valamint a különféle egyéb könyvtári felszerelési tárgyakat (állványok, kocsik, kölcsönzést segítő számítógépek).

A jó áttekintést nyújtó kiállítás egy hónapig állt az érdeklődők rendelkezésére: kár, hogy megnyitásáról nem jelent meg híradás. Bizonyára a műegyetemi oktatókon és hallgatókon kívül a könyvtárak tervezésével és felszerelésével foglalkozó szakemberek, a könyvtárügyi vezetők és a könyvtárak munkatársai is szívesen megnézték volna. (—gh—)

Kitüntetések

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 60. születésnapja alkalmából, eredményes munkája elismerésül *dr. Hernády Dénes*nek, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetőjének a MUNKÁRDEMREND ezüst fokozata kitüntetését adományozta.

A kulturális miniszter nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkájuk elismerésül *Fejérváry Zoltánné*-nak és *Lay Bélának*, az Egyetemi Könyvtár csoportvezetőinek, valamint *Martos Andrásné*-nak, a soproni Erdészeti és Fa-

ipari Egyetem Központi Könyvtára munkatársának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést; továbbá az országos mezőgazdasági könyvhónap előkészítése, lebonyolítása és a mezőgazdasági szakirodalom népszerűsítése érdekében kifejtett eredményes munkájuk elismerésül *Ördög Józsefné*nek, az Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági főiskolai kar (Szarvas) könyvtárvezetőjének, és *Vörös Györgyné*nek, az AGROINFORM osztályvezetőjének A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta.

KÖNYVTÁRI HÁLÓZATÁNAK SZERVEZETI ÉS MŰKÖDÉSI SZABÁLYZATÁT készítette el a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára az új könyvtári törvényerejű rendelet, az állományvédelmi, valamint a többi hatályos könyvtári vonatkozású rendelet szellemében. Az egyetem rektora által aláírt szabályzat — elsőként a hazai felsőoktatási könyvtárak hálózatában — 1977. január 1-vel hatályba is lépett. (V. F.)

KOROK MŰVÉSZE címmel sorozat indult középiskolai tanulók részére a szegedi Somogyi Könyvtár ifjúsági könyvtárában. A hagyományos eszközökkel — könyvekkel, diaképekkel, hanglemezekkel — szemléltetett előadásokra februártól májusig minden második héten, kedd délután kerül sor. A sorozaton kívül olyan alkalmi előadások is csábítják az érdeklődőket a könyvtárba, mint például Lélek és népdal, Bosch művészete, Szeged környéki néptáncok, A hagyományos japán művészet stb. Az eddigi előadásoknak nagy közönségsikerük volt. (B. Zs.)

JÓKAI ANNA SZOT- és József Attila-díjas írónőt látta vendégül a Csepel Autógyár szakszervezeti könyvtára. A rendezvény házigazdái az Autógyár egyik gyáregységének, a motorgyári Kossuth Lajos szocialista brigádnak tagjai voltak. A rendezvényen a szocialista brigádtagokon kívül kb. 60 vendég is részt vett. A házigazdák a találkozó előtt megismerkedtek az írónő munkásságával és a róla szóló kritikai irodalommal. A rendezvény bensőséges hangulatú, sikeres volt.

„PÁLYÁM EMLÉKEZETE” címmel a Debreceni Egyetemi Könyvtár sorozatot indított, amelynek keretében a magyar tudományos élet kiválóságai életükről, munkájukról vallanak. Első alkalommal, február 10-én Köpeczi Béla irodalomtörténész, az MTA főtítkárhelyettese beszélt pályakezdéséről: a kolozsvári gimnáziumi évekről, majd az Eötvös Kollégiumban és Párizsban folytatott tanulmányairól. Különös melegséggel szólt arról a segítségről, amit a könyvek és könyvtárak nyújtottak számára. Köpeczi Béla az ötvenes évek első felétől kezdve egy évtizeden keresztül irányította a Kiadói Főigazgatóság munkáját, s alapozta meg azt a könyvkiadói tevékenységet, amely ma világviszonylatban is elismert.

A főtítkárhelyettes az egyetemi oktatóknak és hallgatóknak a tudományos és a közéleti tevékenységére vonatkozó kérdéseire adott válaszában meggyőződéssel hangsúlyozta a tudósok és a tudomány társadalmi elkötelezettségét. (K. M.)

Halmos Imre ex librise

MAGAS SZÍNVONALÚ BIOLÓGIAI ÉS IRODALMI előadás-sorozatot rendez a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár. Mindkét témakör iránt rendkívül nagy érdeklődés nyilvánul meg. A könyvtár ilyen szolgáltatásaival gyakran felkeresi a helyi üzemeket, klubokat, középiskolákat és a szakmunkásképző intézetet, s természetesen helyt ad a hagyományos író-olvasó találkozóknak is. Az olvasókörzőség február 11-én például Vadász Ferenc József Attila-díjas íróval, újságíróval beszélgethetett nemrég megjelent Karolina, negyvenkilenc szeptember c. művével kapcsolatban. (V. I.-né.)

OLVASÓK ÉS KÖNYVTÁROSOK TALÁLKOZÓJA zajlott le február 21-én Nyíregyházán, a megyei könyvtárban. A fórumként megrendezett találkozót az olvasóknak kiosztott, véleménykérő lapok előzték meg, amelyekben sok olvasó nyilatkozott úgy, hogy helyesli a találkozó megszervezését és ő maga is szívesen részt vesz azon. A találkozón a megyei könyvtár vezetői és dolgozói válaszoltak a felvetett kérdésekre, s az észrevételeket felhasználják további munkájukban. (S. E.)

AZ ÚJ KÖNYVTÁRI TÖRVÉNYEREJŰ RENDELETRŐL s az ebből adódó megyei könyvtárügyi feladatokról rendezett tanácskozást a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Szabolcs-Szatmár megyei szervezete Nagykállóban, a Krúdy Gyula Nagyközségi Járási Könyvtárban. Az összejövetelen értékelték a szervezet elmúlt évi munkáját is. (S. E.)

A három évforduló és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Ritka naptári véletlen, hogy egy esztendőnek két olyan kiugróan nevezetes centenáriuma és még egy kerek évszámmal is ékes jubileuma legyen, amelyeket történelmi egyidejűségük, eszmerokonságuk okán egy gondolatszálla fűzhet az ünnepi méltatás. A száz éve született *Ady Endre* forradalomért lázító költészete és az ugyancsak száz éve született *Szabó Ervin* marxista eszmeiségű tudósi, teoretikusi munkássága azoknak a követőknek és folytatóknak volt szellemi-ideológiai forrásvidéke, akiknek végleges eszmei útirányát a későbbiekben az immár *60 éves Októberi Forradalom* világította meg. A századfordulón kivirágzó magyar progresszió hajszálgökörei akkor erősödtek meg igazán, amikor az Ady-versek forradalmas jövődöléseit, a nálunk Szabó Ervin által elsőként tudományosan alkalmazott marxizmus ideológiai téziseit történelmi valósággá változtatta 1917 Októbere.

Szabó Ervin születésének centenáriumát

1977. augusztus 23-án ünnepeljük. Könyvtárunk méltán elfogódott és bensőségebb házi előkészületein túl az országos készülődés első ösztönző lépése az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának 1976 tavaszán hozott határozata volt. Ennek értelmében és szellemében fog megjelenni *Szabó Ervin levelezésének* kétkötetes válogatása, melyből az első könyv 1977-ben lát napvilágot a Kossuth Kiadónál. A határozat értelmében *Szabó Ervin megjelent műveiből*, művelődéspolitikai írásaiból is készül egy nagyobb szabású kiadvány az évfordulóra a Magvető Kiadó gondozásában. A Munkásmozgalmi Múzeum lesz a színhelye annak a reprezentatív *Szabó Ervin kiállításnak*, amelynek az FSZEK a társrendezője.

Az országos méretű jubiláris megemlékezések programsorozatába tartozik továbbá a határozat szerint a Szabó Ervin munkásságáról rendezendő tudományos ülésszak az MTA épületében a Párttörténeti Intézet, az MTA Történettudományi Intézete és az FSZEK szervezésében; a Rádió, a TV és a sajtó beszámolóit, valamint a koszorúzások a munkásmozgalmi Pantheonban és a könyvtárban. A Fővárosi Tanács elkészíttette Szabó Ervin mellszobrát, Janzer Frigyes szobrászművész alkotását, amelyet a kelenföldi lakótelepen épülő, új hálózati könyvtárunknak is otthont adó művelődési központ lépcsőházában állítanak majd fel még ebben az évben.

Az FSZEK KISZ-vezetősége *Szabó Ervin élete és munkássága* címmel szakmai vetélkedőt hirdetett meg a könyvtár fiatal munkatársai részére, vonzó jutalmakkal (kül- és belföldi utazások stb.). A felkészülés során a 4 fős csoportoknak az ajánlott szakirodalom tanulmányozásán kívül még egy részvételi feltételt kell teljesíteniük: könyvtártörténeti összeállítást kell készíteniük valamelyik negyedszázadosnál régebbi Szabó Ervin könyvtárról.

Több kerületi könyvtárban a nagy tudós szellemében ún. szakmai napokat rendeznek majd, amelyeken a szakszervezeti és az iskolai könyvtárosok is részt vesznek — az óbudai, 8-as sz. kerületi könyvtár mindezekén kívül a művelődési intézmények dolgozóit és régi olvasóit is meghívja; a VIII. kerületi, 9-es könyvtár szakmai délelőtti időszerű művelődéspolitikai kérdésekről esik szó. A centenárium hangulatát emeli az az ex libris, amely a könyvtár régi olvasói s az egyes rendezvények látogatói számára készült, továbbá az az emléklap, melyet a könyvtár munkáját segítő, kiváló társadalmi munkások kapnak.

Már több évre tekinthet vissza és egyre gyümölcsözőbb a Szovjet Kultúra és Tudomány Háza (a továbbiakban SZKTH) és az FSZEK kapcsolata. Ennek életrevalóságát éppen

a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 60. évfordulója

alkalmából megtervezett közös programok mutatják. A két intézmény együttes anyagából a központi könyvtárban készül majd kiállítás, míg a szovjet köztársaságok életét bemutató könyvtárból és dokumentumokból álló, az SZKTH szépirodalmi könyvtára által rendelkezésre bocsátott kiállítás hat kerületi könyvtárban fog vándorolni. A két intézmény előadást és konzultációt szervez érettségizők számára az orosz és szovjet irodalom témaköréből. Az FSZEK hálózatban a tanulmányi verse nyeken és a pályázatokon induló olvasók figyelmét felhívjuk a Szovjet Kultúra Házában működő könyvtár szolgáltatásaira, valamint könyvtárosok részére szakmai vitát is szervezünk több szovjet műről, hogy ezekről a könyvtárosok felkészülten beszélgethessenek felnőtt és gyermek olvasóikkal az évforduló alkalmából. (A felkészítés az SZKTH-ban történik.) Végül a Forradalom évfordulójára szervezendő kerületi rendezvények programját az FSZEK megküldi az SZKTH vezetőinek, akik a lehetőségek-től függően személyesen is részt vesznek a reprezentatív programokon.

Az együttműködési terv értelmében — a már kialakult gyakorlat alapján — az SZKTH havi műsornaptárát az FSZEK központja rendszeresen eljuttatja a hálózatba. A gyorsabb tájékoztatás érdekében a Kultúra Háza elküldi az egyes programokra szóló meghívókat a belső kerületek könyvtáraiba és azokra a helyekre, ahol ifjúsági művelődési körök működnek. Más kerületi könyvtárakban és a központi könyvtárban továbbra is az eddigi hagyományos módon népszerűsíti az FSZEK a Ház rendezvényeit, s az ezekhez készült propagandaanyag és meghívók alapján folyamatosan mozgósítja olvasótáborát. A Magyar—Szovjet Baráti Társaság a Forradalom évfordulójára meghirdette a „*Kell a jó könyv '77*” elnevezésű új olvasómozgalmat, amelyhez az FSZEK már korábban csatlakozott oly módon, hogy elküldte az akcióban olvasásra javasolt, az elmúlt három évben megjelent szovjet művekből válogatott könyvek listáját, és ajánlott a korábbi olvasópályázatokon nem szerepelt néhány orosz klasszikust, valamint több nem orosz, illetve szovjet szerzőnek az Októberi Forradalommal foglalkozó alkotását. (Pl. Gyurkó László: *Lenin, Október; Négy szemközt a forradalommal*, vagy John Reed: *Tíz nap, amely megrengette a világot*.) A Szabó Ervin Könyvtár csatlakozott az MSZBT, a MOKEP és a Filmtudományi Intézet közös vállalkozásához, a szovjet filmművészet nagy korszakait bemutató hatrészes filmso-rozat programjához. Az eseménysor többi akciójára, az „*Auróra '77*” nevű őszi szov-jet prózai és költészeti fesztiválra, a középiskolások *Ki tud többet a Szovjetunióról?* című vetélkedőjére, a *Betűk szárnyán a Szovjetunió körül* címmel a budapesti nagy-üzemek szocialista brigádjainak hirdetett vetélkedőre — más könyvtárakhoz, intéz-ményekhez hasonlóan — mi is felkészülünk, s referenz-eszköztárunk felhasználásá-val, a tájékoztatás mindennemű könyvtári eszközével sietünk elébe a várható ígé-nyeknek.

Az évfordulóhoz kapcsolódó kiadványaink közül elsőnek — még a múlt év de-cemberében — jelent meg az SZKTH könyvtárának és az FSZEK zenei gyűjtemé-nyének orosz nyelvű anyagából készült *bibliográfiai válogatás*, amely a szovjet zene-tudomány és zenei élet szakirodalmát tárja fel hangszeres és vokális együttesek, ze-neiskolák, könyvtárak számára az évfordulós rendezvények programjainak összeállít-ásához. (Hasonló célokat szolgál majd a November 7-ét megelőző hetekben a szov-jet szóló- és kamarazenei, valamint kórusművek kiemelt elhelyezése a polcokon és a kölcsönzőpultokon.)

V. Agics Katalin szerkesztésében napvilágot lát majd *A Szovjetunió külpolitikája* című bibliográfia, amely az FSZEK és az SZKTH könyvtárának állománya alapján, könyvek és folyóiratcikkek tematikus feldolgozásával öleli fel az 1972—76 között el-telt időszakot, és eseménynaptárt is tartalmaz.

Ünnepi kiadványtervünkben eredetileg szerepelt egy jubileumi ajánló bibliog-ráfia megjelentetése is *Könyvek a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról* címmel. 1975 végén azonban a Kossuth Kiadó könyvtárának ugyanebből a célból tervezett bibliográfiája már alapjaiban elkészült, célszerűbbnek látszott erőink egyesítése. Az ajánló jellegű bibliográfiában áttekintést kívántunk adni a Szovjetunió hatvanéves fejlődését tükröző irodalomról, s lehetőleg a friss anyagot felhasználni. Ezért is kez-dődik a bibliográfia már megjelent bibliográfiai összefoglalók felsorolásával (pl. a Szovjetunió története, Lenin-bibliográfiák, stb.). A Kossuth Nyomda áprilisa-májusra vállalta a bibliográfia kinyomását, tehát idejében eljuthat mindazokhoz, akiknek szükségük lesz rá.

Könyvtárunk hálózati és módszertani osztálya *A Nagy Októberi Szocialista For-radalom a világirodalomban* címmel forgatókönyvet állít össze, *A NOSZF hősei a gyermekirodalomban* címmel pedig az úttörőmozgalommal közös kiadványt készít. Ezenkívül írásos anyag és Elbert János irodalomtörténész előadása ad majd módszer-tani segítséget azokhoz a beszélgetésekhez, amelyeket könyvtárosok és olvasók foly-

tatnak majd 2—3 szovjet műről. A központi könyvtár olvasószolgálat a Forradalomra vonatkozó irodalomból kézikönyvtárat állít össze a helyben olvasók számára, és könyvanyag összeállításával segíti a középiskolai tanulmányi versenyt, amelynek egyik tétele a NOSZF lesz.

Ady Endre születésének centenáriuma

zárja november 22-én az ünnepi megemlékezések sorát. A kerületi könyvtárak az FSZEK központi programtervezetét kiegészítették helyi feladatokkal, s ezeknek jó-részt a társintézményekkel közösen oldják meg. Így kerül majd sor a Hazafias Népf-ront és az Állami Könyvterjesztő Vállalat által szervezett kerületi könyvbarát kö-rökkel közös Ady-megemlékezésekre; a középiskolákkal és a szakmunkástanuló inté-zetekkel együtt lebonyolított vetélkedőkre és a művelődési köröknek a Veres Pálné utcai új Ady- emlékmúzeumba szervezett látogatására.

A hálózati és módszertani osztály forgatókönyvet készít, amely az Adyról szóló alapművekre épülő segédanyagot tartalmazza a tájékoztató munka támogatására, de útmutatót is ad a költőről tartandó csoportos foglalkozásokhoz és vetélkedőkhöz, még-pedig külön a gyermekkönyvtáraknak, külön a 14 éven felüli olvasóknak. A Buda-pest Gyűjtemény gondozásában Faragó Éva és Ruzsicska Mária összeállításában fog megjelenni az *Ady Endre Budapestje* című kiadvány; a hálózat kiállításaihoz és elő-adásaihoz pedig egy dokumentum-gyűjtemény is, a propagandaosztály munkájaként. Az *Ady—Léda levelezést* a központi könyvtár aulájában, a *költő megzenésített versei-nek kottáit* pedig a Zenei gyűjtemény tárlóiban állítják ki az érdeklődők számára.

Érdekesnek ígérkezik az *Ady-képzőművészeti és irodalmi pályázat*, amelyet a Ha-zafias Népf-ront, a SZOT, a KISZ budapesti bizottsága, a Fővárosi Tanács Művelődés-ügyi főosztálya, a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, a Könyvérté-kesítő Vállalat és az FSZEK hirdet meg 14 éven felüli olvasók számára. A november végén záruló pályázatra elsősorban az Ady-művek rajzos, illetve képzőművészeti il-lusztrációit várják a résztvevőktől.

Az Ady-jubileum felidézi az elmúlt évek szép és kerek évfordulóit, amelyek há-rom író-óriást ünnepeltettek velünk: Csokonait, Petőfit és Jókait. A jubileumi méltatások mindhármuk esetében feltették az aggodó kérdést: méltó helyükön vannak-e a mai köztudatban? Ugyanez a homályos aggodalom, a „fedezzük fel újra” kívánsága fonja körül Ady személyét és életművét: káprázatos öröksége vajon mit jelent a mai, legfiatalabb olvasó nemzedék számára? Miért eshet meg, hogy napjainkban, a vetél-kedők, szavalóversenyek, Kit mit tud-ok virágkorában szinte alig hangzik el Ady-vers a szabadon választott művek sorában?

Alighanem itt kell keresni az évfordulós megemlékezések értelmét, célját: az „újrafelfedeztetést”. Új, sablonokat lerázó ünnep-szemlélettel felhívni a figyelmet sors-fordító eseményekre és személyekre, hogy a „haszonélvező” utódok értékrendjében kiérdemelt helyükre kerülhessenek.

Írásunk inkább „ünnepi előzetesnek” készült, nem hiánytalan, pontos program-felsorolásnak. Mint minden tervezet, a megvalósulás viszonylagos időbeli távolsága miatt ez is kiegészülhet, változhat, módosulhat. Egy azonban már bizonyos: a könyv-tárak ún. évfordulós munkájának külön módszertana van kialakulóban. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár számára — névadója kapcsán is — az idei esztendő próbaév-nek számít; alig pár hónap múlva beszámolhatunk róla: hogyan sikerült?

Zimáné Lengyel Vera

„KELL A SZOVJET IRODALOM” címmel a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tiszteletére versenyre hívta a közművelődési könyvtárakat és a termelőszövetkezetek MSZBT szervezeteit a hajdúhadházi Bocskai Tsz MSZBT szervezete, a nagyközségi könyvtár és a Debreceni Járási Könyvtár. A felhívás szerint a versengésben részt vevőknek a következő területeken kell erejüket összemérniük az 1977. márc. 1. és dec. 31. közötti időszakban: a szovjet irodalom népszerűsítése; a Szovjetunió és a Szovjet Irodalom c. folyóiratok terjesztése; alapfokú orosznyelv-tanfolyam szervezése; a „Ki tud többet a Szovjetunióról” c. vetélkedők előkészítése; a szovjet irodalom forgalmának figyelemmel kísérése és mérése. A felhívást kibocsátó könyvtárak vállalják, hogy a saját intézményükben kellően gondoskodnak a megjelenő szovjet irodalom beszer-zéséről, feltárásáról, népszerűsítéséről, szavalóversenyeket rendeznek a kortárs szovjet költészet bemutatására, továbbá vitaesteket, ismeretterjesztő előadásokat, író—olvasó találkozókat és irodalmi esteket is szerveznek.

A komplex művelődési intézmények létesítéséről kiadott irányelvek

A közművelődési párhatározat a közművelődés tartalmi és hatókörbővítési feladatainak meghatározásán kívül irányt mutatott az intézményfejlesztésben is. Ennek — a helyi közművelődési intézményekre vonatkozóan — az a lényege, hogy a „meglevő adottságok mérlegelésével lehetőleg komplex intézmények (könyvtár, művelődési ház, iskola, filmszínház, sportlétesítmény együttesének) létrehozása legyen a fő cél”.

Azóta ez az iránymutatás bekerült mind a közművelődési törvénybe, mind pedig az új könyvtári törvényerejű rendeletbe. Az „Irányelvek a kis települések kulturális ellátásának javítására, és a komplex művelődési intézmények létesítésére” című dokumentum, amelyet a Könyvtáros márciusi száma is közölt, immár a törvényre alapozva is kínál programot a megvalósításhoz. Reálisat, hiszen készítői — a párhatározat szellemében — igen gondosan mérlegelték a meglevő adottságokat.

Egyébként maga a párhatározat sem hagyott kétséget afelől, hogy a megvalósítási program kimunkálása közben mire kell gondolni, illetve miről nem szabad megfeledkezni. Az Irányelvek könyvtárfejlesztési helyét és szerepét vizsgálva érdemes felidézni a közművelődési párhatározatban megfogalmazott mérlegelési szempontokat. Ezek a következők:

az oktatási rendszer — mindenekelőtt az általános iskola — eredményeire alapozott közművelődési tevékenység,

a településfejlesztési tervekkel összehangolt intézményfejlesztés,

a minőség javítása érdekében a regionális szerepkörű, nagyobb vonzáskörzetet ellátó intézmények fejlesztésének szorgalmazása,

a mozgó és a letéti ellátás elvének elfogadása az apróbb települések (tanyák, szőlvényok, majorok) vonatkozásában.

Ha a mérlegelési szempontok összegyűjtése nem is járt nagy nehézséggel, korántsem volt könnyű feladat a megfelelő ellátási-intézményi formák és kapcsolatok megtalálása és megtervezése: a felmerült elképzeléseket mindig a viszonylag legkedvezőbb ellátás, és a megvalósíthatóság kettős követelményéhez kellett mérni.

Az Irányelvek végül is két ellátási-intézményi forma megszervezése, illetve meghonosítása mellett foglaltak állást.

Az elsőt nem is nevezik intézménynek, hanem a „részleges művelődési alapellátás”

több változatban megvalósítható formájának. Ez a forma „a nem fejlődő, az Országos Településhálózat Fejlesztési Konceptió által, egyéb településnek minősített mintegy 2000 kisközség”, olyan település kulturális ellátását van hivatva megjavítani, amely „a komplex intézmények telephelyeként... nem vehető számításba”. Az utóbbi megszorítás egyben azt is jelenti, hogy ezt az ellátást központi támogatások kilátásba helyezése nélkül, „a meglevő lehetőségekre alapozva, egyszerűbb szervezéssel” kell létrehozni, mégpedig — ahol csak lehet — a „közoktatási és közművelődési feladatokat” közösen szervezve, és (vagy) „az iskolára építve”. De mindenképpen úgy, hogy ez az ellátás „az alsó fokú körzet központjában elhelyezkedő körzeti iskola, könyvtár, művelődési otthon tagintézménye, szolgáltatásainak közvetítője” legyen.

A második forma, amelyet az Irányelvek jegyében meg kell honosítanunk, az igazi komplex közoktatási-közművelődési intézmény, vagy annak valamely többé-kevésbé kiteljesedett változata, amely mindenekelőtt

— „a mintegy 500—600 községet számláló, távlatban 3—4000 fős saját, és 5—6000 fős vonzáskörzeti népességgel rendelkező alsó fokú központokban”, valamint

— „városok lakóközreteiben, új lakótelepeink elhelyezkedő, területi tevékenységet nem végző” helyi intézményként indokolt.

A községi és a városi változat között az a fő különbség, hogy a községinél a körzeti funkciók is számításba vannak véve, a városiaknál pedig csak a helyiek.

Erdemes kiemelni, hogy bár az Irányelvek egyedi döntésre bízzák a dolgot, a 120—150 kiemelt alapfokú központban inkább a differenciált intézményhálózat mellett, a 200—300 részleges alapfokú központban viszont a részleges művelődési alapellátás mellett foglalnak állást.

Az Irányelvek egyértelműen tisztázzák azt a problémát, hogy a közönség nagysága alapján, valamint gazdasági megfontolásokból meddig nem szabad komplex intézmények létrehozására törekedni (a szerep nélküli községek kategóriájának határáig), illetve hogy milyen településfokozattól kezdve nem lehet megoldás a komplex intézmény valamely település központi intézményeinek vonatkozásában (a középfokú települések kategóriájának legalsó határától).

Az Irányelvek megjelenése fontos és megnyugtató esemény: a körültekintő, átgondolt és szervezeti-szervezési vitákkal nem zavart munka ígéréssel kecsegtet. Persze, jogosan vetődik fel a kérdés: vajon eddigi irányelveink (a *Szakmai irányelvek a tanácsi könyvtárak távlati fejlesztéséhez*, valamint az *Irányelvek a 18 éven aluli lakosság könyvtári ellátásának fejlesztéséhez*) továbbra is érvényben vannak-e, illetve milyen mértékben maradnak érvényesek?

Mindjárt leszögezhetjük, hogy mindkét korábbi irányelvünk az ellátási követelményeket illetően teljes mértékben érvényben marad. Mindössze arról van szó, hogy az itt ismertetett Irányelvek által meghatározott településcsoportban mindinkább közös funkciójú közművelődési-iskolai (esetenként: gyermek-iskolai) könyvtárakkal és könyvtári ellátóhelyekkel kell számolnunk, ami korábbi irányelveink követelményeinek egybeolvasztását kívánja meg. (Ez az esetek többségében nem járhat kevesebb állománygyarapítási és működési ráfordítással, sőt — ismerve a településkategória iskolai könyvtárainak helyzetét — még többet jelenthet. De mindenképpen az erőforrások mindkét funkciónak megfelelő hasznosítása következik belőle.)

A közművelődési és az oktatáspolitikai parthatározat közművelődést és oktatást egymáshoz közelebb hozó állásfoglalásának hatására a korábbiakhoz képest bizonyos eltolódás következett be a most kiadott Irányelvekben:

- a közművelődési (ezen belül: a közművelődési könyvtári) részleges alapellátás, illetve alapellátás a múltbelinél jobban kötődik az iskolákhoz;
- a közös funkciójú közművelődési-iskolai könyvtári érdekelttség területe kibővült, s az alapfokú központokig, a városi peremkerületéig és lakótelepekig terjed.

Korábbi irányelveink ezt a lépést valóban előre vetítették, de kiadásukkor az oktatási és a közművelődési intézményhálózatok ésszerű mértékű integrációjához még hiányzott a kellő készség és elszántság.

A most megjelent Irányelvek miatt a *Szakmai irányelvek* ún. „kiskörzeti koncepcióját” sem kellene feladni. Ellenkezőleg: a közművelődési részleges alapellátás megfogalmazása („az alsó fokú körzet központjában elhelyezkedő körzeti iskola, könyvtár, művelődési otthon tagintézménye, szolgáltatásainak közvetítője”) valójában megerősíti ezt a koncepciót. Az teljesen más, mondhatni: könyvtárügyön belüli, de a most megjelent Irányelvekkel nem ütköző kérdés, vajon nem lenne-e

célszerűbb az összevonandó „D”-típusú és kisiskolai könyvtári ellátóhelyek állományának kialakítását és fejlesztését a (tanácsi, iskolai és közművelődési) „kiskörzetek” szintjéről az „A” és a „B” típusú könyvtárak szintjére felemelni, vagyis ezek feladatává tenni. (Vannak szakembereink, főként azok, akik sokat fáradoztak a „kiskörzeti »C«-típusú könyvtárak” megvalósításán, akiknek nem közömbös a koncepció feladása, és valós érveket tudnak felhozni mellette. Így például azt, hogy a tanácsi rendszer egyre gyorsulóbbnak tűnő ütemben valósítja meg az Országos Településhálózat Fejlesztési Koncepció által előre vetített mozgásokat, amelyek következtében mindinkább életképes tanácsi körzetek és városkörnyéki igazgatási rendszerek jönnek létre. Mások viszont látván a kiskörzeti könyvtárak elhelyezésben, állománygyarapítási kerekében, személyi ellátottságban való mai erőtlenségét, és a tagközségekké vált települések könyvtárainak visszaesését, úgy vélekednek, hogy az „A” és a „B”-típusú könyvtárak színvonalasabbban oldanak meg a mostani Irányelvek által meghatározott településcsoportban az állományalakítási és gyarapítási feladatokat. E nézetkülönbségekkel az Irányelvek helyének és szerepének méltatására született írásom nem kíván foglalkozni, s a vitát eldönteni.)

Végül az Irányelveknek a végrehajtásra vonatkozó türelmes szellemére kell felhívni a figyelmet. Nincs bennük egyetlen célzás sem arra, hogy az előirtaknak már holnap meg kell valósulniuk. A szervezeti-szervezési „bűvészkedés” idegen az Irányelvektől. A hangsúly azon van, hogy a köz java érdekében minél előbb kezdjünk hozzá a kétségtelen színvonalbeli elmaradások felszámolásához. Ezért most minden illetékesnek az a fő feladata, hogy az eddigi intézményfejlesztési (iskola, könyvtár, művelődési otthon) elhatározásokat figyelembe véve, mindig az adott településekben gondolkodva, s az érdekelt pedagógusokkal és népművelőkkel konzultálva, tervezze meg részleteiben is az Irányelvekben érintett települések közoktatási és közművelődési színvonalának együttes emelését. A két ágazat nem feltétlenül kíván uniformizált megoldásokat. Azt azonban nyilvánvalóan elvárja, hogy a szükséges keretek között színvonalában nagyjából, és tartalmában mindenképpen azonos célokat szolgáló közoktatási-közművelődési ellátás alakuljon ki az ország legnehezebben átfogható és fejleszthető „véghelyein”.

E munkához adnak az Irányelvek megbízható és „hosszú ideig tartó” alapot.

Futala Tibor

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

Lélektől — lélekig

Barátaim kérdeztek, s én szívesen felelek. Nem annyira a szabatos válasz, inkább az emlékezés, a személyes töprengés formáját választom.

...Tíz-tizenkét éves lehettem, amikor először láttam „könyvtári” környezetet. Felfedeztem egy magán-kölcsönkönyvtárat, ahol egyúttal eladás is folyt. Azóta sem olvastam annyit, mint gyermekkoromban, jóformán az volt akkor minden szórakozásom. Ez a boltos azt hirdette, naponta cserél, ha a „kuncsaft” úgy kívánja. De egyedüli jelenség lehettem, ahogy valóban minden egymást követő napon megjelentem az egérszagú boltocskában, hónom alatt a kiolvasott könyvvvel, s izgatottan nyálaztam az ábcécérendbe szedett gyűrött füzetecske címlistáját. Meg is emelték — külön az én számomra — a tarifát, heti húsz fillérrel. „Tönkremegy a könyvek állaga” — mondta a bácsi. Nem értettem; „aki többet koptat, többet fizessen” — fordította le mérgesen. Ez jut eszembe, amikor a mostani évi kölcsönzési díj nevetséges összegére gondolok, s arra a kétségbeesett igyekezetre, hogy minél gyakrabban juttassunk egy-egy fontos könyvet kézbe — vagyis minél jobban kopik a lap, a földél, annál jobban megy az „üzlet”. A szellemi üzlet, persze. S ha ez így igaz, máris megfogalmazódik az első állítás napjaink könyvtáiról: *a közösség nagyvonalú ajándéka ez az egyénnek*, abban a makacs hitben, hogy az egyén hajszálerecskéin átszivároghat, úgys a közös óceánt gyarapítja végül minden.

Gyerekkoromból emlékszem vissza az érzékletesen felidézhető, jellegzetes „könyvtár-szagra”, a nyomdafesték, a por és a papír különös, egymásba érett illatára. Még ma is, ha belépek egy-egy könyvekkel zsúfolt terembe, első, hogy nagyot szippantok a levegőből, s rögtön megszűnik a hely esetleges idegenségének érzete, otthon vagyok, ismerős közegeben. Egyébként gyermekfejjel gyakran elgondoltam: ha felnövök, könyvesboltot nyitok, s mivel már akkor is szerettem volna egyeztetni az élet szellemi meghódítását a praktikummal (ez az, ami egyébként szinte sose sikerül), úgy képzeltem, a könyv árusításával sok pénzt keresek majd, s közben, ha éppen nincs vevő, el is olvashatok mindent. Ma csak mosolyoghat ezen a naivitáson a könyvesbolti eladó s a könyvtáros is: hogyan tudnának a munkájukból „meggazdagod-

JÓKAI ANNA író

ni” vagy közben olvasgatni, hiszen arra sincs sokszor idejük, hogy a déli falatot nyugodtan lenyeljék. Bizony, ezen a pályán az elkoptatott szó: *„hivatástudat”* élő fogalom, nélküle szökik, aki tud. Igaz, némi fizikai kondíció is kívántatik, mert a könyvesmó néhez, s napközben jó néhányszor ide-oda hurcolja a vékony csontú leányka is, ha éppen ő kölcsönöz. Szerető ironiával: a könyvtáros okleveles anyagmozgató, azzal a megszállott reménnyel, hogy a „szellemi anyagon” is mozdít együttál valamit.

Ifjúságomban a könyvtár iránti vonzalmam egy időre föllazult, ide-oda dobta a körülmények, az életritmusom, a teherbíróképességem megszabta az olvasmányaim mennyiségét, s a megtakarított vagy ellopott percek alkalmatlanná tettek arra, hogy rendszeresen látogassak egy-egy közkönyvtárat. (Talán kitérő, de ide kívánczik: gyermekkoromban az irodalom kiszorította az életet, fiatalas-

gomban az élet győzte le az irodalmat; aztán írószámom első szakaszában az irodalom kényszerítő erővel visszafoglalt magának — már az alkotás fokán — minden talpalatnyi helyet, hogy mostanra létrejőjön az egyensúly áhítása, egyelőre szakadatlan küzdelemben: élet és irodalom, személyiségteljesítés és életmű-teljesítés együtt. Mohó és dacos idea, amelyért talán még kudarcot vallani is érdemes.)

Később néhány évig „hivatalból” némi felügyeleti jogkört kaptam egy budapesti kerület könyvtárai fölött; őszintén mondhatom, eme ténykedésem folyamán tudtam meg a legkevesebbet és leglényegtelenebbet az itteni munkáról. Mert meggyőződésem, hogy a kimutatások és statisztikai adatok önmagukban sem értéket, sem értéktelenséget nem mutatnak, a „beiratkozott olvasók száma” a valóságban sohasem azonos az igazi olvasók számával. S ugyan miként lehetne mennyiségileg lemérni azt a minőségi változást, amikor egy-egy véletlenül betévedő, közömbös vagy rossz ízlésű ember, bizalmatlan bácsika, nyegle fiatalka, kétkezi munkába törődött paraszt- vagy munkásfiú már örömmel kér új olvasmányt, a könyvtáros véleményére hallgat, esetleg ébredő tudattal vitatkozik is vele? A választék, a technikai felszereltség, a könyvnyedén és áttekinthetően kezelhető katalógus, a korszerű apparátus természetesen igen fontos. De ahogy a legkorszerűbb iskolában, az audiovizuális módszer minden csodájával felszerelt oktatási rendben is halott marad a tanítás, ha a tanár személyének értéke, varázsa nem ragyogja be a csupán segédeszközként fölfogható technikát — ugyanúgy a gombnyomásra működő, finoman surranó polcok, káprázatos zenei különtermek is élettelenek maradnak, ha a könyvtáros (vagy a könyvtár vezetése, esetleg a könyvtár felettese) nem érti meg: *a könyvtár nem azért, ahol a gyors áruforgalom a cél, s még csak nem is a látványosságok mutogatása...*

S most már alkaratlan indulattal, de elérkeztem ahhoz a ponthoz, amikor a könyvtárral, a könyvtárosokkal való igazi kapcsolatom kialakulásáról szólok. Nem vagyok elfogulatlan ebben a témában, nem is lehetek az, hiszen írói létemmel szorosan összefonódott könyvtárismeretről és könyvtárszeretetről van szó. Ítéletem nem egyes esetek kirívóan bántó vagy torokszorítóan megható átéléséből táplálkozik, hanem abból az élménysorozatból, amit immár tíz esztendeje, sok száz könyvtárban megfordulva, raklározhattam el. Mesterségemmel függ össze bizonyára; engem először — a mai könyvtárban, de a holnapiban is — a könyvtáros lénye, egyénisége, kisugárzása érdekelt. A mondatai, ahogy az olvasók-

hoz szól; köszönésének meleg zenéje, az emberismerete, a tapintata, részvétele a sorsokban, melyeknek *közvetítő* szerep-körben ugyan, de jelzést adhat. A könyvtáros érdeklődése, kíváncsisága, egyéni ítélőképessége az, ami emlékeimben megmarad. A környezetből inkább csak a hangulat; a folyóiratokkal tömött szabadpolcok, ahol a beszélgetés rövid szüneteiben mámorosan turkálgatok.

Az írás a művelőjét törvényszerű magányosságra zárja, ezek a kirándulások az ország legtávolibb, de ott is eleven részeibe — emberi, oldó közösségekbe kapcsolnak. Gyakran beszéltem arról, hogy alig vannak értelmes, gondolkodó társaságok, a közhelyszíntet meghaladó társalgási igények: nos, én még leginkább a könyvtárosok között találtam bátor, megfelelően tájékozott, nyílt szívű beszélget partnereket. Néha azt láttam ugyan, hogy nem éppen a vezető az élesztő a tészta-ban... miért? Talán mert az ilyet nem elsősorban a szaktudása emelte a többi fölé, vagy mert — neki „van mit vesztenie”? Mindenesetre jóleső érzés, ha nem a többiek pillantásából, feszélyezettségéből s az illető „mit tudhatjuk” óvatosságából lehet megállapítani, ki a vezető, és ki a „beosztott”. Erre is, arra is számtalan példám akadna. Az összkép azonban általánosan kellemes, élénk színfoltot jelent az unalomig csépelte szövegek szűrkeiségében. Nem vagyok érzélgős alkat, mégis melegít, ha egy-egy megye, város vagy kicsi falu nevét hallom s hozzá tudok kapcsolni egy-egy emberi arcot; hogy számomra könyvtáraink hivatalos elnevezése mögött ismerősök állnak; a dátumok éjszakába nyúló csendes beszélgetéseket jelentenek, sőt a városka műemlékei között, esti szippantást a tavaszi virágzásból — és sokszor magánbeszélgetéseket, magánkeserűségek nyomasztó, vigaszt váró kérdéseit. Mert a könyvtáros nem mindenütt tekintődik igazi értéke szerint, a „rangos módért” való divatos versenyfutásban nem áll oda a rajtvonalra, s egy hamis értékrendben gyakran kívül rekesztődik a helyileg számon tartott „valakik” kasztjából.

Bizonyára nem véletlen, hogy néhány könyvtáros, népművelő egyébként szűk baráti körömben is beletartozik. Ünneptájan tudom, hogy az érkező jókívánságok nem üres szövegek, egy-két szó hozzá szólok, személyesen; én hiszem: drukolnak értem (értünk), hogy bírjam (bírnak) az ideget-lelket-testet tépő vállalat, hiszen én is velük érzek számtalan veszély-szituációt. A könyvtáros minden „rendezvényei” kockázatot vállal, szervez, lelkesedik, szorong, egészen az este végéig, az eredmény nyugtató békéjéig... S mégis, milyen kevesen találják el — és sokszor éppen a kebelbeliek — az őszinte elismerés szavait... Siker nél-

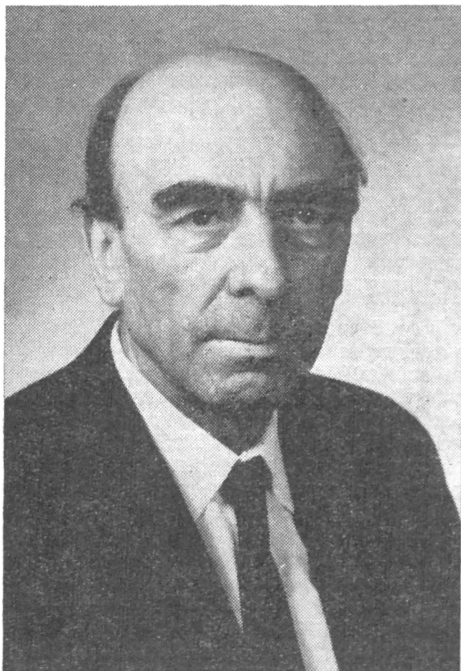
kül, méltánylás nélkül ember nem élhet. A könyvtárosnak többnyire belső, megoszthatatlan sikerei vannak, de amikor a messziről jött vendéggel eszmét cserél, eljön a pillanat, amikor a magányból, az esetleges elszigeteltségből kiléphet — ha néhány órára csupán. S hogy érezze: gondjaival nincs egyedül.

Tartsanak maradinak: nekem a könyvtár embereket jelent elsősorban. Embereket, akik a megszenvedett betűt eljutatják „lélektől lélekig”, embereket, akik várakozva-vágyakozva toporognak a könyvek között, s felfogják a betűk rejtejeibe öltözött üzenetet.

...Hogy technikailag milyen lesz a jövő könyvtára? Ahhoz nem értek. De hogy mindenkor fontos feladata maradjon a friss tudományos informálás képessége mellett az öntudatlanul is segínyt kérő lélek szolgálata — abban bizonyos vagyok. *A könyv egyre kevésbé üres percek édesítésére szánt ánizsos cukorka — egyre inkább orvosság, amelyhez a használati utasítás, a könyvtáros kísérő jó szava nélkülözhetetlen.*

Ehhez kell időt, nyugalmat, méltányló bizalmat adni neki. A könyvtáros munkáját a mennyiség bűvöletéből kiszabadítva a minőség tiszteletével becsülni.

Könyvtárain

MAJOR TAMÁS színművész

Először tízéves koromban, 1920-ban lettem könyvtáros az úpesteri Könyves Kálmán Gimnáziumban. A háború idején megrongálódott épületben újjá kellett rendezni a könyvtárt. A polcokon főleg Jókai, Gárdonyi, Mikszáth művei sorakoztak szép, színes, kemény kötésben. Mikor tanárunk magunkra hagyott minket, megszűnt a könyvtár rendezése, azon-

nal olvasni kezdtünk. Tehát első irodalmi érdeklődésünk tulajdonképpen munka-kerülésből született meg. Így aztán jó könyvtárosok lettünk, lelkesen ajánlgattuk diáktársainknak az Erdély aranykorát vagy a Beszterce ostromát, melyeknek tartalmát szívesen meséltük el az érdeklődőknek.

A második könyvtárunk inkább az ellen-könyvtár címet viselhetné. Minket nagyon érdekelt, hogy mi nem található az iskolai könyvtárban. Még kilencéves korunkban, 1919-ben, néhány héti gyakran hallottuk Ady Endre Proletár fiú versét, Ady azonban hiányzott a könyvtárból, nem is tanították költészetét. Nem tudtuk honnan kölcsönözni Móricz Zsigmondot sem. Szerencsénkre voltak felsőbb osztályos barátaink, akik szívesen álltak az érdeklődők rendelkezésére, és szüleik könyvtárából kölcsönadták Ady-t, Móriczot és sok orosz remekíró, Dosztojevskijt, Nyekraszovot, Lermontovot, sőt még egy Gorkij-kötetet is. Ez tehát illegális könyvtár volt, a kölcsönzött példányokat ugyanolyan kék papírba csomagolták, mint a tankönyveket.

Következő könyvtáram is illegális volt. A körüli Népszava Kiadónál pult alól meg lehetett venni, vagy kölcsönözni a Sarlós mozgalom által Szlovákiában kiadott magyar könyveket, de a Kolozsváron megjelent Korunk-at is. Legnagyobb élményünk ebben az időben Gladkov: Cement-je volt.

1934-ben Párizsban a Bibliothèque Nationale-ba sikerült bejutnom. A portásfülke ablakában szigorú hölgy ült, aki cerberusként őröködött, és a tudatlan belépőket a könyvkereskedésbe, vagy az újságpavilonokhoz utasította. Kérdésére ijedtemben egy hirtelen eszembe jutott

szerző nevét említettem, Scarron-ét, Molière közvetlen vígjátékszerző elődjét. A szigorú hölgy keresztkérdést adott fel: ki volt a szerző felesége. Véletlenül tudtam; Mme de Maintenon, XIV. Lajos későbbi híres szeretője, majd titkos felesége. A hölgy akkor meghatottan megadta a belépő engedélyt, majd az ablakon kihajolva utánam szólt: tudja-e, hogy Scarron púpos volt? Mielőtt felelhettem volna, megdöbbenve vettem észre, hogy az ablakon kihajoló asszonynak is púpja van. Talán ennek köszönhettem, hogy bemehettem a híres könyvtárba. Itt aztán tényleg fölfedeztem egy ismeretlen Scarron darabot, melynek címe: *Az igazság szigete* vagy a *Kis emberek*, és arról szól, hogy van egy sziget, ahol minden hazug szó után összemennek az emberek. Egy hajótörés után urak és szolgálk kerülnek a szigetre, ahol az urak egyre kisebbek lesznek, de a szolgálk beható tanítására lassan visszanyerik alakjukat. A darab végén csak a szintén hajótörést szenvedett költő és a filozófus szaladgál, mint két svábbogár. Ezt a darabot aztán a Párizsban tartózkodó Bölöni Györgynek ajánlottam, ő jóban volt Korda Sándorral, a híres filmrendezővel, aki ekkor trükkfilmeket is készített. A film forgatását a háború kitérése akadályozta meg.

Amikor Párizsból hazajöttem, elkezdtem saját könyvtáram gyűjtését. Párizsból sok szép könyvet hoztam: nemcsak Molière-t, Rousseau-t, de volt egy különösen szép példányom is, Saint-Just beszédeinek gyűjteménye, antikvár kiadásban. A könyvtár szépen gyarapodott, Bergson, Aragon, Gide stb. műveivel. Egy

kedves, szép színésznővel éltem akkor együtt, de nyolc év múlva kapcsolatunk megszakadt. A könyvtár nála maradt, s amikor egyszer, évek múlva szükségem lett volna Saint-Just beszédeire, kértem, adja kölcsön. Azt válaszolta: Neked nem adom kölcsön, mert nem adod vissza. Ez volt az első elveszett könyvtáram.

Újra gyűjtésbe kezdtem, és újra gyarapodni kezdett a könyvtár. Több száz kötet: Proust, Céline, Cocteau, Nizan stb. A magyarok közül Móricztól Gelléri Andor Endréig és József Attilától Radnótiig, a kortárs irodalom. Aztán illegálitásban kellett mennem, és a könyvek megint odavesztek.

Most több ezer kötetes könyvtáram van, de az a baj, hogy nagyon elkelne mellé egy könyvtáros, mert nem tudom benne kiismerni magam.

Nagy örömet okoz, ha színházi előadás vagy a televízió hatására a nézők tömegesen vásárolnak, vagy kölcsönöznek ki a könyvtárból egy-egy könyvet. Úgy halom, hogy a Kedves Bópeer 3. kiadása is kifogyóban van.

Legkellemesebb könyvtári emlékem: az elmúlt nyáron Szentendrén bementem egy kitűnő könyvkereskedésbe, és olyan József Attila kötetet akartam venni, amelyben benne van a „Szabad ötletek” című fejezet. A kereskedésben ilyen nem volt. Néhány nap múlva Dömösön legnagyobb meglepetésemre megjelent a szentendrei Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár egyik könyvtárosa és hozta a könyvet. Kiderült, hogy végighallgatta a könyvkereskedésben a beszélgetést, és kinyomozta, hol nyaralok.

AZ ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI KÖNYVTÁR ÉS MŰZEUM Apáczai Csere János születésének 300. évfordulójára megjelentette az *Encyclopaedia* hasonló kiadását 200 példányban, az évforduló után pedig a Cambridge-i egyetem könyvtárában felfedezett Apostasia [Hittagadás] c. Apáczai disszertáció hasonló kiadását tette közzé.

Sajnálatos, hogy az Apostasia egyetlen hazai példánya elveszett a sárospataki könyvtárból. Azóta csak leírásból ismertük. A hetvenes évek elején Forró Imre nyugdíjas Cambridge-ben felhívta van der Woude figyelmét a disszertációra, és ő fáradtságot nem kímélve, hosszas kereső munkával megtalálta az Apostasia-t.

Apáczai az akkor új harderwijki egyetem első doktora volt. Disszertációja színvonalas alkotás, a teológia köntösében súlyos filozófiai problémát tárgyal. Témája az első ember bukása és ennek következményei. Apáczai már ebben az első önálló művében is a kartézianus eszmék közvetítője.

A 150 számozott példányban kiadott műhöz dr. Arató Ferenc írt kísérő tanulmányt. (L. I.)

A könyvbejegyzésekről

Tallózás könyvtáramban

Nemcsak a könyvtárosok, de az illetanok is tiltják a könyvbe való jegyzetelést. Egy „Jó modor és a nemes szórakozások” című, a 30-as években megjelent füzet még szigorúbb: „A könyv szépségéhez tartozik — állítja —, hogy nevünket ne firkáljuk belé.” E nézetekkel szemben szeretnék saját, liberális felfogásomnak hangot adni. Persze nem a közkönyvtárak rongálót kívánom bátorítani, hanem a tulajdonosokat, a posszeszorokat. Mert nem tagadom, hogy Karinthy diákkori természetrajzkönyve a bajuszkötőt viselő rozsmárral közelebb áll a szívemhez, mint egy felvágatlan RMK-kötet.

Ilyen kedvenc könyvem a sok nemzedék által nyűtt tankönyv gyűjteményem brassói kiadású *Orbis Pictus*-a, Comenius híres könyve (RMK I 1173 a), melynek nemcsak címdala és vége, hanem számos érdemi oldala is hiányzik, sőt néhány eger is bizonyosságot tett tudásszomjáról, mely lyukat rávág az aljába. Ám e fogyatékoságokat ellensúlyozzák a korabeli diákok bejegyzései és mázolmányai. A hiányzó szövegeket már a XVII. század végén lemásolta és beragasztotta egy eminens tanuló, mások emelkedett szellemű mondásokkal egészítették ki azokat. Így például az *Aer* és az *Aqua* (Levegő, víz) fejezet közé ezt jegyezte be a pallérozódó fiatalember: „Vina bibant homines animalia cetera fontes”. (Az emberek bort igyanak, más állatok forrásvizet.) A latin idézeteknek se szeri, se száma, de akad vágatató ló rajza, utalás a Könyvszemle 1889/206. lapjára, és trágár szöszedet is. A posszeszorok egy részének neve fennmaradt, Mátéfi Moyzes (1772) például kétszer is bejegyezte magát: egyszer „A vizeken való általmenés”, másodszor „A mértékletesség” címszónál (Sum Verus Possessor hujus libri, azaz: Én vagyok e könyv jogos tulajdonosa). A legkedvesebb mégis egy apa bejegyzése (az „Örlés” címképe alatt): „Az 1809 dik Esztendőben Karácsony Havának utolsó napján Simó János fiam a Testvére Simó Miháll helyett Insurgált [hadrakelt], a kit a Mindenható Isten jártában költében hordozzon a maga (kezében)”.

Ezzel szemben irodalmi érdekességű a birtokomban levő *Pharsalia* (Aldus 1502). Nem régisége, vetustissima volta, hanem megint csak az előzéken levő glossza miatt. A jobb sarokban csak a Samuelis Orbán tulajdonjelzést találjuk, alája azonban személyét meghatározó jegyzet került: „kecskeméti kereskedő volt élt 1773 körül”. Utóbb ugyanez a kéz az alábbiakat rögzítette:

„Orbán Sámuel kecskeméti kereskedő élt 1773 körül; irodalommal foglalkozó ember volt; — hogy a classica literatura is kedvencz tárgya volt foglalkozásainak, mutatja e nagybecsű és ritka kiadású *Pharsalia*; írt több aprólékos [füzetekre osztott] s az ifjúi szív nemesítését célzó, erkölcsnemesítő munkáskát; többnyire saját reflexioit tartalmazott, ezek kéziratban maradtak; e jegyzet frójának könyvtárában van. Legények tüköre’ című munkáskája, következő mottóval. 'Arva magyar nemzet! fiaid keblemre szorítom, semmi vagyok tudom azt, semmit adok tudom azt, ott ökö a Cicero, Cicero hol néma; csináljon más jobbat, gázold akkor el e szemetet!' Írt még: 1. Menyecskek tüköre, 2. Leányvár, 3. Szűzleányok gyöngye, 4. Szűz Leánynak zsebbeli kistükre, Atyafiságos oktatás, miként kell e világon élni, 5. Szűz leányok meséje, 6. Legények tüköre, 7. Mester emberek tüköre, 8. Szolgák, Szolgálók tüköre, 9. Szegények vigasztalója, 10. Keseredett lelkek vigasztalója, 11. Boldog házások, 12. Özvegyek Paradicsoma.

Deák munkáiból is említtek egyet: Vade Mecum Samuelis Orbán 9 arkus, annak homlokára ezt írtam:

„Salve noster amor, salve dilecte libelle,
Ut tibi nox acta est? ut quoque juncta dies/
Excute sangvidulis somnum dulcissime ocellis
Et refer huc domini verba notata manu/
Vivite queis cordi est aurum, sceptrumque tremendi/
Ridentem in tacito me liber iste beat.”

jegyzette Baksay Sándor.”

(Légy üdvöz szerelmünk tárgya, kedves könyvecske,
Hogyan telt éjszakád, s hogyan az azt követő nappal?
Üzd ki az édes álmot a szemekből
és mondd el urad kezének sietve írt szavait!
Csak éljenek reszketve, akiknek az arany és a kormánypálca tetszik,
engem a csendes mosolygót, ez a könyv tesz boldoggá.)

Feltehető, hogy Baksay kecskeméti segédtanárkodása idején szerezte meg Orbán könyvtárát, és nem lehetetlen, hogy az említett kötet alapján fordította le magyarra Lucanus Pharsaliáját az 1850-es években.

Kevésbé derűs könyvbejegyzések is akadnak. Látszólag érdektelen kötet az osztrák hadsereg tábornokai számára 1806-ban — a Német-Római Szent Birodalom összeomlásának esztendejében — kibocsátott „Grundsätze der höheren Kriegs-Kunst” (A magasabb hadművészet alapelvei). Egy bejegyzés teszi megrázóvá — és egy dátum:

„Feltűnően sok benne az igazság. És Napóleont még sem tudták e könyvvel legyőzni, mert a szellem hiányzott.” Aláírás: „vitéz Feketehalmy-Czeydner atbgy. 1941.”

Mert őbenne ez a „szellem” megvolt, és Újvidéken ennek tanújelét is adta.

Endrei Walter

A száz évvel ezelőtt Konstantinápolyból visszakapott kódexek

Az Egyetemi Könyvtár legféltettebb kincsei közé tartozik az a 35 kódex, amelyet száz esztendővel ezelőtt, 1877 áprilisában kapott *Abdul Hamid* szultántól.

Díszkard a török fővezérnek

Az ajándékozásnak érdekes politikai háttere van. 1876 végén előre lehetett látni az orosz–török háború kitörését. A monarchia külpolitikája abban az időben oroszbarát volt. Andrássy Gyula külügyminiszter kezdeményezésére 1876. július 8-án Reichstadtban II. Sándor cár és I. Ferenc József megegyeződést kötött. Megállapodtak abban, hogy ha az oroszok győznek, a monarchia semlegességéért birtokba veheti Bosznia-Hercegovinát.

A magyar közvélemény ellentétes álláspontot képviselt. Gyűlölte a szabadságharc leigázásában résztvevő cári önkényt, és lelkesedett Törökországért, ahol 1849-ben menedéket kapott Kossuth és az oda menekült honvédsereg. Ilyen körülmények közt határozta el Budapesten az egyetemi ifjúság, hogy rokonszenve jelülül *Abdul Kerim* pasának, a török hadsereg főparancsnokának ajándékot küld, egy régi damaszkuszi pengéből átalakított díszkardot. Az ajándékot 1877 első napjaiban 13 tagú küldöttség vitte Konstantinápolyba. Ott a diákokat ünnepélyesen fogadták, s a kardot a fővezér 300 magas rangú katona és államférfi jelenlétében vette át.

A szultán ajándéka

II. Abdul Hamid szultán az ifjúság törökbarátságának kinyilvánítását nagybecsű ajándékkal hálálta meg: 35 olyan kódexszel, amelyet a törökök a XVI. században Magyarországon zsákmányoltak.

A magyar kormány az Oroszországgal kötött egyezmény felbomlásától félve igyekezett meggátolni a törökbarátság feltűnő megnyilvánulásait. Ezért akadályozta meg a Konstantinápolyba induló küldöttség ünnepélyes búcsúztatását, hazaérkezése után fogadtatását, és ugyanezért tiltotta meg a szultán küldöttének, a kódexeket hozó *Tahir bej*nek Budapestre utazását. Félt, hogy ez utcai tüntetésekre nyújt alkalmat.

Mikor Tahir április 19-én a trieszti kikötőbe érkezett, már várta Andrássy külügyminiszter figyelmeztetése: egy idegen állam uralkodójának megbízottjaként nem érintkezhet egyetlen magyar hatósággal, egyesülettel és bizottsággal sem, sőt külön engedély nélkül még a külügyminisztériummal sem. Az ajándékot Bécsben a török követtség egyik alkalmazottja adja át a külügyminisztériumnak. Így is történt. Az értékes kódexeket azután a minisztériumtól Laubhaimer Ferenc rektor, Pulszky Ferenc, a Nemzeti Múzeum könyvtárosa és Ráth Károly főpolgármester vette át, ők szállították új őrzési helyére, a budapesti Egyetemi Könyvtárba.

A kódexek állapota és kötése

Mind a 35 kódexbe beírták aranyozott török betűkkel az ajándékozás tényét s azt, hogy „a törvényhozó Szulejmán szultán öfelsége ideje óta a Top-Kapu Szerájban őrzött könyvek közül való”. Sajnos, az őrzési hely nyirkossága miatt a kódexek az évszázadok folyamán kisebb-nagyobb mértékben megrongálódtak. A pergamenen lilásbarna foltok tanúszkodnak a penész pusztításáról, a hátyára írt betűk helyenkint leperegtek, sőt olyan kötet is akad, amelyiknek a széle egészen elrothadt.

A penészfoltokat nem lehet eltávolítani, de élő penész vagy egyéb kártevő már nincs a kódexekben, nem pusztulnak tovább. Még tizenöt évvel az ajándékozás előtt, 1862-ben három magyar tudós, *Ipolyi Arnold*, *Henszlmann Imre* és *Kubinyi Ferenc* a török fővárosba utazott az ott őrzött korvinák felkutatására. A császári könyvtárba nem bocsátották be őket, de kiválasztottak számukra 50 kódexet — köztük 9 korvinát —, és megengedték ezek tanulmányozását. Az ő leírásukból tudjuk, hogy az 1877-ben ajándékozott kötetek egy része akkor még vörös és violaszínű bársonyba volt kötve. A nedvesség természetesen a bársonyban súlyos károkat okozott. A szultán nem akarta ajándékát rongyos, szakadozott, elmállott köntösben elküldeni; ezért valamennyit újrakötötte piros, fehér vagy zöld kecskebőrbe. A táblákat aranyozott vonalak keretezik, a sarkokban egy-egy félhold van. Elöl középre Mátyás stilizált címerét nyomták, a hátsó táblára pedig a Medzsije rend képét.

A régi kódexek szépségére egyedül az aranyművészség utal. Így hívjuk azt az eljárást, amikor a könyvkötő az összecusokott könyvtest széleit legalulja, hogy a lapok egy síkban legyenek, s az éleket aranyfűsttel borítja be. Az ajándék kódexek közül tizen az aranyművészt piros és zöld geometriai ábrák, virágminták és a tartalmat feltűntető feliratok díszítik. Ez a fajta díszítés a XV. század végén egyedül a budai királyi könyvkötő műhelyt jellemezte, s így jogosan következtethető, hogy valamenynyí kódexet itt kötöttek be.

Szilágyi Sándor, az Egyetemi Könyvtár igazgatója pár évvel később arról kapott hírt, hogy az eltávolított kódexek megvannak a szultáni palotában. A külügyminisztérium útján megpróbálta ezeket megszerezni, de kezdeményezése nem volt sikeres.

A korvinák

Az egykorú közvélemény a 35 kódexet korvinák néven emlegette, még a Magyar Könyvszemle is „A Konstantinápolyból hazatért Corvinák” címmel ismertette őket. Valójában csak tizenegyről állapították meg hitelesen, hogy a nagy királyi könyvtárhoz tartoztak. Ezek mind olasz földön készültek, egy kivételével az 1460-as években, a többség a firenzei Vespasiano da Bisticci műhelyében. Valamennyit hófehér pergamenre írták könnyen olvasható arany antikva betűkkel, előkelő, mértéktartó pompával. Több iniciálé díszíti őket, de nagyobb festményt hiába keresünk bennük. A címlapokat szalagfonatos színes minták ékesítik, a fonatok közt puttókkal (angyal-kákkal), nyulakkal, madarakkal, lepkékkel, akantusz levelekkel. Alul középen Mátyás négyelt címerét találjuk, két mezőben a vörös-ezüstsávós Árpád-házi címerrel, kettőben a kétfarkú cseh oroszlánnal (Mátyás a cseh királyi címet is viselte) és a szív-pajzsban az arany gyűrűt tartó hollóval. Az egyik kódexen ehelyett az aragóniai címer jelzi, hogy a kódex Beatrix királyné részére készült.

A korvinák többsége ókori szerzők történelmi munkáit tartalmazza: Curtius Rufus művét Nagy Sándorról, Silius Italicusét a második pun háborúról, Eusebius Pamphilus Világkrónikáját, részleteket Tacitus *Annales*-éből, Julius Caesar két művét, az egyik kötet pedig az ókor legkiválóbb férfiúinak rövid életrajzát. Kettő teológiai tartalmú, az egyiket Tertullianus írta, a másikat, Szent Péter apostol missziós útjának leírását Szent Kelemen pápának tulajdonították.

A Csapodi házaspár legújabb kutatásai még három kötetről állapították meg, hogy egykor a Corvina könyvtár állományához tartoztak. A Plinius munkáit tartalmazó kötetnél az aranyművészség bizonyítja ezt, két másiknál (Suetonius, Terentius kötetek) pedig azok a lapszéli bejegyzések, amelyekkel Vitéz János javította ki a másoló által ejtett hibákat.

A korvinák nagyobb részét a nagyközönség 1968-ban a Széchényi Könyvtárban rendezett Corvina-kiállításon láthatta.

A többi kódex

A többi kódex közül tizenegyet papírra, a többi pergamenre írták. Lehet, hogy közülük egyik-másik ugyancsak Mátyás tulajdona volt, de erre nincs bizonyítékunk, s így nem tekinthetjük őket korvinának. Valószínűleg ezeket is magyar könyvtárak-

ből hurcolták Konstantinápolyba, bár kettőnek a tulajdonos-bejegyzései arról tanúskodnak, hogy valamikor Franciscus Sforza gyűjteményéhez tartoztak.

A kötetek tartalma nagyon változatos, találunk köztük két Bibliát, két latin nyelvtant, Plutarkhosz, Arisztotelész, Cicero, Boethius műveit, Marcus Vitruvius építészeti enciklopédiáját és egy portolanót, azaz kikötőkönyvet, a hajósok részére készült tájékoztatót az Atlanti-óceán és a Földközi-tenger kikötőiről.

Két kódex olasz nyelvű, egy spanyol, a többi latin. A *Gesta Romanorum* című elbeszélés-gyűjteménynek érdekessége, hogy Sztárai Mátyás, a másoló az egyik bekezdés végére két magyar szót írt: „Hogh yhatnam”, azaz „Hogy ihatnám!”

Két kötetet külön ki kell emelnünk. Az egyiket Bolognában másolták 1280 körül, és Albucasis arab orvos *Chirurgiájának* latin fordítását tartalmazza. Orvostörténeti szempontból nagy érték a benne ábrázolt 225 orvosi műszer: ollók, csipeszek, kampók, harapófogók, horgok, fűrészek, füstölőszerek. Segítségükkel az egykori orvosok bizonyult szülészeti, fog-, fül- és egyéb műtéteket tudtak végezni. A kódex utolsó előtti lapja 23 figurán mutatja be, hogy a különféle betegségek esetén a testet milyen helyen kell tüzes vassal égetni. Az utolsó lap ábrái azt szemléltetik, hogy a magzat a méhben milyen helyzetet foglalhat el.

A másik Dante *Divina Comediájának* 1345 körül készített másolata. 95 miniatúra díszíti, s a festő ezeken különleges művészettel örökítette meg Danténak és kíséretének, Vergiliusnak a pokolban és a tisztító tűzben megtett útját. Sajnos, az illusztrálás befejezetlen; a kötet második felében a képek helye üresen maradt, minden valószínűség szerint azért, mert a festő munka közben meghalt. A kódex művészettörténeti értéke így is rendkívüli — Berkovits Ilona megállapítása szerint — „az egész velenkei miniatúra festészetnek legkiválóbb és legnagyobb terjedelmű alkotása”. Ezeknek a miniatúráknak a hasonmásaival illusztrálta a Magyar Helikon az *Isteni színjáték* magyar fordításának 1965-ben megjelentetett kiadását.

*

Abdul Hamid ajándéka nemcsak nagy érték volt, hanem könyvtártörténeti kutatásaink fellendülését is eredményezte. Hatása alatt számos tanulmány jelent meg a Corvina könyvtárról és régi kéziratos könyveinkről. A kódexek hazajutásának századik évfordulóját meg kellene ünnepelni! Ennek legméltóbb módja az lenne, ha alaposan átvizsgálánk a volt szultáni könyvtár régi kéziratos állományát. Talán van erre lehetőség! Feltehetőleg sok magyar vonatkozású munkát lehet ott találni, esetleg néhány korvinát is.

Vértessy Miklós

Hallottuk,

hogy Csongrád megye tanácsi könyvtárai már novemberben megkezdték a felkészülést a mezőgazdasági könyvhónapra: a Somogyi-könyvtár ajánlásai szerint felmérték a települések mezőgazdaságának termelési sajátosságait, s ezek ismeretében felülvizsgálták szakkönyvállományukat. Az elavult munkák kivonásában, a hiányok pótlásában segítséget nyújtottak nekik a nagyüzemek szakemberei is. Viszontszolgálatként a könyvtárosok felajánlották a tévész-könyvtárak megvizsgálását, s ez a munkájuk egyben a gyűjtőkör egyeztetésére is jó alkalmat nyújtott. Lehetővé vált, hogy ahol az üzem nem kívánja önállóan fejleszteni könyvtárát, közvetlen vagy közvetett támogatásban részesítse a tanácsi intézményt a folyamatos szakirodalmi ellátás érdekében. A kapcsolatok felvételére a Hazafias Népfront megyei könyvbarát bizottságának irányelvei is felhívták valamennyi érintett intézményt, társadalmi, gazdasági szervezet figyelmét. A felhívást a tanácsi szervek, a tévész-szövetség, a MESZÖV, a KISZÖV, a TIT, az Agrártudományi Egyesület megfelelő ajánló sorok kíséretében juttatta el saját érdekeltségi körébe. Mindennek következtében februárra már sok helyen „megfiatalított” könyvkiállítást tudtak az érdeklődők elé tárni. A könyvhónap programjából nem hiányoztak az előadások, író-olvasó találkozó, bemutatók, ankétok sem. Ezek sorát a Vetőmag Vállalat szentesi kutatóállomásán rendezett szakmai előadás, kiállítás és könyvvásár nyitotta meg: A helyszínhez illően dr. Szalva Péter kandidátus tartott gazdagon illusztrált előadást a világhírű szentesi paradicsompaprika termesztéséről.

Irányelvek

a Közművelődési Alap céltámogatási keretéből történő igénylésekhez

A Minisztertanács 1974-ben a hatékonyabb ösztönzési és irányítási feltételek megteremtése érdekében Közművelődési Alapot hozott létre. Az Alapban rejlő lehetőségek minél eredményesebb kihasználása és a tervszerűség fokozása érdekében a következőkre hívjuk fel a figyelmet:

Az Alap céltámogatási jellegű pénzeszközeiből az 1/1975. (III. 1.) KM—PM—OT sz. együttes rendelet 3. §-ában foglaltak értelmében „a közművelődési politika céljait elősegítő, elsősorban a munkásság és az ifjúság kulturális ellátásának fokozását biztosító tevékenységi formák, módszerek és megoldások kialakítására, bevezetésére és korszerűsítésére lehet kiegészítő támogatást igényelni.” Javasoljuk, hogy ezen belül 1977-ben és 1978-ban a támogatási kérések összeállításánál a következőket vegyék figyelembe.

1. Kiemelt feladatnak tekintjük a munkások művelődésének fokozására irányuló minden új kezdeményezés támogatását, valamint a művelődési otthonok és a közművelődési könyvtárak korszerű eszközökkel és berendezésekkel való ellátását. Ezen belül:

— a szocialista brigádklubok, munkásszállás-klubok, munkáslakta településen működő művelődési otthonok, könyvtárak színvonalasabb működésének segítését;

— a közművelődési intézményekben új felnőttoktatási formák bevezetését, a meglévők kiszélesítését, színvonalának emelését;

— a kisebb települések könyvtári ellátásának korszerűsítését és bővítését;

— az ismeretterjesztési munka hatékonyabbá tételét.

2. Előtérbe helyezzük azon tervek megvalósításának támogatását, amelyek:

— az ifjúság részére új műkedvelő művészeti csoportok vagy egyéb közösségi művelődési formák (pl. vitakörök, önképzőkörök, könyvtárbarát-körök, olvasótáborok, szakkörök, klubok stb.) létrehozását teszik lehetővé;

— a művelődési közösségek (műkedvelő csoport, szakkör stb.) vezetőinek — a felsőoktatási intézményekben szervezendő — képzését segítik;

— peremkerületekben, munkásszállásokon, üzemekben, művelődési otthonokban, iskolákban bemutatásra kerülő múzeumi vándorkiállítási programok szervezését segítik, valamint régészeti, néprajzi tárgyak, a munkás és paraszti életforma kialakulását szemléltető dokumentumok ifjúság által történő gyűjtését szolgálják.

3. Fontosnak tartjuk a múzeumok, a felsőoktatási intézmények, a kórházak, a szociális intézmények, az öregek napközi otthonai, a nagyobb középiskolák, szakmunkástanulói intézetek saját erőből létrehozott klubjaik (klubkönyvtáraik) korszerű berendezésének, felszerelésének és működésük beindításának támogatását.

4. Az Országos Közművelődési Tanács Elnöksége a céltámogatási keretet évente két alkalommal, az I. és a III. negyedévben osztja fel. A közművelődési feladatok tervszerű és zavartalan ellátása érdekében arra van szükség, hogy az irányító szervek minden év II. és IV. negyedében vegyék számba a soron következő időszakra vonatkozó azon terveket, amelyeknek megvalósításához a Közművelődési Alap támogatására is szükségük van. Igényléseiket tehát legkésőbb február 15-ig, illetve július 31-ig küldjék be a Kulturális Minisztériumba.

Kérjük, hogy előterjesztéseiket a fentiek szem előtt tartásával állítsák össze. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az Alap célkitűzéseivel összhangban levő más jellegű igények nem terjeszthetők elő. Végül felhívjuk a figyelmüket a kérések körültekintő, gondos és részletes indokolására. Minden kérelemben ismertetni kell a célt és a megvalósításra irányuló szakmai, valamint pénzügyi tervet. Ki kell térni arra is, hogy a költségekből helyi erőből mit vállalnak.

(18.021/1977.)

Szilágyi Imre ex librise

Takács Kálmán s. k.
az OKT titkára

Garamvölgyi József s. k.
kulturális miniszterhelyettes

Mi a bibliometria?

Egészen általános értelemben a bibliometria az írott közlemények életjelenségeinek mennyiségi vizsgálata. Görög eredetű kifejezés, szó szerint azt jelenti, hogy *könyvmérés*.

A biblosz (könyv) szót az írott dokumentumok (művek) gyűjtőfogalmaként is használjuk. Így van ez a bibliometria kifejezéssel is, amely nemcsak, sőt nem is elsősorban a könyvek, hanem az egyéb dokumentumok, főként folyóiratok, folyóirat-közlemények jellegzetességeinek számokkal való leírására, mennyiségi mutatókkal való jellemzésére vonatkozik.

A bibliometria szorosan kapcsolódik a tudományméréshez (scientometriához, tudomány-metriához), amely a tudomány s az egyes tudományterületek számokkal kifejezhető, „kvantifikálható” ismertető jegyeivel, fejlődési törvényszerűségeivel foglalkozik. Nyilvánvaló a két kutatási terület közötti összefüggés, hiszen a tudományban elért eredményeket, a kikutatott s „igazolt” ismereteket jórészt a tudományos közlemények, a szakirodalmi dokumentumok „mutatják be” a szűkebb-tágabb szakmai közvéleménynek, s ezek által válnak értékelő bírálat tárgyává.

A tudományos közlemények szerves részei a tudományos életnek, s ha tényadatokkal elemezni és számokkal kifejezni tudjuk „viselkedésük” törvényszerűségeit, akkor fontos támpontokat kapunk a kommunikációban betöltött szerepükre és használatukra nézve is, ami a könyvtári, dokumentációs, információs munkában iránymutató, sőt előrejelző értékű számunkra (például a beszerzések tervezésében).

A szakirodalomnak és a szakismereteknek milyen jellegzetességeit vizsgálhatjuk a bibliometria különféle eljárásaival? Lássunk néhány példát:

- azonosíthatjuk egy szakterület leglényegesebb irodalmát („magját”) — a szakirodalomnak azt a tartományát, amely lehetőségeit tekintve a leginkább hasznosítható;
- elkülöníthetjük a szakirodalomnak azokat a „zónáit”, amelyek a fontossági sorrendet jelzik a csökkenés mértéke szerint;
- megállapíthatjuk, hogy hol vannak a zónák között azok az átmeneti pontok, amelyek jelzik a hasznosság kisebb vagy nagyobb fokát;
- nyomon követhetjük, hogy a közleményekben nyilvánosságra jutott eszmék hogyan terjednek, miként „fertőzik” az emberek egymást gondolatokkal;
- a szakirodalom egyes dokumentum-csoportjait a közleményekben található hivatkozások kapcsolatai szerint rendezhetjük, osztályozhatjuk (ezek a vizsgálatok különösen a Science Citation Index megindulása óta folynak igen nagy lendülettel).

Mindezek az eljárások általában matematikai, matematikai-statisztikai, illetve statisztikai módszerekre alapulnak. Ez magyarázza, hogy a bibliometriai vizsgálatok „őseit” Hulme, e módszer úttörője 1922-ben „statisztikai bibliográfiának” nevezte. Ez a kifejezés nem ment át a köztudatba. A bibliometria kifejezést A. Pritchard ajánlotta 1969-ben, s úgy látszik, hogy ez a szakkifejezés most már meggyökeresedik a könyvtári és informatikai szóhasználatban, az alábbi értelmezés szerint:

A könyvtárak, szakirodalmi tájékoztató intézmények tevékenységét tekintve a bibliometria körébe tartozik minden olyan eljárás, amely egzakt mennyiségi törvényszerűségek feltárásával ad segítséget a szakirodalom gazdaságos kezeléséhez, legkedvezőbb hasznosításához, s az erre vonatkozó vezetési-szervezési döntések meghozatalához.

dr. Győre Pál

I R O D A L O M

Győre Pál: *Néhány szó a bibliometriáról.* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 21. k. 8–9. sz. 1974. augusztus–szeptember.

Donohue, J. C.: *Understanding scientific literatures: a bibliometric approach.* Cambridge, Mass., 1973., MIT Press. 101 p.

Pritchard, A.: *Statistical bibliography or bibliometrics?* = Journal of Documentation, 1969. 4. sz.

Schmidmaier, D.: *A bibliometria munkafeladatai.* = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 23. k. 2. sz. 1976. febr.

Kérdezz — felelők

Könyvtárigazgatók és gazdasági vezetők kérdezik — a főálláson kívüli foglalkoztatással kapcsolatban — az alábbiakat:

1. A főállású könyvtáros milyen munkaidő-keretben végezhet más munkátot szervnél kulturális tevékenységet vagy egyéb, speciális feltételekhez kötött szaktevékenységet, és mennyi lehet az ilyen munkára létesített másodállás, mellékfoglalkozás vagy megbízás havi munkaideje? Milyen feltételekkel létesíthető másodállás, mellékfoglalkozás, illetve megbízás a könyvtárosi munkakörre, munkára?

2. Milyen munkaidő-keretben vállalhat a könyvtáros az előző kérdésekben nem említett, egyéb melléktevékenységeket?

Dr. Ferencz Győző minisztériumi tanácsos válaszolja:

1. A főálláson kívüli jogviszony keretében ellátott kulturális tevékenységek szerződési feltételeire a kulturális miniszter 104/1976. (M. K. 7.) KM számú utasításának előírásait kell alkalmazni.

A kulturális tevékenység körébe tartoznak — az említett utasítás hatálya szempontjából — a közművelődési, a művészeti és a művészetoktatási munkakörökben végzett munkák, továbbá az utasítás 1. §-ának (3) bekezdésében megjelölt, a művészi produkcióhoz kapcsolódó és a filmszínházak, moziüzemek működését biztosító egyes munkakörök, illetve tevékenységek.

Az utasítás szerint a munkáltatói engedélyhez kötött, főálláson kívüli kulturális tevékenységre — két vagy több mellékfoglalkozás esetén együttvéve is — *legfeljebb havi 100 óra munkaidőre* lehet jogviszonyt létesíteni. Ezen a kereten belül

- *mellékfoglalkozás* vagy *megbízás* egymagában is létesíthető havi 100 órára; különböző munkáltatóknál két vagy több mellékfoglalkozásra, megbízásra pedig együttvéve e mértékig köthető szerződés;
- *másodállás* csak az 1/1976. (I. 31.) MüM számú rendelet 9—10. §-ában meghatározott feltételek szerint létesíthető, legfeljebb a törvényes munkaidő egynegyedére, vagyis havi 48 órára.

Másodállás az a második munkaviszony, amelynek munkaideje egybeesik a főállás munkaidejével; *mellékfoglalkozásnak* az a második és további munkaviszony minősül, amelynek munkaideje a főállásával nem esik egybe. A *megbízás* polgári jogi jogviszony, melyben a szerződő felek (a megbízó és a megbízott) jogaira és kötelezettségeire vonatkozóan a Polgári Törvénykönyv szabályai az irányadók. Külön jogszabályi korlátozás, hogy az a dolgozó, akinek másodállása van, mellékfoglalkozást nem létesíthet, de megbízási szerződést köthet.

A miniszteri utasítás fent ismertetett szabályai a munkaidő-keretről nemcsak arra az esetre vonatkoznak, ha a főállású dolgozó végez más munkáltatónál kulturális munkát, hanem a kulturális, így a könyvtárosi munkakör másodállás, mellékfoglalkozás vagy megbízás keretében való ellátására is.

A külön szabályozott többi szaktevékenységre (az oktató, a tudományos, a tömegkommunikációs, az egészségügyi, a sportedzői munkára stb.) másodállás, mellékfoglalkozás vagy megbízás a megfelelő főhatósági utasításban meghatározott mértékben és feltételek szerint létesíthető. (Az utasításokat a Művelődésügyi Közlöny 1976. évi 7. és 8. száma közölte.)

Különleges elbírálás alá esik a *részfoglalkozás*. Az első munkaviszonyában a törvényes munkaidőnek csak egy részében foglalkoztatott, részfoglalkozású dolgozó más szervnél létesítendő további munkaviszonyához és megbízásához *nincs szükség az első munkáltató engedélyére* mindaddig, amíg a dolgozó első állásában és egyéb jogviszonyaiban a munkaidő együttes időtartama a törvényes munkaidőt nem haladja meg. *Másodállást* azonban a részfoglalkozású dolgozó nem létesíthet.

Az első állás szerinti munkáltató a további munkaviszonyokat — a másik munkáltató által megküldött munkaszerződés, illetve adatközlés alapján — köteles bejegyezni a dolgozó munkakönyvébe.

2. A könyvtáros és a könyvtár bármely főállású dolgozója más munkáltatónál az előzőekben említett, speciális szabályok alá eső (kulturális, oktatói, tudományos stb.) szaktevékenységek körén kívüli *egyéb munkára* másodállás, mellékfoglalkozás vagy megbízás keretében az 1/1976. (I. 31.) MüM számú rendelet szabályai szerint köthet szerződést.

E rendelkezések értelmében a törvényes munkaidőben ellátott főálláson kívül, a munkáltatói engedélyhez kötött melléktevékenységek együttes munkaideje *legfeljebb a törvényes munkaidő egyharmada* (havi 64 óra) lehet. Ezen belül a másodállás munkaideje nem haladhatja meg *a törvényes munkaidő egynegyedét* (a havi 48 órát).

Megemlítem végül, hogy *a mellékfoglalkozás alapbérét és a megbízás díját* minden esetben az ellátandó munkakör bértételének alapulvételével, a szerződésbeli munkaidő arányában kell megállapítani. A másodállásra vonatkozó, az utóbb hivatkozott rendelet 10. §-ának (3) bekezdésében foglalt bérkorlátozás e jogviszonyokra nem terjed ki.

könyvekről

Ismerjük meg a TIT közérdekű kiadványait!

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat elődje, a Magyar Tudományi Társulat a nemzet történelmének egyik sorsdöntő korszakában alakult. Közvetlenül az 1848–49-es szabadságharc és forradalom kitörése előtt alapította Bugát Pál néhány társával együtt. A társulat célja a „köznép” felvilágosítása volt. Folyóírata, a *Természettudományi Közlöny* a kiegyezés utáni korszakban mind tágabb körben vált ismertté, népszerű könyveinek kiadását is ebben az időszakban szervezte meg. A Tanácsköztársaság újabb fejlődés kezdetét jelezte, de a társulat jelszávéban foglalt célok igazi megvalósítására csak a felszabadulás után kerülhetett sor. A Tudományos Akadémia közreműködésével 1953-ban újjáalakult a Társulat, és tevékenységét kiterjesztette a történelem- és társadalomtudományok népszerűsítésére is.

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat szervezeti felépítése: az Országos Központ fogja össze és irányítja a megyei, a Budapesti Központ pedig a fővárosi szervezeteket. Ezek kiadványai a tudományok szinte minden ágát felölelik. Két osztályának: a társadalomtudományi és a természettudományi osztálynak huszonkét szakosztálya (tizenhárom társadalomtudományi és kilenc természettudományi) évente átlagosan öt-öt kiadvánnyal jelentkezik. Ezek sorát az általánosabb jellegű központi és az egy-egy szakterülettel foglalkozó megyei füzetek egészítik ki.

A belső kiadványokat három csoportra oszthatjuk: az egy-egy tudományterülethez kapcsolódó, félévenként megjelenő TIT-közlönyökre, a negyedévenként jelentkező *Társulati Tájékoztatóra* és a szintén negyedévenként, *Műhely* címmel kiadott módszertani tájékoztatóra.

A TIT 1974 óta megjelent kiadványaiból 1976 júniusában kiállítást rendeztek. Az ott bemutatott anyagból válogattuk azokat a füzeteket is, amelyeket a cikkben megemlíünk.

A Budapesti Szervezet kiadványai

A Budapesti Szervezet kiadványai két nagy csoportot alkotnak. Az elsőbe a TIT-tagságnak készült központi kiadványok tartoznak. Példányszámuk a 2500 és a 3000 között ingadozik attól függően, hogy a kiadás időpontjában hány előadója van a szervezetnek. A központi kiadványok módszertani segédanyagokat, az előadás-sorozatok (fórumok) vázlatosabban vagy részletesebben kidolgozott tematikáját tartalmazzák, céljuk az előadók felkészülésének segítése. Az első ilyen füzet 1975-ben jelent meg.

A második csoportba tartozó kiadványok az előadásokat rendező szerveknek (egyetemek, művelődési házak, klubok stb.) készülnek, és általában 500–800 példányban látnak napvilágot. Itt jelennek meg azok a szervezési útmutatók, témajánlások is, amelyeket a tanácsi művelődésügyi osztályoknak küldenek meg. Ilyen az 1974-ben kiadott *Ismeretterjesztési kézikönyv* is (1977-re javított kiadását tervezik), valamint a szocialista brigádok, munkásszállások és ifjúsági klubok számára ké-

szített ismeretterjesztési útmutató. Ezt a sorozatot 1977-ben a nyugdíjas-kluboknak összeállított segédanyaggal szeretnék bővíteni.

A Budapesti Szervezet 1976. évi kiadványai közül említést érdemel még *A József Attila Szabadegyetem 20 éve* című jubileumi összefoglalás, amely ennek a „külön szálon futó” közművelődési szervezetnek a történetéről, jelenlegi felépítéséről, céljáról és elért eredményeiről tájékoztat. Nagy sikert aratott a *TIT Budapesti Ifjúsági Módszertani Pályázata* című füzet. Ez az ifjúság körében folyó ismeretterjesztéssel kapcsolatos, 1975-ben meghirdetett pályázat tapasztalatait foglalta össze.

A József Attila Szabadegyetem hallgatói a Budapesti Szervezet jóvoltából ingyen kapják jegyzeteiket. A nyelviskola hallgatói már nincsenek ilyen jó helyzetben. Igaz ugyan, hogy minden évben megjelennek a számukra készített tankönyvek, tesztlapok, de ezek a kiadványok nem ingyenesek.

A TIT Budapesti Szervezete az idén több pályázatot indít, mint az elmúlt években összesen. 1977. évi újdonságai közé tartozik a pályázatok díjnyertes műveinek ismertetése. A már említett kiadványokon kívül számíthatunk még az országjáró túrák szervezéséhez készített útmutatóra, a szociológiai alapismeretek bibliográfiájára, valamint egy franciaországi beszámolóra, amelyet a közművelődési-pedagógiai szakosztály egyik tagja készített tanulmányútjának szakmai tapasztalatairól. Az idén megjelenő többi kiadvány a József Attila Szabadegyetem hallgatóinak munkáját segíti. Kiadják az egyetemi előkészítők résztvevőinek készülő matematikai, fizikai, irodalmi, történelmi jegyzeteket és a fizikai példatárt, valamint az eddigi „hiánycikk-listán” szereplő *Képzőművészeti alapismeretek* c. tankönyvet. A titkárnőképző tanfolyam és a beszédművelő stúdió gyakorlati anyaga idén jelenik meg először nyomtatásban.

A József Attila Szabadegyetem évi tematikáját tartalmazó füzet példányszáma 20 ezerrel növekszik, mégpedig azért, mert korábban a szabadegyetem rendezvényeit a papírtakarékosság miatt azóta megszüntetett Budapesti Műsorkezelő népszerűsítette, és így most az érdeklődők csak havonta egyszer, a Pesti Műsorból tájékozódhatnak a programokról. A propaganda csökkenését a havi tájékoztatókkal és a gyors tematikai ajánlásokkal igyekeznek pótolni.

Az országos központ kiadványai

Az országos központhoz tartozó megyei szervezetek kiadványai hézagpótló jellegűek: a nyári egyetemek témájához kapcsolódó helyi igényeket elégítik ki.

Sokkal összetettebb, a tudományok több területét érintő műveket jelent meg az országos központ. A kiadványok tartalmilag a társadalom-, illetve a természettudományok csoportjába oszthatók. Az utóbbi időben csak egyetlen, a két osztály közös munkájával létrehozott sorozat indult, *Világunk* címmel. A sorozatnak egyik fontos témája a szocialista életmód. Az ehhez kapcsolódó kiadványok az időszerű kérdéseket (a szocialista társadalom, a szocialista munka, napjaink forradalmisága, fogyasztás és életmód, korszerű öltözködés, egészséges munkahely, aktív pihenés és hobby, hogyan élnek külföldön stb.) a társadalom- és a természettudományok, valamint a technika szemszögéből világítják meg. Kiegészítésként megjelentek a jól sikerült vázlatokat tartalmazó útmutatók és a társadalomtudományi szakosztályok által összeállított *Szemelvények a szovjet irodalomból* című segédanyag.

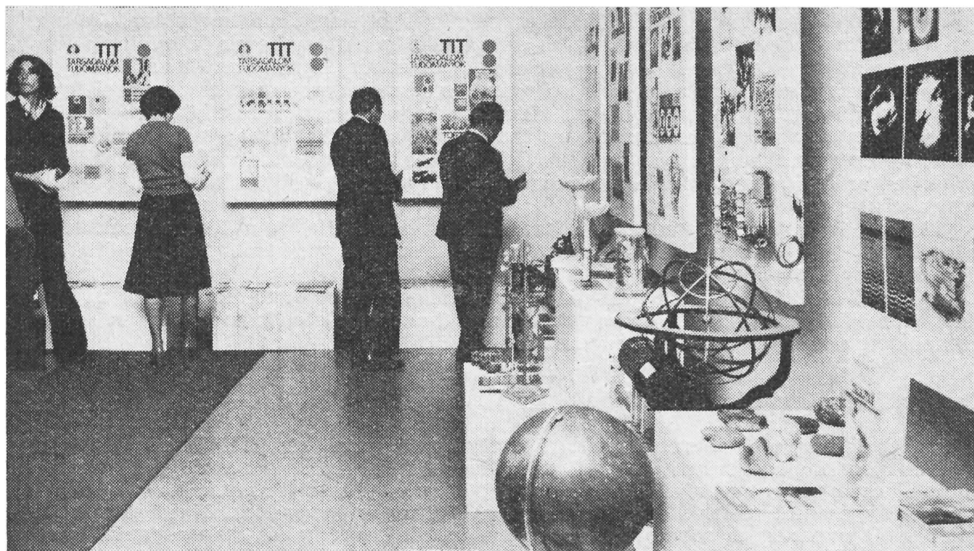
A társadalomtudományi osztálynak tizenhárom „választmánya” van. Ezek évente két-öt kiadvánnyal jelentkeznek. Az irodalmi választmány füzetei szinte mindig valamilyen évfordulóhoz kapcsolódnak. Ilyen például az 1975. évi, *Jókai Mór* életével, műveivel foglalkozó tanulmány, amelyet az író születésének 150. évfordulója alkalmából adtak ki, vagy a költő születésének 175., halálának 120. évfordulója alkalmából — szintén 1975-ben — írt, *Vörösmarty* lírája című értékelés. A választmány 1977-ben Ady-monográfiát készül kiadni.

A pszichológiai választmány egyik sikeres kiadványa 1976-ban *A hátrányos helyzet pszichológiai és nevelésszociológiai problémái* című füzet volt. A legújabb pszichológiai sorozat 1974-ben indult, azóta tizenhárom füzete jelent meg, címe: *A jó munkahelyi légkör pszichológiai összetevői*.

A társadalomtudományi osztály többi választmánya is (pl. a hadtudományi, a közgazdasági, a nemzetközi politikai) az adott terület időszerű kérdéseinek feldolgozását tartja elsődleges feladatának.

A természettudományi osztály kilenc választmánya állítja össze a TIT-en belül a legsokrétűbb, a gyakorlatban legjobban felhasználható kiadványokat.

Az ún. „alapmatrikák” az ismeretterjesztés szempontjából az egyedi és a sorozatprogramokhoz adnak javaslatokat, annotált, szemléltetett rövid témavázlatokat. A komplex témajavaslatok gyűjteménye több tudomány oldaláról megvilágítható gondolatokkal nyújt segítséget az előadók számára. (Ide tartozik többek között a fent említett *Világunk* sorozat is.)

Az 1976-ban rendezett kiállítás (Z. Szántó András felvétele)

Az előadói segédanyagok a legnépszerűbb témák szakmai-módszertani útmutatói. Hézagpótló szerepet játszanak, kidolgozott előadásokat, ajánló bibliográfiákat, szemléltetési javaslatokat tartalmaznak.

Az előadók és az általános iskolás gyermekhallgatók munkáját segítik az *ifjúsági baráti köri* mozgalmakhoz kapcsolódó kiadványok. A hallgatók munkafüzetet kapnak, a vezetőknek készített módszertani útmutatók pedig a foglalkozásokon alkalmazható módszerek leírását tartalmazzák, amelyhez előadásvázlat tartozik.

Az országjárás-vezetők segédanyaga az összetett ismeretterjesztési formához igazodik. A földtudományi választmány előadói földrajzi, ipargazdasági ismeretekkel vértetik fel a túravezetőket, akik a művészeti és irodalmi tudnivalókat is tartalmazó Országjárás-vezetők kézikönyvének is jó hasznát vehetik. Ehhez még földtani segédanyagot is kapnak.

A sajtóban és általában a tömegkommunikációs műsorokban az utóbbi időben gyakran röppennek fel ún. „tudományos kacsák”. Az „átlagemberek” többsége nem tudja megállapítani, mi igaz az egymásnak ellentmondó elméletek állításai közül. Szükség volt tehát a fizikai-meteorológiai választmány által tavaly, *Fiz-info* címmel indított gyorstájékoztatóra. Más tudományágak esetében még hiányoznak a hasonló kiadványok.

A *Világnézet, természettudomány és technika* című központi kiadvány elvontabb; a természettudományos kérdésekben kíván eligazítást adni.

A tanulók és a pedagógusok számára készül a matematikai feladatgyűjtemény. A *Törd a fejed* az előadóknak nagy példaválasztékot nyújt, a hallgatóknak pedig lehetőséget ad az önálló munkára, feladatmegoldó készségük fejlesztésére.

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és a Magyar Televízió együttműködésével indult a *Változó világ* című TV—TIT Szabadegyetem. Műsorán eddig csak természettudományi kérdések szerepeltek. 1977-ben a társadalomtudományi osztály előadásaira is sor kerül. A TV Szabadegyetemen elhangzó kérdésekhez két előadói segédanyag jelent meg *Változó világegyetem* és *Változó Föld* címmel. A sorozat 1977-re tervezett folytatása a biológiai adásokhoz kapcsolódik. Az idei tervben szerepel még a *Világablak* című rádióműsor anyagából készített sorozat is.

A Természettudományi Stúdió jól szerkesztett, áttekinthető propaganda-kiadványai angol, német, orosz nyelven is megjelennek.

Az ismeretterjesztés folyóiratai

A TIT-nek jelenleg négy szakfolyóirata van. Régebben ide tartozott a *Bűvár* (most a Természetvédelmi Hivatal lapja) és a papírtakarékosság miatt megszüntetett *Egészség*. A *Pozitron* című tudományos-fantasztikus antológia kézírathány miatt már két éve nem jelent meg.

Az *Élet és Tudomány* című, 153 ezer példányban megjelenő hetilap az érettségizett olvasóknak készül, de a magasabb szinten tájékozott emberek is találnak benne új információkat. Leginkább ezen a periodikán lehet megfigyelni az összes TIT-folyóiratra jellemző módszert: a látszólag tisztán természettudományos kérdésekkel foglalkozó írások is átfogó tudományképet, filozófiát rejtenek el a sorok között.

A *Természet Világa* a segédanyag funkcióját is betölti. A lap arányosan foglalkozik a természettudományok minden ágával, bár bizonyos tudományágak időnként előtérbe kerülnek. Az utóbbi hónapokban például a biológia áll a folyóirat érdeklődésének középpontjában.

A *Valóság* a TIT népszerű és sokoldalú folyóirata. Havonta 16 ezer példányban jelenik meg. Tanulmányai elsősorban társadalomtudományi, ideológiai, filozófiai kérdésekkel foglalkoznak.

A *Föld és Ég* című csillagászati, földrajzi, földtani lapot kéthavonként adják ki, de a közeljövőben várható, hogy gyakrabban (havonta) jelenik meg. Színes, érdekes cikkei nemcsak a szakembereket vonzzák.

Jussanak el a kiadványok a könyvtárakba is!

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulatnak évente körülbelül száz kiadványa jelenik meg. E nagy számú, sok új tudományos információt hordozó műhöz kevesen jutnak hozzá, noha az érdeklődés nagy. A TIT munkatársai örülnek, ha a viszonylag kis példányszámban megjelenő füzetekkel a TIT-tagok igényeit kielégíthetik. (A társulat saját nyomdával, sokszorosító üzemmel rendelkezik, tehát csak a papírellátáson múlna a példányszámok növelése.)

A TIT kapcsolatot teremtett néhány tömegkommunikációs intézménnyel, sajtóorgániummal. A társadalomtudományi osztály szinte minden kiadványát eljuttatja a Magyar Nemzet szerkesztőségébe. A lap munkatársai az általuk érdekesnek tartott füzetekről a könyvismertetés rovatban tájékoztatják olvasóikat. Az elmúlt évben a demográfiai és a szociológiai füzetekről, valamint a szocialista életmód kérdéseivel foglalkozó kiadványokról olvashattunk könyvismertetést a Magyar Nemzet hasábjain. A TIT-nek egyéb ismeretterjesztési fórumokkal való együttműködését mutatja a Magyar Televízió TV-Szabadegyeteme és a Rádió Világlablak című műsora.

A könyvtárakról azonban megfélekeztek! Csak a kötelespéldányokat juttatják el az érintett intézményeknek, noha szükségesnek tartják, hogy például a *Világunk* és a *Szocialista életmód kérdései* című sorozatokból, vagy a *pszichológiai kiadványokból* legalább a nagyobb könyvtárak tájékoztató szolgálatai kapjanak egy-egy példányt.

A kiadványok — főként az előadói segédanyagok — a tudományok pillanatnyi eredményeiről adnak hírt, így a szakemberek érdeklődését is felkeltik. A TIT munkatársaihoz napról napra érkeznek kiadványkérések, de kielégíthetetlenek maradnak. Jó lenne, ha legalább a nagy szakkönyvtárak és a nagyobb, társadalomtudományi gyűjtőkörű könyvtárak megkapnák a profiljukba tartozó kiadványokat. A társulat eredeti célja, a tömeges ismeretterjesztés nem valósulhat meg addig, amíg csak a tanfolyamokra, szabadegyetemekre beiratkozott hallgatók jegyzetellátásával törődik, hisz valószínűleg azok is érdeklődnek a tudományok iránt, akik nem vesznek részt a „külön szálón futó” közművelődési rendezvényeken. A könyvtárak segítségével ezek az emberek is tájékozódhatnak. Az ő érdekükben a TIT népszerűsítő jellegű, alapfokú ismereteket nyújtó kiadványait a közművelődési könyvtárakban — Budapesten például az FSZEK kerületi könyvtáraiban, illetve a szakszervezeti könyvtárakban, vidéken pedig a megyei és a járási könyvtárakban — is gyűjteni kellene.

Eddig csak arról volt szó, hogy a TIT nem alakított ki a könyvtárakkal kapcsolatot. Felvethető azonban a javaslat: közeledjenek a könyvtárak is a TIT-hez.

Az első, követésre méltó példát a TIT Heves megyei Szervezete adta: 1976. november 23-án együttműködési megállapodást írt alá az Egri Megyei Könyvtárral. Ezentúl 15 városi, járási és községi könyvtárban gyűjtik a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat központi és helyi kiadványait, az előadói segédanyagokat, a TIT folyóiratait. Ezeket külön polcon tárolják, hogy az érdeklődők könnyen fellelhessek a különböző témákra vonatkozó szakirodalmat. A kijelölt könyvtárakban TIT-csoportok is alakulnak, az olvasótermek helyét adnak megbeszéléseiknek, rendezvényeiknek. Az Egri Megyei Könyvtár vállalta, hogy a szabadegyetemi programokhoz, előadásokhoz ajánló bibliográfiákat készít.

A jó példa Budapesten is érezteti hatását. A TIT Budapesti Szervezete és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár között megállapodás van készülőben. Ha ez megvalósul, számíthatunk arra, hogy legalább a nagyobb Szabó Ervin könyvtárakban megtalálhatjuk majd a TIT kiadványait.

Mátraházi Zsuzsa

Két könyv a könyv történetéről

A *Bölcs bagoly* sorozatban megjelent munka szerzője, *Megay László* nehéz feladatra vállalkozott: a nyolc éven felüli kisiskolásoknak mondja el az írás és nyomtatás történetét. Ismerteti a csomó-, kép-, szó-, szótág- és hangírás kialakulását, a különféle írásrendszerek egymásra gyakorolt hatását, a latin betűk, a pergamenkódexek történetét és Gutenberg találmányát. Azaz kijavítom magam, mert a szerző szerint Gutenberg művére rosszul illenek a felfedezés, találmány szavak, hisz: „Ő lényegében új mesterséget és művészetet alkotott. Lépésről lépésre megszerkesztette és elkészítette a könyvnyomtatáshoz szükséges valamennyi eszközt és szerszámot, közben kiválasztotta a munkához legmegfelelőbb anyagokat is.”

A kötet második része napjaink nyomdászatával foglalkozik és megismerteti kis olvasóit a modern szedőgépekkel, valamint a magas-, a mély- és a síknyomás technikájával.

Az utolsó bekezdést, ezt a hatásos könyvtárpropagandát érdemes szó szerint idézni: „És most arra kérlek, meg ne kérdezd: »Mi lenne a világból betűk nélkül?« Arról se faggass, mi lenne a betűkkel nyomtatás nélkül. Mert bizony nem tudom. Tengernyi dolgot nem tudok. Alig tudok valamit! A kettőnk baján csak az segít, hogy könyvtárak vannak, bennük könyvek. Ezekben pedig minden bölcsesség megtalálható.”

Megay ismeri a gyerekek gondolkozásmódját. Tudósok által is sokat vitatott kérdéseket, illetve bonyolult eljárásokat mond el leegyszerűsítve, általuk és mindenki által jól érthetően, játékosan, vidáman. Csak egy ötlet a sok közül: Ha egy összegöngyöltött sündisznót végiggorgetünk a földön, a kiálló tüskék a földbe nyomódnak. Magasnyomásnál a betűk a sün tüskéihez hasonlóan állnak ki.

Akad azonban egy-két dolog, amit a nagyon rövidre fogott terjedelem mellett is meg lehetett volna említenie. Ilyenek, hogy a papirusz sásszerű melegévi növény; a pergamenből drágasága miatt csak kevés kódex készült; készültek kódexek papírból is... Néhány elírás kijavítása: A *Képes krónikát* Nagy Lajos a francia udvar részére készítette, mert lányát francia királyfival akarta eljegyezni (17. lap). A Biblia olyan terjedelmes mű, hogy belőle táblanyomat nehezen készíthetett volna, és nem is készült (20. l.). 1477 és 1480 közt működött egy második magyarországi ősnymda is (23. l.). Mindez apróság, elsősorban egy

várható 2. kiadásra számítva hívjuk fel rájuk a szerző figyelmét.

A *Könyves könyv* — ez a kötet címe — kedveltségét bizonyára nagymértékben elő fogja segíteni, hogy a gyermekek képzeletvilágához alkalmazkodó sok szép, színes illusztráció díszíti. Egy kitűnő betűmetsző, Rékassy Csaba munkája valamennyi.

Könyvesboltjainkban eddig hiába kerestünk nyomdászatunk múltjával foglalkozó, a nagyközönségnek szánt művet. Fitz József ugyan írt egy ismeretterjesztő könyvet *A magyar könyv története 1711-ig* címmel, de ez még a megjelenés évében, 1959-ben elfogyott. (Ez a munka — mint címéből is kitűnik — csak a régi századokkal foglalkozott.)

A hiányt pótolja Végh Oszkár most kiadott műve, a *Nyomdászat Magyarországon*. A szerző a bevezetés szerint csak vázlatos ismertetést akart írni, nem mutatja be a fejlődés minden állomását. Erre utal az alcím is: *Fejezetek a magyarországi nyomdászat 500 éves történetéből*. Ezek a fejezetek azonban a legjellemzőbb eseményekről és korszakokról szólnak, Hess Andrásról, a XVI. századi műhelyekről, Tótfalusi Kis Miklósról, két legrégibb officinánknak, a debreceninek és a nagyszombatinak a működéséről, a XIX. század végi pesti nyomdáról, a Kner és a Tevan család jelentőségéről... Rövid, de jellemző portrékat olvashatunk néhány könyvművészünkéről is: Kun Mihályról, Erdélyi Jánosról, Haiman Györgyről, Lengyel Lajosról, Szántó Tiborról.

Az új nyomdásztörténet szemléletesen ábrázolja, hogy ennek az ipárnak a múltja mennyire összefonódott a magyar nyelvért és irodalomért, a politikai és a vallási szabadságért, a haladásért folytatott sok évszázados küzdelemmel. Jól érzékelteti a kapitalizmus szerepét, a tőkekoncentráció hatását a nyomdaiparban, és bemutatja a nyomdászoknak a munkásmozgalmában való részvételét az 1848. május 14-én a pesti Városházán kötött kollektív szerződéstől kezdve a száz évvel később tartott közgyűlésig, amelyen egyesült a nyomdászok, könyvkötők és grafikai munkások szakszervezete.

Végh Oszkár érdekesen, jó stílusban tud írni, néhány fejezete — így különösen a Tótfalusi Kisről szóló — lebilincselő. Bizonyára sok olvasója lesz, könyvét közművelődési könyvtáraink feltétlenül szerezzék be!

A kötet várható sikeréhez nagymértékben hozzájárul az olcsó ár, a művészi, korszerű kiállítás és a sok — részben is-

meretlen — illusztráció. A tipográfus, Erdélyi János ezzel a kötetrel is bebizonyította, hogy megérdemelten kapott Tótfalusi Kis Miklós díjat.

Ha sor kerül — amit remélünk — a 2. kiadásra, ezt célszerű lenne egy technikai fejezettel kibővíteni, s ebben ismertetni a különféle nyomdai eljárásokat, bemutatni, hogy a rotációs óriások, a szedőgépek és az ofszeteljárás mennyire átalakította századunkban a nyomtatást.

A kötet végén található bibliográfia is

kiegészíthető lenne néhány fontos művel, így elsősorban Gulyás Pálnak és Fitz Józsefnek a XV—XVI. századról írt monográfiáival; Iványi Béla, Gárdonyi Albert és Czákó Elemér közös művével az Egyetemi Nyomdáról; Szij Rezső tanulmányával, továbbá az 1902-ben és 1936-ban megjelent nyomdászati lexikonokkal.

A könyvet angol, német és orosz nyelvű összefoglalás egészíti ki.

Vértessy Miklós

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Megay László: Könyves könyv. 1976. Móra, 32 l. 18 Ft

Végh Oszkár: Nyomdászat Magyarországon. 1976. Tánácsics, 149 l. 14,50 Ft.

Veszprém megye irodalmi hagyományai

Ha szokatlan is egy könyvtári kiadvány harmadik kiadásának ismertetése, indokolhatja tájékoztatási értéke: a Veszprém megye irodalmi hagyományai c. kötet ugyanis az első kiadás óta eltelt tíz év alatt kiállta a szakmai hitel és az érdeklődés próbáját, s bebizonyította nélkülözhetetlenségét.

Horváth István és Katsányi Sándor, a kötet összeállítói annak idején az irodalmi hagyományok ápolásán fáradozó tanároknak, népművelőknek, honismereti kutatóknak szánták munkájukat. Művük a helyi művelődési munka alapvető kézikönyvévé vált, s az iskolák és a közművelődési intézmények egymás nyomába lépő évfjáraik mind-mind igényt tartottak e fontos könyv ismeretére, s ezzel állandóvá tették az iránta való érdeklődést. Ezért érdemes a testes, 326 oldalas kiadványra újra felhívni a könyvtárosok figyelmét, hogy ilyenfajta tájékoztatási eszközöket valóban érdemes szerkeszteni.

A tájékoztatási cél határozta meg a szerkesztők anyaggyűjtési, válogató és rendező munkáját. A szöveggyűjteményben a cél érdekében lemondtak a közismert, tankönyvekben és antológiákban megtalálható művek közléséről, még az esetben is, ha azok olyan jellegzetesen helyi vonatkozásúak voltak, mint például Csokonai Vitéz Mihály *A tihanyi ekhóhoz* című verse. Nem csupán tájantológiát kívántak adni, hanem az irodalmi élet időrendben közölt dokumentumaival bemutatni Veszprém megye irodalmi életének folytonosságát a középkori másoló barátoktól napjainkig. Ugyanakkor a nehezen hozzáférhető szövegek — például Szt. István nagyobb legendája, vagy Anonymustól Veszprém megvétele — közlésével meg akarták könnyíteni az irodalom

tanítóinak, s a hagyományok ápolóinak munkáját.

Az életrajzi anyagot helységenként, azon belül pedig időrendben csoportosították, hogy egy-egy település irodalmi emlékei könnyen áttekinthetők legyenek. Ha egy-egy szerző nevével több helyen találkozhatunk, életművét csak egy helyen ismertették átfogóan, míg a többi helységnél erre csupán hivatkoztak. Az eligazodást a kötet végén található betűrendes mutatók könnyítik meg.

Helyi vonatkozásúnak a szerkesztők azt a szerzőt tekintették, akinek Veszprém megyei tartózkodása egyéniségének, életművének alakulására is befolyással volt. Lemondtak tehát azok szerepeltetéséről, akik csupán átutazóban, nyaralás, előadás céljából keresték fel a megyét, de azokat sem említették, akik csupán egy balatoni vagy Somló-hegyi versben idézték fel a tájat. Kivételt tettek klaszszikus íróinkkal: itt-tartózkodásuk minden — kevésbé ismert — emlékét igyekeztek föltárni.

A könyvben elsősorban a szépirodalmi hagyományokat gyűjtötték össze, de a szépirokon kívül helyt adtak az irodalomtörténésznek, kritikusoknak és nyelvészeknek is. A művelődéstörténet, a történetírás, a néprajztudomány művelői közül csak azok kerültek be, akiknek életműve valamilyen módon hozzákötődött Veszprém megye irodalmi életéhez.

Az egész könyv a szülőföld mélyeséges szeretetéről, az értékes irodalmi hagyományok megismerésének és ápolásának vágyáról tanúskodik. A kötetet 36 szép illusztráció egészíti ki. (Harmath István — Katsányi Sándor: Veszprém megye irodalmi hagyományai. Veszprémi Megyei Könyvtár 1976. 326 l. 50 Ft).

Katona Jenő

Német—magyar tanulmánykötet

A magyar egyetemi könyvtárak nemzetközi kapcsolatai — főleg a szocialista országok vonatkozásában — közismerten jók és sokoldalúak. Az utóbbi években a kapcsolatok olyan hagyományos formái mellett, mint a szakirodalmi cserekapcsolatok, tapasztalatcsere-látogatások, merőben új kezdeményezések bontakoztak ki. Ezek között is ritkán találunk azonban olyan együttműködési megállapodásokat, melyek eredménye közös könyvtári kiadványban ölt testet. A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának és a freibergi Bányászati Akadémia Könyvtárának közös kiadványát ezért üdvözljük a legmelegebben. Nemcsak a szándékért és az eredményes megvalósításáért, hanem mindenekelőtt a változatos és érdekes tartalomért, a témák olyan válogatásáért, amely a kiadványt mindkét ország szakközönsége számára vonzóvá teheti. (Igaz, hogy a kiadvány csak német nyelven jelent meg, bízunk azonban benne, hogy ez egyre kevesebb olvasónak, használónak okoz gondot!)

A kiadvány, amely *Arbeiten aus den Bibliotheken der Bergakademie Freiberg/DDR und der Technischen Universität Miskolc/VR Ungarn. Band 1:1976.* címmel jelent meg a freibergi Bányászati Akadémia nyomdájában, kifogástalan technikai kivitelben készült a freibergi Bányászati Akadémia Információs Központjának Tudományos Kiadványai c. sorozat 69. számaként.

A társkiadó-igazgatók, Dr. Dieter Schmidmaier könyvtári tanácsos és Dr. Zsidai József közös előszavukban hangsúlyozzák, hogy az 1963 óta fennálló és azóta állandóan fejlődő együttműködés mindkét fél számára hasznos, mindenekelőtt a könyvtártudomány és az információ további szocialista integrációja szempontjából. Az első kötetben olyan munkák eredményeit közlik, melyeket közösen vitattak meg, dolgoztak ki, és amelyeknek egy része a gyakorlatban meg is valósult. Ha pedig valakiben olyan aggály támadna, hogy az ilyen kezdeményezés a közös témák hiányában csak egy alkalomra szól, a szerkesztők máris megnyugtatók: 1977-ben újabb kötet várható és ennek tartalmát is előre jelzik.

Nézzük azonban a jelenlegiét! Zsidai József: *Könyvtárépítés után...* című tanulmányában a Miskolci Egyetemi Könyvtár építésével kapcsolatos tapasztalatokat foglalja össze. Ez a freibergiek számára is érdekes téma, hiszen ők most építenek

új könyvtárt. A magyar tapasztalatok azért is hasznosak lehetnek számukra, mert minden valószínűség szerint magyar tervek alapján történik a kivitelezés. E sorok írójának igen nagy csábítást kell leküzdenie, hogy e cikkel ne foglalkozzék részletesebben, hiszen Sopronban rövidesen műszaki átadásra kerül — hogy Zsidai József megfogalmazásánál maradjunk — a 20. század harmadik önálló magyar egyetemi könyvtárépülete. Ennek az építkezésnek máris vannak bő tapasztalatai, melyeknek összevetése a miskolciakkal a későbbiek során bizonyára nem lesz haszon nélkül való.

A következő tanulmányt Dieter Schmidmaier írta, címe: *„Egy Layout összeállításának kísérlete új könyvtár építésénél”*. A szerző megállapítja, hogy az új könyvtár építésének előkészületi munkálatainál Freibergben a könyvtárosi feladatokon túlmenően olyan problémák is felmerültek, amelyeknek megoldását nem lehet egyetlen munkacsoporttól vagy meghatározott szolgálati teljesítménytől várni. Ezért elhatározták, hogy az ilyen jellegű kérdéseket ún. Layout-ban foglalják össze. Ezen lényegében a könyvtárépítés alakításának tervét értik. Az érdekes fejtegetést Dieter Schmidmaier példákkal egészítette ki olyan részletesen, hogy még a virágok és növények elhelyezésének legalkalmasabb helyét is vizsgálja.

Zsidai József másik munkájában egy napjainkban sokat tárgyalt kérdéssel foglalkozik: *A számítástechnika alkalmazási területei a könyvtárügyben* c. tanulmányában a Miskolci Egyetemi Könyvtárban kidolgozott tervekről is szól, s ismereti az eddigi eredményeket, amelyek alapján 1980-ra a kísérletezés, betanulás és előkészítés olyan szakaszában lesznek, hogy 1980 és 1985 között üzembe helyezhetik a számítógépet.

Figyelemre méltó tanulmányt írt Charlotte Engel a legújabb könyvtári mikrofilmtechnikának az egyetemi könyvtárakban történő alkalmazásáról. A „mikrofiche” és az egyetemi könyvtárak címmel meghatározza a „mikrofiche” fogalmát: ez nem más, mint mikrofilmlap, amelyen a lefényképezett képp oldalak sorrendben vannak. A szerző egyebek között megállapítja, hogy a mikrofilmet mind szélesebb körben alkalmazzák, mert igen előnyös: például a raktározásban és a bútorzat tekintetében 90 százalékos megtakarítás érhető el általa.

Dieter Schmidmaier második cikkében a műszaki egyetemi könyvtárak közművelődési munkájának módszereivel foglalkozik. Zsidai József és Schmidmaier közös tanulmányának címe és témája: *A két intézmény munkája az IATUL-ban.*

Dr. Zsámboki László: *A Selmeci Bányászati Akadémia Könyvtárának állománya a 18. század végén* címmel e kiadványban német nyelven is hozzáférhetővé tette értékes állományvizsgálatának eredményét, melyet ebben az európai hírű anyagban folytatott. 1976-ban a Miskolci Egyetemi Könyvtár már kiadta a szerzőnek „A selmeci műemlékkönyvtár” című színvonalas munkáját, ennek nyomán készült most a rövidített német

nyelvű változat. (Ld. a Könyvtáros 1977/4. sz.)

Nem kevésbé izgalmas a könyv utolsó tanulmánya, melyet Peter Schmidt írt. Hosszú címe: *A Freibergi Bányászati Akadémia történeti anyagában található, a 19. század első feléből származó magyarországi bányászati és kohászati tárgyú úti-beszámolók.* Az ismertetett úti-beszámolók igen érdekes képet festenek az akkori magyarországi bányászati és kohászati tudományról és gyakorlati alkalmazásáról, ezenkívül értékes kortörténeti dokumentumok is. (Hrsg. Dieter Schmidmaier und József Zsidai. Freiberg, Miskolc, 1976. Bergakademie Freiberg, 131 l.)

Dr. Hiller István

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének évkönyve

1975.

A Könyvtárosegyesület évkönyvének újabb, immár második kötetében Kovács Dezső főtítkár az 1973—75. között eltelt időszak fontosabb eseményeiről, munkájáról ad képet, tájékoztat az egyesület működésében e három év alatt végbement fejlődésről. Emlékeztet a legsikeresebb központi rendezvényekre, érinti a szekciók és szakbizottságok, a területi szervezetek tevékenységét, valamint a társadalmi és a nemzetközi kapcsolatok alakulását. Az egyesületi munka eredményeinek ismertetése mellett vázolja a problémákat és a megoldásra váró feladatokat is.

Az 1975. évi költségvetésről készített elszámolási táblázat azt mutatja, hogy sikerült a tagdíjbefizetések terén rendet teremteni. Ezt a fejleményt jelképesnek tekinthetjük, ha arra gondolunk, hogy 1975-ben — mint arról az egyesület vándorgyűlésének központi témaköre is tanúskodik — etikai kérdések kerültek az érdeklődés előterébe. Jóllehet korántsem a tagdíjbefizetési készségen mérjük a könyvtárosok etikai „tartását”, mégis kötelességünk hangsúlyozni a dolog ilyen értelemben vett jelentőségét, hiszen meg lehet, hogy éppen a korábbi évek tagdíjhátraléka miatt kellett évkönyvünket kisebb terjedelemben megjelentetni. Szóljunk hát előbb arról, ami szerintünk hiányzik; sajnáljuk, hogy ebben a kötetben nem kaphattak helyet a központi rendezvényeken, a szekció- és a szakbizottsági üléseken, valamint a területi szervezetek összejövetelein elhangzott legjobb előadások. Szakmai közérdek, hogy

az érdeklődők ezeket is olvashassák. (Ilyen összefüggésben sorolom etikai kérdéseink közé a tagdíjfizetés „filléres” ügyét.)

Az évkönyv második részében a VII. vándorgyűlés anyaga található. Az 1975. szeptemberében Egerben megrendezett vándorgyűlés a könyvtáros etika kérdéseiről tanácskozott.

Ancsel Éva a hivatás-etikáról szóló előadásában a könyvek nélkülözhetetlenségét hangsúlyozta: „Az igazi könyvek, a belőlük átörökölt emlékezet, lelki ismeret és felelősségtudat révén — a mi társadalmunk nélkülözhetetlen szövetségesei, harcostársai.” A könyvtáros munka lényegét tömör egyszerűséggel így fogalmazta meg: „Aki könyvet ad az emberek kezébe... olyan gazdagságot örökít át, ami nélkül tulajdonképpen semmik lennénk...”

Walleshausen Gyula: Könyvtároshivatás — könyvtáresetika című előadásában elméleti megalapozottsággal elemezte a szakma vagy hivatás problémáját. Hangsúlyozta, hogy a hivatást az érzelmi motíváltság, a belső késztetés különbözteti meg a szakmától; aki hivatásérzettel dolgozik, szakmájára jellemző etikus magatartást tanúsít. Kitért a szocialista és a burzsoá könyvtárosi etika alapvető különbségére, a mi viszonyaink között oly természetes társadalmi elkötelezettség jelentőségére. Említést tett az évszázados vitáról, amely még ma sem vesztette el teljesen időserűségét: tudós könyvtárosra vagy könyvtártudósra van-e szükség? Megfogalmazta azokat az elveket,

amelyek megfelelő alapot nyújtanak a könyvtárosok etikai kódexének kidolgozásához. Befejezésül a könyvtárosság társadalmi megbecsüléséről szolt.

Bata Imre bölcs humorral vall hivatásunkról, s a tudományos könyvtáros imponáló szerénységével a szolgálat mellett tesz hitet: „En a könyvtáros erkölcsét a szolgálatban látom, a működés kiszolgálásában, az együttműködés olajoztatásában, végső soron abban a közérzetben, amiben ki-ki szívesen részes.” *Keresztury Dezső* példáját említi, aki ilyen értelemben vállalta a könyvtárosságot, s ezzel magát nem kisebbitette, de rangot adott hivatásunknak!

A műszaki szekcióban *Balázs János* és *Györe Pál* előadása a könyvtáresetika kérdéseit a természettudományi, műszaki és mezőgazdasági könyvtárosok vonatkozásában vizsgálta, s felhívta a figyelmet arra, hogy a szakkönyvtárakban dolgozók tevékenységében olyan etikai követelmények is érvényesülnek, amelyek egyéb

könyvtárosokra nem vonatkoztathatók. Az említett háromféle — de lényegében minden — szakkönyvtár rendeltetése és működésének közös vonása, hogy közvetlenül kapcsolódik a kutatás, oktatás, fejlesztés, termelés problémáinak megoldásához, s ezen keresztül a tudomány termelőerővé válásához. Ez hatalmas lehetőség, amely alapvetően befolyásolja a szakkönyvtárak rendszerét, működésük belső rendjét és a szakkönyvtárosok munkáját.

A befejező közlemény, *Orosz Bertalané* előadása nagyobb társadalmi összefüggésben vizsgálja a könyvtároshivatással, könyvtáresetikával kapcsolatos kérdéseket. A ma emberének józanságával látja és az elkötelezettség makacsságával bírálja az ellentmondásos jelenségeket, kéri számon a pálya humán dimenzióit. (Szerk. Székely Sándor, NPI, 1976. 48 l.)

Korompai Gáborné

Zsámboki László: A selmeci műemlékkönyvtár

Hagyomány és korszerűség — ez a már-már elkoptatott kifejezés eleven valóságként él a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárában. Aki csak egyszer látta a modern könyvtár-épületben, méltó környezetben és eredeti szakrendben elhelyezett műemlékkönyvtárat, meggyőződhetett arról, hogy a történeti hagyományok ápolása jól megfér a korszerű szakkönyvtári környezettel. A miskolciak azonban a megőrzésen kívül az állomány feltárában is sokat fáradoznak: néhány évvel ezelőtt jelent meg a könyvtár kótekkatalógusa (ismertetését ld. a Könyvtáros 1974. évi 8-as számában, B. Nagy Ernőtől), most pedig a könyvtár történetét bővebben ismertető kiadványt vehettünk kézbe.

Zsámboki László, a kötet szerzője röviden összefoglalja a könyvtárat létrehozó intézmény, a Selmecbányán 1735-ben létesített bányaiskola történetét, melyet az 1760-as években főiskolává fejlesztettek, megelőzve ezzel számos nyugat-európai létesítményt. Zsámboki László helyesen hangsúlyozza, hogy a 18. század az európai műszaki felsőoktatás létrejöttének korszaka, s ugyanakkor a modern természettudományok és műszaki tudományok megalapozásának százada. Az a könyvgyűjtemény, amely ennek a fejlődésnek élvonalában jött létre

s mind a mai napig csaknem csorbítatlanul együttmaradt, hazánk természettudományos-műszaki művelődésének páratlan emléke, e korszak leggazdagabb ilyen jellegű hazai gyűjteménye.

A könyvtár alapjait azok a tankönyvként használt szakkönyvek képezték, melyeknek beszerzését a bányaiskola alapításáról rendelkező udvari kamarai leirat kötelezően előírta. Később kiemelkedő jelentőségű volt J. Th. A. Peithner (1727—1792) professzor magánkönyvtárának a 70-es években történt megvétele. A selmeci könyvtár sok értékes ritkasága származik ebből a kitűnően összeválogatott magángyűjteményből.

A szerző az 1862-es leltárkönyv szakrendje alapján foglalkozik a különféle szakterületek állományának jellemzésével, és illusztrálásul kiemeli a 18. századi, illetve az ezt megelőző korok szerzőinek jelesebb munkáit. Ez érthető is, mivel a gyűjtemény legértékesebb részét az ő műveik alkotják. Másrészt tudománytörténeti szempontból szintén ez a kidolgozottabb terület. Míg az 1862-es leltárkönyv mintegy 7 és félezer kötetet regisztrált, a 18. század végén az állomány kb. 1800 kötetre rúgott. Zsámboki László megállapítása szerint „... Magyarországon ez időben egyetlen könyvtár sem rendelkezett megközelítően sem

olyan jelentős természettudományi és műszaki-technikai állománnyal, mint a selmeci akadémia könyvtára.” Ezzel nagyjából egyet is érthetünk, de nem szabad elfelejtenünk, hogy a 18. századi magyarországi könyvgyűjtemények állományelemzése — s ezen belül a természettudományos könyvanyag felmérése, értékelése — még távolról sem elvégzett feladat. Olyan terület tehát, amely még okozhat számunkra meglepetéseket, ha nem is mennyiségi, de minőségi szempontból. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy Selmecbányán nem törekedtek a természettudományok irodalmának egyetemes gyűjtésére (hiszen kezdettől jól megfigyelhető a szakosodás, a gyakorlati célú könyvgyűjtemény létrehozása), míg máshol inkább enciklopédikus törekvések érvényesültek.

Rövid leírásokat olvashatunk még a könyvtárosokról, a fellelhető leltárakról és a használt bélyegzőkről, valamint az ún. „selmeci kötésről”, amely az egykori selmeci akadémia példás állományvédelméről tanúskodik. A kiadványt számos, kitűnően válogatott illusztráció élénkíti, amely a terjedelem csaknem kétharmadát teszi ki.

Zsámboki László könyvét a még mindig kevesek által művelt hazai könyvtártörténeti irodalom nagy nyereségének érezzük. Az adott terjedelmi korlátok között megteszi az első lépéseket az állomány elemzésére és értékelésére, sőt az alapgyűjtőkörben — bányászat és kohászat — a statisztikai összevetést is elvégzi. Nem mulaszthatjuk el idézni legalább az egyik, rendkívül érdekes adatot: a 18. sz. végén a bányászati szakiro-

dalom összes műveinek mintegy 50—55 százaléka 18. századi, tehát az akkori élő irodalomnak mintegy 80—85 százaléka volt meg a könyvtár állományában. Ez az adat minden jelzőnél ékesszólóbban bizonyítja a gyűjtemény európai rangját.

Nem érthetünk egyet azonban azzal az állásponttal, hogy a szűk terjedelem nem tette lehetővé legalább a könyvtárra vonatkozó irodalom bibliográfiájának közlését, és hogy ugyanezen okra hivatkozva a szerző egyetlen irodalmi hivatkozást sem közölt. Úgy véljük, hogy az igényes történeti munkának — különösen, ha könyvtári kiadványról van szó! — elmaradhatatlan része a bibliográfia, a források megjelölése. Ha valóban terjedelmi okok játszottak közre, két-három oldalt az illusztrációktól kellett volna elvenni.

A selmeci könyvtár nem lezárt könyvgyűjtemény. A miskolci egyetemi könyvtár továbbra is beszerzi mindazt, ami 1918-ig az egykori akadémiai könyvtár gyűjtőkörébe tartozott, és könyvtárosai igyekeznek a hiányokat visszamenőleg is pótolni. A gyűjtemény feldolgozásához értékes életrajzi, tudomány- és technikatörténeti segédkönyvtárt fejlesztettek ki. Miskolcon tehát minden együtt van ahhoz, hogy az igényesen megkezdett munkát tovább folytassák, sőt ez a könyvtár a régi hazai gyűjtemények természettudományos könyvanyagának felmérésében is vállalhatja a tudományos műhely szerepét. (1976. Miskolc, 73 1. A Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának Kiadványai 17. sz.)

Somkuti Gabriella

Könyves Tóth Lilla: Bemutatom a könyvtárat

Könyvtárismereti gyakorlatok középiskolásoknak és szakmunkás tanulóknak

A módszertani útmutató voltaképpen Könyves-Tóth Lilla és Katsányi Sándor nagy sikerű, két kiadásban is megjelent (1973. NPI, és 1976. Tankönyvkiadó) *Felfedezem a könyvtárat* című, középiskolások számára készült irodalomhasználati kézikönyvének felhasználásához ad szempontokat könyvtárakban gyűjtött tapasztalatok alapján.

Az iskolák és a közművelődési könyvtárak együttműködése néhány éve fokozatosan erősödik; a mai középiskolás diák már feltétlenül kapott a korábbi csoportos könyvtárlátogatásokon valamilyen könyvtárismereti útbagazítást, mielőtt az általános iskolát befejezte volna.

A középiskolában azonban már nemcsak a könyvek megszerettetéséről, az olvasásvágy felkeltéséről van szó, hanem a tudatos könyvtárhasználatról, a tervszerű irodalomkeresésről, forráskutatásról is. Ennek érdekében szervezik a könyvtárak a könyvtári foglalkozásokat (általában közművelődési könyvtárakban, de ha az iskolai könyvtár megfelelő, abban is), és ezért volt szükség módszertani útmutatóra.

A cél a kiadványfajták (kézikönyvek, szak- és ismeretterjesztő munkák, szépirodalom, periodikák), valamint a katalógusok és bibliográfiák megismertetése; az eligazodás készségének fejlesztése; a

könyv és a katalóguscédula jelzeteinek bemutatása; az irodalomkutatás technikájának elsajátíttatása. A szerző mindig konkrét témát, feladatot javasol, mert a megismerés útja a *gyakorlás*; az eligazodás csakis akkor válik biztossá, ha a diák valamely *téma irodalmának keresése* kapcsán kezd tájékozódni.

Az útmutató ehhez a munkához ad ötleteket, s ajánl módszereket mind az egyéni, mind a csoportmunkához; különösen kiemeli a kézikönyvek, bibliográ-

fiák, katalógusok használatának gyakorlatát; végül eljut a hazai könyvtárak rendszerének áttekintéséhez is.

A könyvben felsorolt módszerek nemcsak az információk gyors, önálló fellelérére tanítanak, de magát a gondolkodás logikáját, fegyelmét is fejlesztik. A hasznos kiadványt bibliográfia zárja, az ebben felsorolt művek a pedagógusok és a könyvtárosok együttműködését is segítik.

(B. É.)

bibliográfiák

Komárom megye a sajtóban

1965—1970

1969-ben két vastos kötetben adta ki a Komárom megyei Könyvtár azoknak a hírlapi cikkeknek a repertóriumát, amelyek a megye 1945 és 1965 közötti életét tükrözik. Most a folytatást kapjuk: a kötetáblán úgy is szerepel mint 3. kötete az azonos című sorozatnak; a belső címlapon meg úgy, ahogyan fönt írtam. Így azonban nem pontos, sőt félrevezető: 1970 már nem tükröződik a repertóriumban, az öt év 1965-től 1969-ig terjed, záróévül tehát ez utóbbit kellett volna föltüntetni.

Annak idején elismeréssel méltattam a Könyvtárosban (1971. 5. sz.) az első két kötetet, s most is elsősorban dicsérem kell a csöndes, szorgos munkát, amelynek szép eredménye ismét előttünk van. Húsz évet, majd húszezer tételt képviselt: a válogatás rostája azonos lehetett, mert a most fölélt lusztrumot, öt-éves időszakot arányosan ötezer tétel tükrözi. Helyes, hogy azonos maradt a szakrend nyolc főcsoportja is: így lehet a folyamatosságot megteremteni, a keresést közös nevezőre hozni. Néhány alcsoport azonban változott, némelyik bizonyára szükségszerűen, ahogy az élet változott, például új alosztást hozott be a Családi Ünnepek Rendező Intézete létrejötté. Hogy a „nemzetiségi”, „néprajz”, „irodalmi körök, színpadok” hova tűntek, sajnos, a mutatóból sem derül ki. Bizonyára más, rokon alcsoportokba szívták föl az öntevékeny művészeti csoportok, a klubok, illetve a honismeret tételei közé. Az „országgyűlési képviselők” a „politikai életből” át-

kerültek a „közigazgatásba” — aligha helyesen.

Korábban is javasoltam, s most is úgy érzem, nem lett volna haszontalan a szakrendet sok helyen tovább tagolni. A termelőszövetkezetek alcsoportjából például jól kiválik az újonnan alakult területi szövetség (TESZÖV) életéről szóló 19 tétel; a fa- és bútorigar 24 tétele közül kilenc a Cardo Bútorgyárról, öt a Tatai Faipari Ktsz.-ről szól, érdemes lett volna tehát eszerint is elkülöníteni őket; a közlekedést is a vasutakra, közutakra, hajózásra osztani, és így tovább.

A hiányokról persze az ország másik végéről érdemben nem lehet nyilatkozni; ezt majd a használók fogják szövé tenni a bibliográfusnak.

Örömdetes, hogy egybeolvadt a korábbi névmutató, földrajzi mutató, továbbá az intézmények, egyesületek mutatója; csak az zavar, hogy a cím és a bevezetés többszámban említi, holott helyesen egyetlen, egységes betűrendi mutató van. Nagy hiány azonban, hogy tárgymutató nincs, azaz a tulajdonképeni tárgyszavak hiányoznak a mutatóból (például az említett faipar, hajózás vagy a nemzetiségek nem szerepelnek, holott ilyen tételek léteznek, mégha némelyik igen elbújik is, mint például a kecskédi nemzetiségi — nem derül ki, közelebből melyik nemzetiség — az öntevékeny művészeti csoportok között a 4205. tételként). Vagy például a cigánykérdést kutató csak a „Szociális helyzet” alcsoportjából keresgélheti ösz-

sze magának azt a 10 tételt, amelyet mindenképpen érdemes lett volna elkülöníteni, vagy legalább a mutatóban tükröztetni.

A mutatónak ez a lényeges hiánya bizony korlátozza a repertórium használhatóságát, megnehezíti a különben gazdag anyag minél alaposabb kiakná-

zását. Bizonyára a folytatás, amely remélhetőleg hamarosan ismét kikerül a Komárom megyei Könyvtár bibliográfiai műhelyéből, ezt a hiányt is pótolja. (József Attila Megyei Könyvtár, Tata-bánya, 1976. Szerk. Tapolcai Ernőné. 306 l.)

Péter László

SAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A KÖNYV ÉS NEVELÉS idei első számának vezércikke a gimnáziumokban bevezetésre kerülő fakultatív oktatási modellt ismerteti, amely a tagozatos tanítási rendszer helyébe lép, hogy kiküszöbölje ennek fő hibáját: a korai választás kényszeréből fakadó, elhamarkodott döntéseket. Az új elképzelés szerint kialakítandó „tájékozódási szakasz” megrázkódtatás nélkül teszi lehetővé az esetleges későbbi „pályamódosítást”, viszont sok vonatkozásban az eddigieknél is nagyobb feladatokat ró a könyvtárosokra, a gimnáziumi könyvtárügyre. — A tanulók könyvtárhasználatra nevelésével két érdekes cikk foglalkozik: Szepesi Hajnal az egyik budapesti szakmunkásképző intézet tanulóinak tartott könyvtári foglalkozások módszerét ismerteti, Tóth Józsefné pedig a Kecskeméti Óvónőképző Intézetben szervezett könyvtár-speciálkollégium hallgatóinak, illetve a hajdúböszörményi és a szarvasi testvérintézmények tanulóinak csoportos könyvtári vetélkedőjéről ír, s megállapítja, hogy jobban össze kellene hangolni az óvónőképzőkben folyó szakirodalom- és könyvtárhasználati oktatást. A szintén kecskeméti Orosz László meg szívlelendő javaslatokat tesz az iskolai könyvtárak iskolatörténeti gyűjtőmunkájára: mivel a régebben általános szokás — az értesítők, évkönyvek kiadása — megszűnt, a könyvtáraknak kellene megőrizniük olyan dokumentumokat, mint például az ünnepélyek, rendezvények műsora, az önképzőkörök és szakkörök naplói, a legjobb dolgozatokat tartalmazó „aranykönyvek”, a tanulmányi versek pályamunkái, az iskola tanárainak és tanulóinak, volt növendékeinek munkásságáról szóló dokumentumok.

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS 1976. szeptemberi jelzésű, tehát nagy késéssel megjelent számát olvasva megállapítható, hogy elsősorban a gazdag, de időhöz kötött információs rovatnak ártott a nagy időbeli csúszás. A híradó többi része azokról az erényekről tanús-

kodik, amelyek az elmúlt években is jellemezték a korábban talán legrendszerezettebben megjelent, s színvonalát tekintve is az elsők közé tartozó megyei könyvtárügyi szaklapunkat. A mostani számból szintén e híradó korábbi legnagyobb erénye világlik ki: a könyvtárak minden csoportjára kiterjedő figyelem, és a helytörténeti témák felkarolása, a helyi könyvkultúra hagyományainak ápolása. Az említett első tématerületről például érdekes cikket olvashatunk az ország egyik legjobb építőipari vállalatának, a Fejér m. Állami Építőipari Vállalatnak közművelődési gondoskodásával kapcsolatban (a vállalatnak közművelődési és oktatási tanácsa van, amely öt-éves tervben rögzítette e területek feladatait, tavaly januártól kezdve pedig főhivatású közművelődési előadó tevékenykedik a terv sikeres teljesítéséért). Ugyancsak értékes a „Váci Mihály” Ipari Szakmunkásképző Intézet könyvtárának történetét és munkáját ismertető, jó munkáról tanúskodó beszámoló, valamint a lapunkban is már többször emlegetett Polgárdi Nagyközségi Könyvtár bemutató cikk. Ennek szerzője a járás népművelési felügyelője, aki fontos nézőpontból, a fenntartói gondoskodás oldaláról vizsgálja az intézményt, s néhány lényeges mozzanatot külön kiemel helyzetéből, tevékenységéből. Ilyenek például: a könyvtáros itt maga készíti el a költségvetési javaslatot; a községi könyvtárügy Polgárdin nagykorúvá vált, állandóan jelen van a település életében. Az utóbbi négy évben mintegy hatszorosára emelte a könyvtárközi kölcsönzések számát, ami — más tényekkel együtt — azt bizonyítja, hogy a könyvtár régóta túljutott a magától jelentkező olvasói igények pusztá kielégítésén, az ún. „szolgáltatási szinten”. — A székesfehérvári püspöki könyvtár bemutatása, amelyet az intézmény könyvtárosa végzett el, részben helytörténeti témájánál fogva, részben a gyűjtemény mai jelentősége miatt érdekes: ez a város legrégebb élő

könyvtára, s becses nemzeti értékünk is, noha gazdagságát nem tartja számon kellőképpen a könyvtárosi köztudat sem. Pedig viszonylag nem nagy, 44 ezer kötetes állományában 5 kódex és 502 (!) ősnymtatvány található. 1777-től, az egyházmegye megalapításától számítható fennállása, gyűjteménye főként a mindenkor püspök magánkönyvtárának megőrzéséből gyarapodott. Ez magyarázza a könyvtár történetének tárgyalásmódját is: a püspökök életrajzához való kötődést. Nagyon színes adalék a másik helytörténeti tanulmány: kevesen tudják, hogy Kner Izidort 1880-tól 1881 végéig Székesfehérvárhoz kötötte sorsa: vándorkönyvtörőköket kezdte, majd itt tanulta meg a betűszedést, és első irodalmi próbálkozásai is fehérvári tartózkodásához fűződnek.

A PECS-BARANYAI KÖNYVTÁROS tavalyi összevont „évfolyama” (1976/1–2. sz.) azt bizonyítja, hogy a gondosan ké-

szített megyei szaklap sokszorosításban is lehet olyan külsejű, hogy szívesen vegye kezébe az olvasó. Címlapja mozgalmas, modern (Lantos Ferenc festőművész terve), oldalait szépen gépelték, és külön-külön megterveztek, grafikai színvonalasak, fénykép-reprodukciói kitűnőek. A híradó egyébként a megye könyvtárügyének mai életét, napjait tükrözi (munkaterv, irányítás, ellenőrzés; szakszervezeti és tanácsi könyvtárépítkezések, átalakítások; olvasótáborok; közös fenntartás; nemzetiségi könyvtárügy; egy-egy könyvtár élete, munkája). A könyvtárosi segédkönyveket bemutató, és a „Pécsi téka” című, helyismereti helytörténeti könyveket ismertető rovat szintén igen értékes. A következő számokban azonban ezeken kívül szívesen olvasnánk a könyvtárügy egységét demonstráló, a tudományos- és szakkönyvtárak közérdekű témáit tagláló cikkeket, tanulmányokat is.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

NÉMETH LÁSZLÓ: VII. GERGELY című drámájának kecskeméti bemutatójára ízléses és kitűnő műsorfüzet jelent meg, amelynek második részében a Katona József Megyei Könyvtár munkatársa, Kriston Szidónia által készített, igen gondos bibliográfia kapott helyet a következő tagolásban: Írások Németh Lászlóról; kötetben megjelent drámái; drámaírói műhelyvallomásai; tanulmányok a drámaíró N. L. ról; a VII. Gergely történelmi forrásai, bemutatóinak kritikái.

KERTBARÁTOK SZAKIRODALMI TANÁCSADÓJA (1. 1977) címmel ajánló bibliográfiát adott ki a Nyíregyházi Megyei Könyvtár. A Kosztur Józsefné mezőgazdasági szakreferens által válogatott, szépen sokszorosított kiadvány a gyümölcs-, a zöldség- és a dísznövénytermesztés, valamint a növényvédelem legnépszerűbb szaktirodalmát sorolja fel, majd a könyvtárba járó magyar és külföldi

kertészeti szaklapokból, illetve a dísznövényekkel, lakás- és kertkultúrával foglalkozó lapokból ajánl néhányat. A jegyzék valamennyi tételéhez az „Új Könyvek” felhasználásával készült annotáció tartozik.

AUSZTRIA műszaki felsőoktatási rendszerét ismerteti az a vaskos, 367 oldalas összeállítás, amelyet a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára adott ki „Európai műszaki egyetemek és főiskolák szakosítási rendje” c. sorozatának hatodik köteteként. Lécse-Nesterházi-Nagy Márta munkája azért is érdeklődést kelthet, mivel a szomszéd országban az utóbbi években oktatási reformokat hajtottak végre, s a kiadványban közölt tantervek már az új adatokat tartalmazták. Ráadásul a kiadvány a címében közölnél is általánosabb tartalmú: ötvenoldalas bevezetője az egész osztrák oktatási rendszert áttekinti az alsó- és középfokú oktatástól az

egyetemi tudományos fokozatokig és a felsőoktatás tanulói létszámaadatainak közléséig. A városok között soravett felsőoktatási intézmények között szintén nemcsak a műszaki, hanem a többi főiskolák, egyetemek is megtalálhatók.

A MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVHÓNAP alkalmából két jegyzéket bocsátott közre a Szekszárdi Megyei Könyvtár „Ajánló bibliográfia kertészkedőknek” címmel. Mindkettő igen egyszerű, de jól olvasható sokszorosításban jelent meg, tartalmilag, szerkezetileg azonban nagyon is vitatható szerkesztői felfogás alapján. A kertészkedőknek szóló például sok, kb. 220 tételt tartalmaz minden tagolás nélkül, úgy, hogy az olvasó csak a füzet tüzetes tanulmányozása után jöhet rá rendszerére: az első 130 tétel a kertészeti könyveket tartalmazza szerzői betűrendben 1958-tól napjainkig (ld. például Angeli Lambert paprikatermesztési szakkönyvéből az első,

1958-as és az 1968-as 4., átdolgozott és bővített kiadás egymás melletti szerepeltesét), mégpedig tartalmi utalások nélkül; a második, ugyancsak fejezet cím nélküli csoportosítás pedig a *Kertészet és Szőlészet* tavalyi évfolyamából kb. 85 és a *Magyar Mezőgazdaságéból* 5 cikknek címfelsorolását közli — szintén a szerzők betűrendjében és annotációk nélkül. A kisállattenyésztőknek szóló, hasonló felépítésű jegyzék is eléggé nagy (csaknem 110 tételes), ennélfogva tartalmi szempontú feltárást kívánt volna meg.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR sokszorosításban kiadta 1977. évi munkatervét, amely az idei évben az olvasók számának az elmúlt évi színvonalon tartása mellett a látogatóforgalom nagymértékű növekedésével számol, minden bizonnyal abból kiindulva, hogy az év folyamán három új könyvtár nyílik a hálózatban: az 1500 m² alapterületű kelenföldi, a II. ker., Szabadság úti (200 m²) és a XI. ker., Őrmezői lakótelepi (80 m², ált. iskolában) könyvtár, továbbá újra megnyitnak két, tatarozás miatt hosszabb ideje szünetelő kerületi könyvtárt is (9., 22. sz.). A könyvtár gazdag idei évfordulós tevékenységéből sok olyan produktum születik majd, amely más könyvtárakban is felhasználható, ezért az átvétel, illetve a követés szándékával a közművelődési könyvtárak egy részének is érdemes tanulmányoznia az **FSZEK** terveit.

RAKOSGATOK ARANYRÖGÖT címmel Gutiné Bali Aranka és Petrakovics Gabriella játékos nyelvi fejtörőkből állította össze a *Somogyi gyermekkönyvtárosok útmutatója* c. sorozat 6. számát. A nyelvi játékokat, találos kérdéseket, nyelvtörő mondókat tartalmazó, sokszorosított füzetet 24 tételes, annotált

jegyzék egészíti ki. Ez a kiadvány „A magyar nyelv ünnepei hete Somogyban 1977. márc. 7—14.” nevű rendezvénysorozathoz készült, ugyanúgy, mint a nyelvünkkel kapcsolatos szép mondásokat, idézeteket tartalmazó könyvjelző és a szintén a Somogy megyei Könyvtár által közrebocsátott, **SOKSZÍNŰ MAGYAR NYELV** c., 61 tételes sokszorosított ajánló jegyzék, Óvári Zsuzsanna munkája.

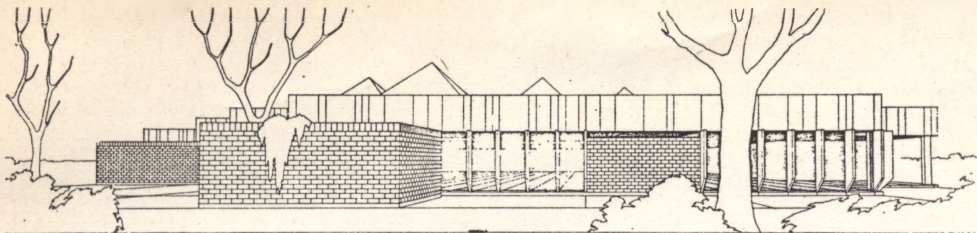
MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVHÓNAP PEST MEGYÉBEN 1977 a címe a Pest megyei Könyvtár által összeállított és a Szabó Ervin Könyvtár által sokszorosított műsorkalauznak, amely az elmúlt három év mezőgazdasági irodalmából válogatott rövid, de kellőképpen tagolt ajánló jegyzéket is tartalmaz a következő csoportosításban: általános kérdések; mezőgazdasági gépészet; állattenyésztés. A címleírásokhoz nem tartoznak annotációk.

AZ OLVASÓ MUNKASÉRT c. bibliográfiai röplap sorozatának 6. és 7. számaként a Baranya megyei közművelődési könyvtárak módszertani bizottsága mezőgazdasági ajánló jegyzékeket adott ki. A Király Mártának, az SZMT Központi Könyvtár munkatársának összeállításában és a megyei könyvtár kiadásában közrebocsátott, sokszorosított „Szakmai önképző a gyümölcs- és zöldségtermesztés köréből”, illetve „Szakmai önképző a háziállat- és kisállattenyésztés köréből” c. rölapok a célnak megfelelnek: postán is könnyen eljuttathatók az olvasókhoz, akiket szerény könyvkínálatuk mindennapos felhasználásának útján.

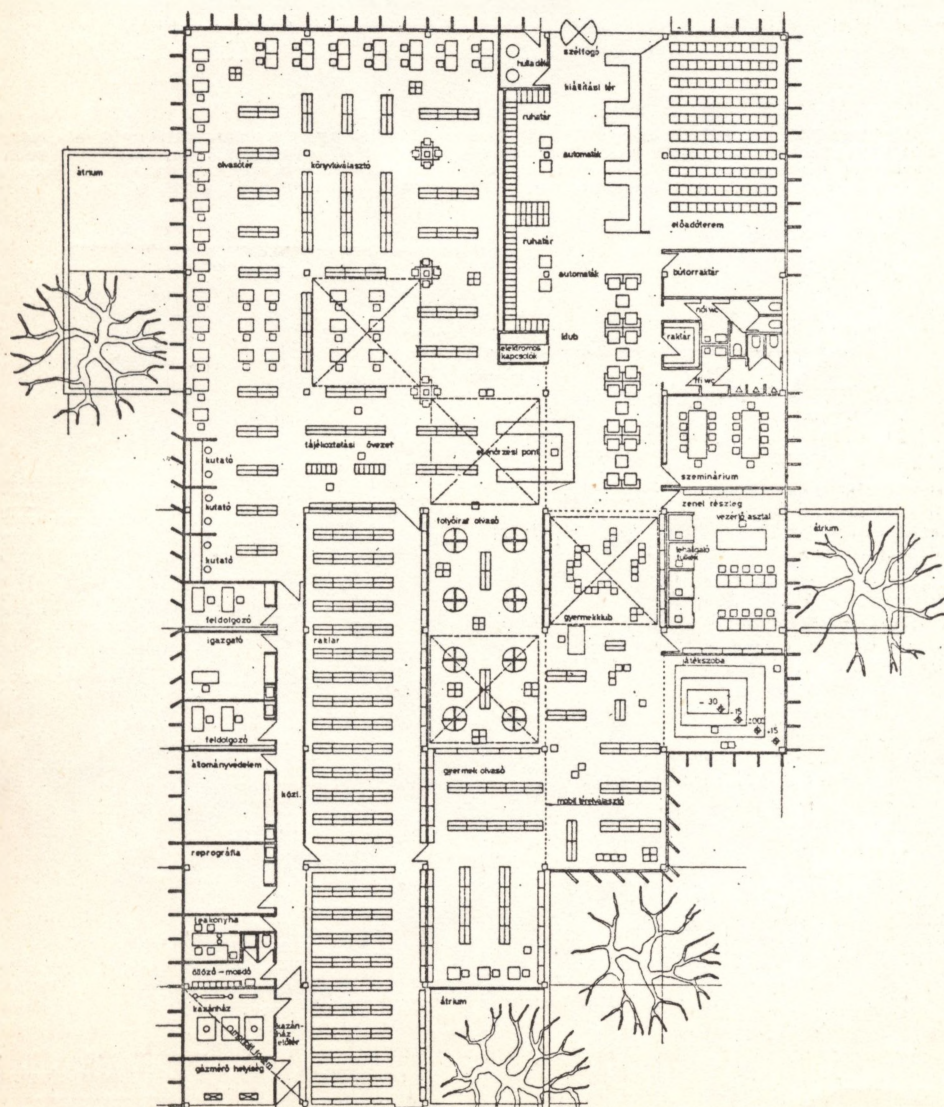
KÖNYVTÁRI CENTRALIZÁCIÓ A SZOVJET-UNIOBAN 2. címmel a

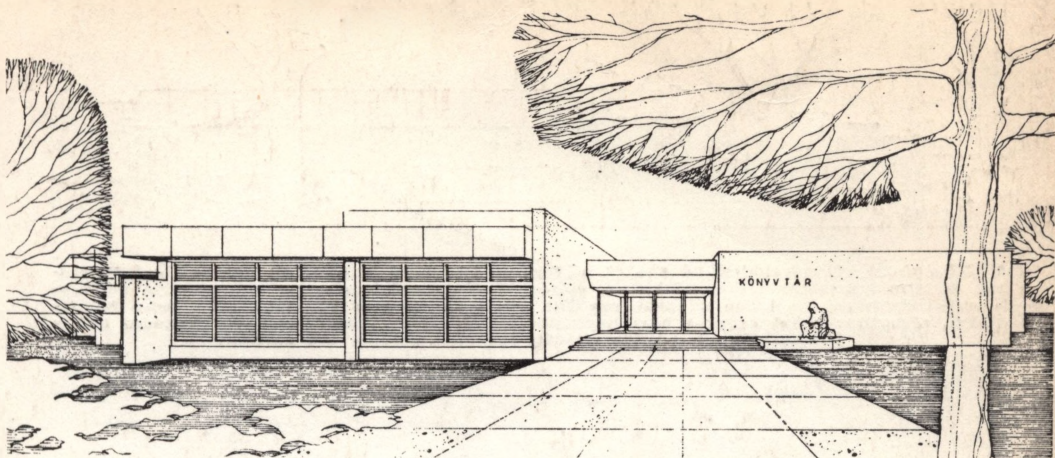
Könyvtártudomány és Módszertani Központ újabb füzetben tájékoztatja a magyar könyvtárosokat és a központosításban érdekelt könyvtárfenntartókat. A kiadvány tartalma azonban bővebb a címénél: nemcsak a tavaly májusban Tatabányán és Budapesten megtartott magyar-szovjet könyvtárügyi szeminárium anyagát tartalmazza (a megnyitót, a szovjet szakemberek négy referátumát, a szemináriumról a Könyvtárosban megjelent összefoglalást, az ugyan-csak lapunkban közzétett áttekintést a szovjet szakszervezeti könyvtárügyben tapasztalható központosítási törekvésekről, valamint két rendeletet: a szovjet szakszervezeti könyvtárak centralizálásáról, illetve a SZU Kulturális Minisztériuma mellett létesített állami tárcaközi bizottság felállításáról), hanem — szintén a Könyvtáros közleménye alapján — az első magyarországi — Veszprém megyei — kísérletről is beszámol.

1977. MÁRC. 1-IG MEGJELENT PERIODIKUS KIADVÁNYOK: *Gazdaságpolitikai Tájékoztató* 7. (Nógrád megyei Könyvtár); *Könyvtári kiadványok*. (A Hajdú-Bihar megyei Könyvtárnak megküldött példányok alapján) 1977. jan.; *Magyar Könyvészet*. (Tankönyvek.) A Magyarországon megjelent tankönyvek, egyetemi és főiskolai jegyzetek szakosított jegyzéke 1971—1972. (Országos Széchényi Könyvtár); A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája 1976/3. M 17 938—M 18 279.; *Tájékoztató jegyzék vezetőik számára* 1. sz. 1977. jan. (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár); *Vas megye irodalma*. Bibliográfia és repertórium. 1975. július 1—szeptember 30. (A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár bibliográfiai füzetei 47.) Kiny. a Vasi Szemle 1976/3. számából.

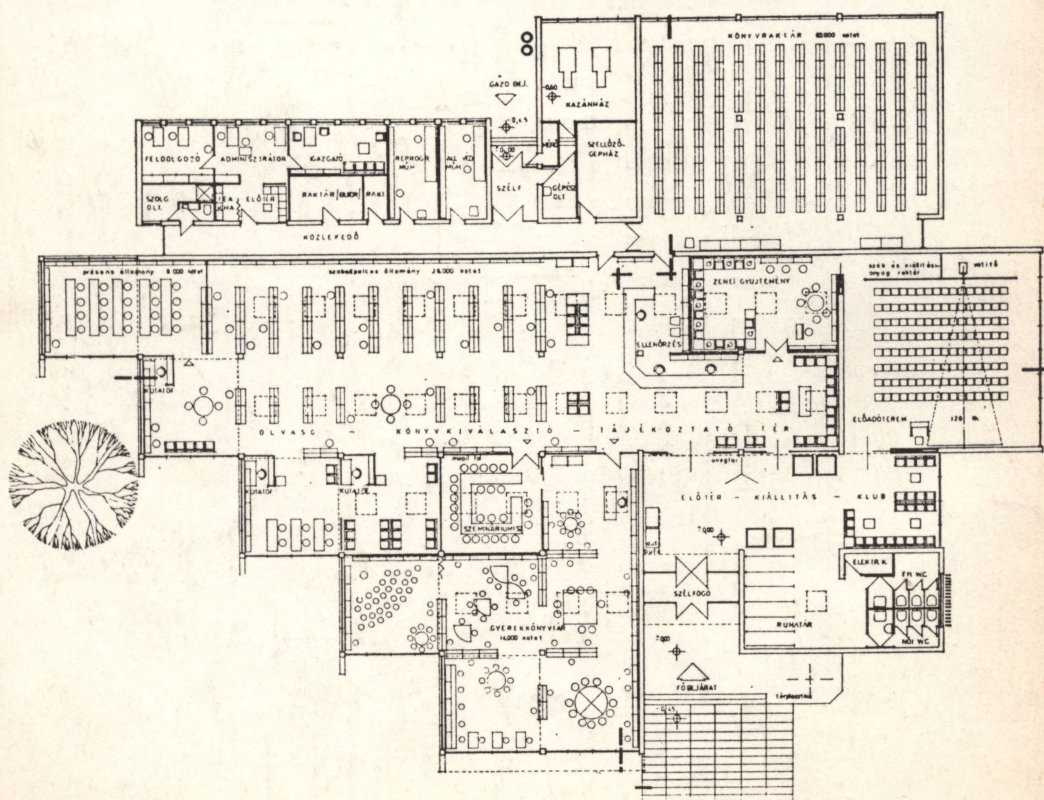

A „Középfokú közművelődési könyvtár” pályázaton III. díjjal jutalmazott munka Gerő Balázs-nak és munkatársainak terve. Különösen építészeti vonatkozásban mutat erényeket. A téglake-rítések mögött rejtőző külső udvarok azonban nincsenek szerves kapcsolatban a belső felada-tokkal, olvasóudvarként ugyanis nem használhatók. Továbbtervezés esetén gondoskodni kell a közösségi terek elhatárolásáról. (Cikkünket ld. a 190. oldalon)

A „Középfokú közművelődési könyvtár” pályázaton III. díjat nyert munka. Rutkay Gyula terve oldott tömegformálássalával tűnik ki. A központosan telepített kölcsönzöpult előnyösen rövid belső útvonalakat eredményez. A feldolgozó iroda telepítését a továbbtervezés alkalmaával módosítani kell. Zenel részlege előremutató megoldást javasol. (Cikkünket ld. a 190. oldalon)

Ára: 6 forint

HU ISSN 0450-7886